

ISSN 1452-1598

Linker

ČASOPIS RESURSNOG CENTRA ZA OSOBE SA INVALIDITETOM EKUMENSKE HUMANITARNE ORGANIZACIJE

KREIRANJE ADEKVATNE PODRSKE

Korak ka budućnosti

UKLJUČENOST UČENIKA U SISTEM OBRAZOVANJA

Nedostupno u poželjnoj meri

Linker

Broj 2-3 časopisa Linker finansijski su podržali:

Irska saradnja za razvoj – Development Cooperation Ireland (DCI)

Sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova AP Vojvodine
Sekretarijat za obrazovanje i kulturu AP Vojvodine

Österreichische
Ostzusammenarbeit

Ministarstvo spoljnih poslova Republike Austrije

Diakonie
Dijakonija Austrije

Ekumenska humanitarna organizacija

Časopis Linker može se pronaći i dobiti u štampanoj verziji,
ili na CD mediju, na sledećim mestima:

**Resursni centar za osobe sa invaliditetom
Ekumenske humanitarne organizacije**

Bate Brkića 12, 21000 Novi Sad
Telefon: 021/400-204, 47-900-72, 47-900-73
e-mail infores@ehons.org.

Sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova AP Vojvodine
Bulevar Mihajla Pupina 16, 21000 Novi Sad

Časopis Linker može se i preuzeti,
u formatima Word i PDF, sa veb sajta Resurnog centra
www.resursnicentar.ehons.org

EHO print

E-mail: ehoprint@ehons.org

Bate Brkića 12, Novi Sad

021/47-900-73, 47-900-72, 400-204

- KATALOZI • PROSPEKTI • BROŠURE • PLAKATI • POSTERI • LECI (FLAJERI)
- NALEPNICE • VIZIT KARTE • DIPLOME I ZAHVALNICE • POZIVNICE • JELOVNICI
- CENOVNICI • OMOTI ZA CD • NALEPNICE ZA CD • RAZGLEDNICE • ČESTITKE
- FASCIKLE • SVESKE I BLOKČIĆI ZA PISANJE • KALENDARI • UVERENJA
- ULAZNICE • DEKLARACIJE • GARANTNI LISTOVI • ČLANSKE KARTE I PROPUSNICE . . .

DIGITALNA ŠTAMPA U TIRAŽIMA OD 1 DO . . .
PUN COLOR ZA SAMO PAR MINUTA
OBOSTRANI KOLOR NA SVIM VRSTAMA PAPIRA

Linker

Časopis Resursnog centra za osobe sa invaliditetom
Ekumenske humanitarne organizacije

Izdavač:

Resursni centar za osobe sa invaliditetom
Ekumenske humanitarne organizacije

Za izdavača:

Karolj Bereš, direktor Ekumenske humanitarne organi-
zacije

Adresa izdavača:

Direkcija: Čirila i Metodija 21, 21000 Novi Sad
Resursni centar: Bate Brkića 12, 21000 Novi Sad
Tel./faks: 021/400-204, 47-900-72, 47-900-73
E-mail: infores@ehons.org
Veb prezentacija: www.resursnicentar.ehons.org

Glavni i odgovorni urednik:

Miodrag Počuć

Redakcija:

Maja Radojčević
Branislav Randelović
Alen Šajfar
Miroslav Petrik
Jovanka Favre

Stručni saradnik:

Vladimir Počuć

Saradnici:

Tatjana Lazor, Jasmina Stanić, Milica Mima Ružičić-
Novković, Marinela Šćepanović, Milica Bracić, mag. dr
Saskia Dyk, Vesna Bogdanović, Igor Ristić, Danijela
Tamaš, Violeta Strahinjević, Vlado Delić, Nataša
Vujnović, Milan Sečujski, Melanija Kološnjai Nenin,
Jelena Ranković, Dragana Stanković, Jelena Cvejcin,
Slavica Marković, Herceg Elizabeta, Mirča Beženar

Lektor i redaktor:

Milica Bracić

Dizajn, priprema:

Srđan Guljin, Emil Otrupčak

Dizajn naslovne strane:

Srđan Doroški

Fotografija sa naslovne strane:

Feđa Kiselički

Štampa:

Maxima Graf, Petrovaradin

Tiraž:

2000 primeraka

Godina 2, broj 2-3
Besplatan primerak!

Napomena:

Tekstovi i fotografije u časopisu su autorski i u pot-
punosti su autentični. Nije dozvoljeno njihovo preuzi-
manje bez dozvole izdavača i autora teksta!

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

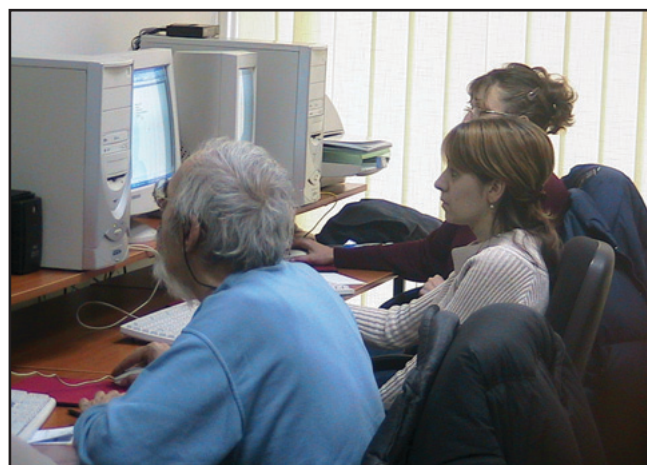
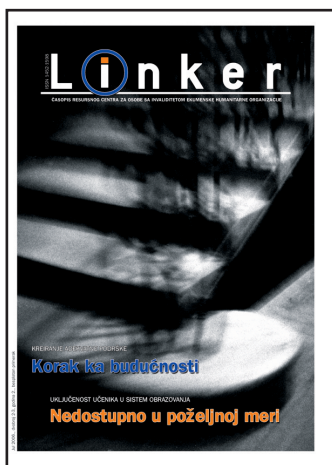
172.16

LINKER : časopis Resursnog centra za osobe sa inva-
liditetom Ekumenske humanitarne organizacije / glavni i
odgovorni urednik Miodrag Počuć. - God.1, br. 1, (2005). -
Novi Sad : Resursni centar za osobe sa invaliditetom
Ekumenske humanitarne organizacije, 2005. - Ilustr. : 30
cm

Dva puta godišnje
Dostupno i na: <http://www.resursnicentar.ehons.org>

ISSN 1452-1598

COBISS.SR-ID 205535751

S a d r

Ukratko

Društvo za pomoć osobama sa mentalnom ometenošću Srbobran
Biser zajednice 06

Neobičan servis u dnevnom boravku
Volonteri i integracija 06

Kamerno pozorište muzike Ogledalo
Jedinstvo različitosti 07

Podrška porodici putem kratkotrajnog smeštaja
Zajedno efikasnije 08

U žiži

Osnovan Odbor za brigu o osobama sa invaliditetom
Integrisan sistem usluga 09

Kreiranje adekvatne podrške
Korak ka budućnosti 10

Inicijativa za unapređenje volonterizma
Rasadnik ideja 12

Formiran Resursni centar Delo
K(a)o drugi 13

Među nama rečeno

Dr Radmila Marinković Nedučin, rektorka Univerziteta u Novom Sadu
Obrazovanje je pravo 14

Tema

Uključenost učenika u sistem obrazovanja
Nedostupno u poželjnoj meri 16

Škola za osnovno i srednje obrazovanje Milan Petrović
Prateći reformske procese 18

Obrazovanje osoba sa oštećenjem sluha
Širok spektar mogućnosti 20

ž a j

Vidici

Iskustva drugih

Modeli zapošljavanja

Dogodilo se

Izveštaj sa seminara u Beču

Izazovi društva

Iskustva sa simpozijuma u Atini

Učenje i život

Povodi

Formalno o neformalnom

Hajde da... učimo

Organizaciona jedinica za tretman osoba sa autizmom

Živeti samostalno

Integrativan model invalidnosti

Inkluzija za sve

Istraživanja o gestovnom govoru

Nauka u službi komunikacije

Nove tehnologije

Mogućnosti primene učenja na daljinu i e-obrazovanja

Znanje je moć

Značaj govornih tehnologija u procesu obrazovanja

U korak sa svetom

Info strana

Poziv čitaocima

Pristupačnost i lična mobilnost

Konkurs

Novo zapošljavanje

Integracija

Najvažnija kulturna potreba svakog čoveka jeste obrazovanje, jer ono predstavlja preuslov njegovog psihičkog i intelektualnog razvoja, omogućava pravilno formiranje i adekvatnu socijalizaciju ličnosti. Činjenica, da u našem okruženju osobe sa invaliditetom imaju najčešće niži obrazovni status, što utiče na kvalitet njihove socijalizacije, podstakla nas je da ovaj broj Linkera posvetimo temi obrazovanja osoba sa invaliditetom.

Dugo gajena predrasuda u našem okruženju, da deca sa invaliditetom treba da pohađaju „specijalne“ škole i da se bave „specijalnim“ zanimanjima, dovela je do situacije da danas postoji veoma mali broj učenika sa invaliditetom u „redovnom“ sistemu obrazovanja. S druge strane, specijalno školstvo sve više dobija etiketu segregativnog sistema, u smislu da dobrim delom doprinosi isključivanju dece iz poželjnih društvenih tokova.

Uzrok takvom stanju treba tražiti i u organizaciji postojećeg školskog sistema. Specijalno školstvo, kako je ono kod nas ustrojeno, ne priprema učenike za nastavak obrazovanja u okviru opšteg sistema. Nastava u „redovnim“ školama koncipirana je tako da ne pruža mogućnost osobama sa invaliditetom da je pohađaju jednako kao i svi drugi. Opšti školski sistem nije spreman da primi učenike sa različitim vrstama invaliditeta, kako u pogledu samog programa, edukovanih kadrova, metoda rada, tako i ostalih uslova, kao što su obezbeđivanje adekvatnog fizičkog pristupa školi, ili organizovanje usluga podrške (tumač za gestovni govor, prilagođavanje potrebne literature i sl.). Zašto svi ne učimo iz istih udžbenika? Zar kvalitet takvog obrazovanja ne treba da odražava iste standarde i ambicije? Ako već svi imamo ista prava, onda bi trebalo da imamo i jednake uslove za ostvarivanje tih prava!

Pravila Ujedinjenih nacija koja se odnose na izjednačavanje mogućnosti koje se pružaju osobama sa invaliditetom u oblasti obrazovanja, predviđaju poštovanje principa jednakih mogućnosti integrisanih u zajedničko okruženje. U skladu sa tim, neophodno je obezbediti da obrazovanje osoba sa invaliditetom postane integralni deo obrazovnog sistema, a opšte obrazovne institucije treba da budu odgovorne za obrazovanje u zajedničkom okruženju. Jedino na taj način može se postići cilj, koji se ogleda u punoj jednakosti i učešću osoba sa invaliditetom u društvu.

Neophodne su promene, kao i odgovornost svakog pojedinca u tom procesu.

Miodrag Počuć

23

25

27

30

33

34

36

37

38

40

41

DRUŠTVO ZA POMOĆ
OSOBAMA SA MENTALNOM
OMETENOŠĆU SRBOBRAN

Biser zajednice

Društvo za pomoć osobama sa mentalnom ometenošću Biser, obnovilo je svoj rad i, uz veliko zalaganje članstva, uspjelo je u proteklom periodu da se izbori za svoj status i ugled u sredini u kojoj radi. Uz podršku lokalne samouprave i institucija u Opštini, obezbeđen je prostor i stvoreni su uslovi za rad. Okupljen je veliki broj roditelja i dece, koja danas imaju svoj kutak za rad, igru i druženje, pod stručnim nadzorom.

Tokom 2005. godine, radioničarske aktivnosti Bisera bile su usmerene ka uspostavljanju stabilnog sistema i rasporeda rada radionica, kako bi se deca i roditelji navikli na dolazak u prostorije društva. Formirane su stalne grupe za radionice i uključeni su aktivisti i volonteri u rad sa decom i roditeljima.

U januaru mesecu 2005. godine, održan je interni seminar za pisanje predloga projekata, kako bi se što više članova osposobilo za rad u Udruženju. Od marta do juna meseca sproveden je veliki broj aktivnosti, kao što je organizacija proslave rođendana i mini-eskurzija za decu na Zlatibor i Frušku Goru, osmišljen je džingl za radio, urađena je pozorišna predstava povodom Dana voda, pokrenuta je akcija sa stručnim predavačima na temu Lična higijena itd. Sredinom godine, započeta je realizacija radionica za decu sa umerenom i težom ometenošću i interni seminar za volontere i aktiviste u prostorijama Doma kulture, održano je predavanje ginekologa, u okviru saradnje sa Domom zdravlja i organizovani su fizijatrijski pregledi dece. Trenutno je aktuelno 8 radionica koje se održavaju tokom nedelje, a u njihovu organizaciju i realizaciju je uključeno 13 volontera, aktivista i stručnjaka za rad sa decom i roditeljima. Na taj način, deca dobijaju sigurnost, razvijaju svoje sposobnosti i osamostaljuju se za život i rad u zajednici.

Društvo Biser danas je aktivan i značajan faktor lokalne zajednice, koji svojim radom i aktivnostima doprinosi njenom razvoju.

Mirča Beženar

Članovi društva sa volonterima na jednoj od akcija

NEOBIČAN SERVIS U DNEVNOM BORAVKU

Volonteri i integracija

Društvo za pomoć mentalno nedovoljno razvijenim osobama grada Novog Sada nastaviće da realizuje projekat „Volonterski servis u Dnevnom

boravku“, u saradnji sa Centrom za volontere Ekumenske humanitarne organizacije. Sredstva za dalje aktivnosti odobrilo je Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike Republike Srbije i Sektor za zaštitu osoba sa invaliditetom, a projekat će trajati narednih 11 meseci.

Dnevni boravak Društva koriste mladi koji su nakon navršene 27 godine života izgubili pravo da posećuju Dnevni boravak Škole za osnovno obrazovanje odraslih „Milan Petrović“. Zbog svoje izolacije od početka školovanja, oni nisu imali prilike da se druže sa vršnjacima iz redovnih

Jedan korisnik boravka je za volontere rekao da se oni puno smeju, a to znači ljubav, pa su zato i oni (korisnici) srećni!

Trenutak kreativnosti

škola, te je njihov razvoj i integracija u lokalnu zajednicu dodatno otežana. Iz tog razloga, uz podršku volonterskog servisa, radi se na uspostavljanju socijalnog kontakta osoba sa mentalnim smetnjama u razvoju sa vršnjacima.

Korišćenje resursa lokalne zajednice, odnosno, angažovanje volontera, studenata humanističkih nauka, pokazalo se kao uspešan način integracije osoba sa smetnjama u razvoju u lokalnu zajednicu. Kroz druženje sa vršnjacima, prepoznati su i oni sami, ali i njihovi talenti, poput crtanja, pisanja, glume i drugih. Volonteri i korisnici su sa jednim delom svojih likovnih radova učestvovali na izložbi organizovanoj u Klubu književnika 3. marta ove godine. Izložba je bila veoma posećena i sve slike su prodate. Osim crtanja, volonteri sa korisnicima Dnevnog boravka uspešno organizuju i pozorišne predstave.

Osmišljavanje i realizovanje kreativnih radionica i rad na promociji aktivnosti Volonterskog servisa biće i dalje jedna od glavnih aktivnosti Centra za volontere, a

Volonteri su doprineli poboljšanju rada Boravka uopšte. Dobrobit od njihovog angažovanja imaju prvenstveno sami korisnici, koji su se sa njima veoma zblížili i koji u volonterima prepoznaju prave prijatelje, ali isto tako porodica i vaspitači.

angažovani volonteri provodiće vreme sa korisnicima i van boravka, organizovaće posete i izlete u Novom Sadu i šire. Do sada su, između ostalih, organizovani izlet na Frušku goru i posete bioskopu Arena (film „Ivkova slava“), pozorištu (predstava „Džandrljivi muž“), Muzeju Vojvodine i Galeriji slika Per art.

U posete gradu, pored korisnika i volontera, učestvuju i roditelji korisnika, koji podržavaju angažman volontera u Boravku, jer njihova deca osećaju veliko zadovoljstvo u društvu svojih vršnjaka.

Ukoliko želite da postanete deo grupe volontera-entuzijasta i steknete znanje i korisna iskustva, možete nazvati Centar za volontere na telefon 021/466-911 svakim radnim danom od 17 do 20 časova, ili se javiti putem imejla volonter@ehons.org.

Dragana Stanković

KAMERNO POZORIŠTE MUZIKE OGLEDALO

Jedinstvo različitosti

Živeći u turbulentnim vremenima, čiji smo savremenici bili i ostali, boreći se protiv izopačenosti svake vrste i tražeći onaj tračak nade, da će negde, jednog dana, sve imati nekakvog smisla, čovek shvati koliki je njegov značaj, i ojača - postane spreman za sve, ali, ipak, dosledan sebi u toj meri da ni u jednom trenutku ne posumnja u primat ideala istinske lepote koji vodi ka sreći.

Umetnost se ne posmatra! U njoj se biva, na sebi svojstven način, koji dovodi u pitanje poimanje običnog i neobičnog, kategorija uvek podložnih različitim raspravama, u kojima ono suštastveno često ostaje negde izvan vidokruga samog subjekta.

Umetnost i život - spoj vremena i prostora, koji različite pošasti, koje haraju ovim, već odavno presahlim svetom, pokušavaju da rastrgnu i pretvore u kategorije banalnog i trivijalnog.

Teatar - spoj različitih umetnosti, koje svojom sinergijom deluju u egzistenciji i daju joj esenciju - trenutak katarze, trenutak ispunjenja.

Govoriti o teatru, a ne biti deo njega, čini se nemogućim. Čovek pokuša, traži neke nove načine, iznova započinje već odavno završeno, ali uvek stane. Da bi govorio o nečemu, on mora biti to nešto i to nešto mora biti on. U suprotnom, sve postaje bezlično i isprazno.

Eksperimentalni pristup

Kada smo, u februaru mesecu 2005. godine, došli u Kamerno pozorište muzike Ogledalo nismo bili upoznati sa svim pojednostima koncepcije rada takvog teatra i bili smo prilično zbunjeni. Nekome, ko je navikao na tradicionalni teatar i njegovu estetiku, bilo je sasvim strano učešće u nečemu što je bilo prepuno eksperimenata i novih pristupa, kako temi, tako i samoj igri.

U prvih nekoliko meseci, sve je delovalo još uvek zbunjujuće, u nekim trenucima i zastrašujuće.

Grupa mladih ljudi, neočekivani sklop različitosti, sastajali su se iz subote u subotu i razgovarali, družili se i igrali, i učili tome šta je umetnost, u kakvom je ona

Detalj sa predstave „Lice na metar“

odnosu sa pojedincem i društvom, šta je, ustvari, gluma i šta je pokret.

Jedan od osnovnih principa, koji vlada u Kamernom pozorištu muzike Ogledalo, jeste taj, da se umetnost ne deli na onu „za osobe sa invaliditetom“ i na onu „za osobe bez invaliditeta“. Princip je jasan - do umetnosti ima pravo da dođe svako i da onda odluči da li u njoj ostaje i na koji način. Svaka odluka je u redu, ako je osoba u stanju da uvek stane iza nje.

U proteklih nekoliko godina, realizovano je mnogo projekata u okviru Ogledala. Setimo se samo „Hlebnih priča“, „Gatke“, „Jedra“, „Pred ogledalom“ i ostalih, u kojima su učestvovali mladi sa raznim vrstama invaliditeta i mladi bez njega – projekata, u kojima su se oni zajedno umetnički izražavali ovladavajući specifičnim izvođačkim veštinama.

U Kamernom pozorištu muzike Ogledalo, trenutno se realizuje projekat „Lice na metar“ - umetnička edukacija na temu licemerja. Projekat se ostvaruje kroz ciklus radionica, predavanja i tribina gde, učestvuju više naučnih radnika i umetnika, koji iz svog ugla i iz ugla svoje profesije govore o toj temi. U prvoj fazi projekta su, kao gosti predavači, učestvovali psiholog, advokat, novinar, astrolog, istoričar, dramaturg, menadžer, pisac, kompozitor, balerina, karikaturista... Oni su zajedno iznedrili pregršt zanimljivih priča, materijal, koji će grupa mladih uobličiti u pozorišnu predstavu.

Učesnici projekta su mladi osobe, uzrasta od 16 do 30 godina. Trećinu grupe čine mladi sa motornim invaliditetom. Svi zajedno, iz subote u subotu, svojom sinergijom, u potrazi za estetski snažnim doživljajem, kreiraju scensko umetničko delo.

Deo članova grupe KPMO-a

Iako sa različitim dispozicijama, mladi, ipak, uspevaju da deluju jedinstveno, što je dokaz one teze da se umetnost ne deli na različite populacione grupe, nego je ona jedinstvena, i da, jedino kao takva, daje esenciju celokupnoj egzistenciji.

Ulaz(na) vrata

Projekti Kamernog pozorišta muzike Ogledalo su i Međunarodni muzički festival Interzone i Akademija slobodnih studija, sa svojim programima, kao što su kurs holandskog jezika, Face painting, pozorišne i muzičke radionice za mlade različitih uzrasta, relaksacioni programi, Feng Shui i drugi.

Važno je spomenuti i projekat „Ulaz(na) vrata“, kampanju protiv svih vrsta

nepristupačnosti institucija kulture osobama sa invaliditetom. U planu su tribine, predavanja, književne večeri, izložbe i performansi, koji će ukazati na postojeće prepreke institucija kulture u odnosu na osobe sa invaliditetom.

Ako odbacimo predrasude, ako uklonimo i sve duhovne barijere, a ne samo fizičke, ako prestanemo da budemo zlopamtila i postanemo svesni svojih sposobnosti i prednosti, a ne samo nedostataka, ova turbulentna vremena u kojima živimo, izopačenosti i sve pošasti, pa i presahlost ovoga sveta, u znatnoj meri će izgubiti uticaj na naš život. Bićemo srećni! ☒

Bojan Krivokapić

PODRŠKA PORODICI PUTEM KRATKOTRAJNOG SMEŠTAJA

Zajedno efikasnije

Prihvatajući ideju transformacije ustanova i približavanja usluga socijalne zaštite korisnicima, uz uključivanje nevladinog sektora, pripremljen je projekat „Kratkotrajni smeštaj – pomoć porodici“.

Projekat se realizuje uz podršku od strane Fonda za socijalne inovacije Republike Srbije, a nosilac projekta je Dom za osobe ometene u mentalnom razvoju, iz Stare Moravice, uz partnerstvo i podršku Humanitarnog društva Bethesda, iz Bačke Topole. Predviđeno je da projekat traje 11 meseci.

Kratkotrajni smeštaj u odeljenju Doma OTTHON predstavlja podršku porodici, koja ima člana sa invaliditetom i koja, po

potrebi, može koristiti usluge Doma za smeštaj tog člana. Ta mogućnost može se koristiti u slučaju da je ostalim članovima porodice potreban odmor (predviđeni programi, godišnji odmor i slično), ili je u pitanju bolest i oporavak od bolesti, u trajanju od dva do petnaest dana, a u izuzetnom slučaju i do trideset dana. Smeštaj osobe sa invaliditetom u Domu uslovljen je navedenim razlozima, a nikako namerom porodice da „odbaci“ člana sa invaliditetom.

Porodica koja ima člana sa invaliditetom, naročito sa višim stepenom invaliditeta, može osetiti opterećenje u fizičkom i psihičkom smislu i u pogledu materijalne situacije, a česti su i slučajevi da

se porodična zajednica raspada zbog datih okolnosti. S druge strane, društvo, naročito u manjim sredinama, ne može ponuditi adekvatne usluge podrške porodici koje bi joj omogućile da prevaziđe probleme u međusobnim odnosima i u svakodnevnom funkcionisanju.

Svakodnevnicu bez predaha može ostaviti trajne posledice na zdravlje ljudi i na međusobne odnose članova porodice, naročito roditelja i dece. Sigurnost, da će dobiti podršku u slučaju potrebe – kroz pomoć u kući, ili kao kratkotrajni smeštaj, predstavlja značajnu olakšicu svakodnevnom pratiocima osobe sa invaliditetom, a to su najčešće roditelji. ☒

Herceg Elizabeta

OSNOVAN ODBOR ZA BRIGU O OSOBAMA SA INVALIDITETOM

Integriran sistem usluga

Osnovni zadatak ovog tela jeste da sagledava i prati stanje kao i da određuje prioritete u procesu njihovog rešavanja, na osnovu realnih mogućnosti, te da predlaže strateški plan za poboljšanje položaja osoba sa invaliditetom, s ciljem da se podstakne socijalna integracija

Odbor za brigu o osobama sa invaliditetom osnovan je novembra meseca 2005. godine, kao stalno radno telo, na inicijativu gradonačelnika Grada Novog Sada. Cilj Odbora jeste organizovanje aktivnosti različitih subjekata u Gradu Novom Sadu, koji se bave osobama sa invaliditetom, kako bi se stvorio integriran sistem usluga.

Sedište Odbora je Gradska uprava za socijalnu i dečju zaštitu. Za predsednicu Odbora imenovana je Slavica Marković, direktorka Škole za osnovno i srednje obrazovanje „Milan Petrović“, a za zamenicu predsednice, Vera Grkavac, načelnica Gradske uprave za socijalnu i dečju zaštitu.

Odbor čini četrnaest timova, formiranih na osnovu delatnosti koje obavljaju. To su timovi za obrazovanje, za socijalnu zaštitu, za zdravstvo, za zapošljavanje, za zakonodavstvo i propise, za izradu baze podataka, za inovacije, za izgradnju pozitivnih stavova i tolerancije, za informacije, za oblast sportskih aktivnosti, za društveni život i slobodno vreme, za unapređenje i razvoj volonterizma, za opremu i pomagala i tim za pristupačnost.

Zadaci Odbora jesu sagledavanje i praćenje stanja i problema u Gradu Novom Sadu i određivanje prioriteta u procesu njihovog rešavanja, na osnovu realnih mo-

gućnosti, te predlaganje strateškog plana za poboljšanje položaja osoba sa invaliditetom, s ciljem da se podstakne njihova socijalna integracija, i predlaganje pojedinačnih akcionih planova, radi unapređenja načina rešavanja problema, i instrumenata za realizaciju i praćenje tih planova. Takođe, Odbor treba da inicira i podstiče razvoj partnerstva između lokalne samouprave, nadležnih ustanova i institucija i nevladinih organizacija, na nivou Grada Novog Sada, koje se bave tom problematikom.

Važni segmenti rada novoosnovanog Odbora jesu razmatranje i predlaganje preventivnih mera u okviru socijalne zaštite, obrazovanja, zdravstva i zapošljavanja osoba sa invaliditetom, koordinacija rada

stručnih, humanitarnih i drugih nevladinih organizacija i udruženja građana, praćenje ostvarenja zakonske zaštite i pokretanje inicijativa za izmenu i dopunu propisa radi unapređenja položaja osoba sa invaliditetom.

Pored toga, Odbor će pratiti savremene metode u sistemu rehabilitacije osoba sa invaliditetom, učestvovalaće u izradi programa za formiranje baze podataka, inicirati razvoj programa radnog angažovanja, zapošljavanja i koordiniraće njima, i ukazivaće na značaj ostvarivanja prava, mogućnosti i tolerancije prema osobama sa invaliditetom, putem informaciono-edukativnih sadržaja. ☐

Slavica Marković

Tim za obrazovanje

Cilj tima za obrazovanje jeste ostvarivanje prava na obrazovanje osoba sa invaliditetom, u skladu sa potrebama i mogućnostima. On je podeljen u šest podtimova (podtimovi za ranu intervenciju, za predškolsko vaspitanje, za osnovnoškolsko obrazovanje, za srednje obrazovanje, za visoko obrazovanje, za neformalno obrazovanje i obrazovanje odraslih osoba sa invaliditetom), zbog kompleksne problematike kojom namerava da se bavi i radi efikasnijeg rada.

Zadaci tima jesu analiziranje i praćenje stanja i problema u obrazovanju osoba sa invaliditetom, predlaganje strateškog plana za poboljšanje obrazovanja, sa ciljem da se podstakne inkluzivno obrazovanje osoba sa invaliditetom, iniciranje i podsticanje razvoja partnerstva između redovnih škola, univerziteta, nadležnih ustanova - institucija i nevladinih organizacija, iniciranje i podsticanje uključivanja dece od najranijeg uzrasta u odgovarajući sistem obrazovanja. Značajan segment rada tima jeste i saradnja sa stručnim, humanitarnim i drugim ne-

vladinim organizacijama i udruženjima građana, koji se bave pružanjem pomoći osobama sa invaliditetom i njihovom rehabilitacijom.

Tim predlaže izmene i dopune propisa, radi poboljšanja obrazovanja osoba sa invaliditetom i prati savremene modele u sistemu obrazovanja osoba sa invaliditetom u zemlji i inostranstvu i predlaže njihovu primenu u Gradu Novom Sadu.

U cilju što kvalitetnijeg rada biće kreiran program za formiranje baze podataka u vezi sa decom sa invaliditetom koja se obrazuju u redovnim vrtićima, specijalnim i redovnim osnovnim i srednjim školama, studentima na Novosadskom univerzitetu i odraslim osobama sa invaliditetom koji se nalaze na različitim vrstama prekvalifikacije i dokvalifikacije. Takođe, tim će inicirati i koordinirati programe inkluzivnog obrazovanja dece sa invaliditetom u Gradu Novom Sadu. ☐

Violeta Strahinjević

Cilj Odbora jeste organizovanje aktivnosti različitih subjekata u Gradu Novom Sadu, koji se bave osobama sa invaliditetom, kako bi se stvorio integriran sistem usluga.

Korak ka budućnosti

Uzrok nemotivisanosti osoba sa invaliditetom i njihovih organizacija, i prilično nizak stepen samopouzdanja i socijalne kompetencije, treba tražiti u nedostatku adekvatnih obrazovnih programa

Resursni centar za osobe sa invaliditetom Ekumenske humanitarne organizacije, od izlaska prethodnog broja časopisa Linker, do danas, realizovao je mnogobrojne aktivnosti, počev od ispitivanja potreba organizacija, rada na povećanju njihovih kapaciteta, edukacije pojedinaca u cilju povećanja mogućnosti za zapošljavanje, pa do onih, koje su usmerene na direktne programe zapošljavanja i podsticanje ekonomskog osnaživanja osoba sa invaliditetom.

Za osobe sa invaliditetom u našoj zemlji ne postoje adekvatni obrazovni programi, što predstavlja opterećenje za pojedinca, porodicu i državu. Tek se u poslednjih nekoliko godina radi na njihovom poboljšanju. Neadekvatno obrazovanje u ranijem uzrastu smanjuje ili onemogućava prohodnost na visoke škole, ne omogućava kadar potreban za određene poslove, ne postoje programi profesionalne rehabilitacije sa svim specifičnostima prilagođenim za različite vrste i stepene invalidnosti, a sve to otežava zapošljavanje osoba sa invaliditetom.

Pažnja Resursnog centra je usmerena na ispitivanje potreba organizacija osoba sa invaliditetom, gde je uočena opšta pojava nemotivisanosti samih osoba sa invaliditetom, a, samim tim, i njihovih organizacija, kao i nizak stepen samopouzdanja i socijalne kompetencije osoba sa invaliditetom. S druge strane, evidentan je i nedostatak adekvatnih programa podrške u zajednici. Navedene okolnosti rezultirale su pasivnošću pojedinaca i pasivnošću njihovih organizacija. Zadatak Centra bio je da se kreiraju adekvatni programi podrške za organizacije i njihove članove koji će im omogućiti nove informacije i podršku, u smislu jačanja njihovih kapaciteta i potencijala.

Ispitivanje potreba

U saradnji sa Sekretarijatom za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova Autonome Pokrajine Vojvodine, Centar je, tokom leta 2005. godine, započeo program ispitivanja potreba organizacija osoba sa invaliditetom sa teritorije Vojvodine. Rezultati istraživanja bili su veoma dragoceni, jer su dali sliku o tome kakvi su trenutni kapaciteti organizacija osoba sa invaliditetom u Vojvodini i kakve vrste dodatne po-

Korisnici centra na kursovima računara

drške su potrebne tim organizacijama. U procesu ispitivanja učestvovala su 63 organizacije.

U odnosu na segment edukacija, evidentna je potreba velikog broja organizacija za dodatnim znanjima. Takođe, moguće je uočiti trend nejednake distribucije znanja, gde su pojedine organizacije prošle značajan broj edukacija, dok druge nisu imale priliku da učestvuju ni na jednoj. Stoga je predloženo da, u narednom periodu, edukacijama budu obuhvaćene organizacije koje za to do sada nisu imale priliku, sa ciljem da se među udruženjima osoba sa invaliditetom napravi neophodna ravnoteža na tom polju, što će rezultirati povećanjem opšteg nivoa kvaliteta aktivnosti.

U okviru saradnje sa lokalnom zajednicom, evidentna je potreba za poboljšanjem komunikacije između udruženja osoba sa invaliditetom i institucija lokalnih vlasti, a, pre svega, saradnja sa Službom za zapošljavanje, za koju čak 65% organizacija procenjuje da uspostavlja loše relacije.

Procena kapaciteta organizacije, to jest, njenih snaga i slabosti, pokazala je da jake strane funkcionisanja predstavljaju

ljudski resursi i iskustvo, što ukazuje na činjenicu, da većina organizacija svoje aktivnosti sprovodi često na nivou improvizacije, u lošim materijalnim okolnostima, ne raspoložuci dovoljnim znanjima, niti podrškom lokalne zajednice. Tome u prilog govori i činjenica da značajan broj organizacija smatra da briga o korisnicima nije na zadovoljavajućem nivou, kao ni materijalne okolnosti za rad, dok je finansiranje udruženja osoba sa invaliditetom identifikovano kao jedan od ključnih problema.

Prilagođeni programi

Na osnovu zaključaka ispitivanja, Resursni centar je kreirao program podrške organizacijama koji je prilagođen realnim potrebama tih organizacija osoba sa invaliditetom i njihovog članstva. Odabrano je ukupno 10 organizacija iz Vojvodine, sa kojima je, krajem 2005. godine, započeta jednogodišnja obuka u okviru programa pod nazivom „Jačanje kapaciteta organizacija osoba sa invaliditetom u Vojvodini“ uz finansijsku podršku Irske saradnje za razvoj (*Development Cooperation Ireland*).

Osnovni cilj ovog projekta jeste razvoj civilnog društva, u kojem će ljudska prava osoba sa invaliditetom biti poštovana u

većoj meri, kao i jačanje demokratske svesti i aktivizma na lokalnom nivou kroz održivi razvoj organizacija osoba sa invaliditetom u Vojvodini. Seminare u okviru realizacije tog projekta vode treneri i trenerice Tima Tri Građanskih inicijativa, sa kojima je ostvarena uspešna saradnja.

Učesnici programa su do sada prošli ukupno pet dvodnevnih seminara na kojima su obrađivane različite teme, počev od opštih, kao što su fenomen, jezik i modeli invalidnosti, predrasude i diskriminacija prema osobama sa invaliditetom, ljudska prava, pa sve do onih usko stručnih kao što su strateško planiranje i postavljanje strateških ciljeva organizacije, upravljanje i menadžment u nevladinom sektoru, upravljanje sastancima, vremenom i druge slične teme od značaja za uspešan rad jedne organizacije.

Grupe samopomoći

Jedan od važnih i relativno novih segmenata rada Centra, u okviru pomenutog projekta, jesu i, takozvane, grupe samopomoći, koje imaju za cilj povećanje samostalnosti i integraciju osoba sa invaliditetom u lokalnu zajednicu kroz rad na socijalnoj kompetenciji putem psihosocijalne podrške i edukacije.

Pažnja je usmerena na razradu ličnih problema svakog pojedinca, odnosno, člana grupe, koji dobija podršku i razumevanje od grupe, ali je i u situaciji da pomogne drugim članovima na osnovu sopstvenog iskustva u prevazilaženju sličnog problema i na osnovu veština koje je stekao u grupi.

Članovi se osnažuju za uzimanje aktivne uloge u svom životu i u životu društvene zajednice. Kroz grupu za samopo-

moć, učesnici dolaze do saznanja kako da efikasnije rešavaju svoje probleme, prepoznaju svoja prava i da se zalažu za njih. Imaju priliku da saslušaju iskustva drugih pojedinaca i da međusobno razmenjuju iskustva. Kroz grupu samopomoći, trenira se poštovanje svojih i tuđih potreba, sa ciljem razvijanja veština rešavanja sukoba i osamostalivanja grupe u daljem radu.

Celokupan rad u toj oblasti podeljen je na tri oblasti – rad u grupi za podršku samim osobama sa invaliditetom, u grupi za podršku roditeljima dece sa invaliditetom i u grupi za podršku osobama sa invaliditetom koje se nalaze u procesu zapošljavanja.

Kursevi

Krajem marta meseca 2006. godine, u Centru je završen četvrti, poslednji nivo kursa engleskog jezika za prvu grupu polaznika, koji je vodila volonterka, student engleskog jezika i književnosti Jelena Gagrčin, sa zadatkom dodatnog obrazovanja korisnika, u cilju zapošljavanja. Kurs je počeo u januaru 2004. godine i danas, posle više od dve godine strpljivog rada, polaznici prve grupe uspešno su završili prva četiri nivoa, na osnovu kursa *New Headway English Course*, koji je predviđen programom Resursnog centra.

U radu su korišćeni udžbenici, radne sveske i audio kasete. Udžbenici su izuzetno pregledni, lako razumljivi, sa interesantnim tekstovima. Poseban kvalitet nastavi obezbeđuje metod udžbenika koji insistira na učestalom ponavljanju osnovnih gramatičkih pravila, jasnom sažimanju novostečenih znanja i preglednim gramatičkim referencama na kraju svakog udžbenika. Radne sveske, kompatibilne

Informacije

Svi zainteresovani za kurseve koje organizuje Resursni centar za osobe sa invaliditetom (rad na računarima, kursevi engleskog jezika ili grupu samopomoći) mogu se prijaviti lično u prostorijama Centra na Novom naselju u Ulici Bate Brkića br. 12, na neki od telefona 021/400-204, 47-900-72, 47-900-73 svakog radnog dana od 8 do 15 časova, ili putem imejla centares@ehons.org.

udžbenicima, sadrže zadatke, olakšavaju učenje novih reči, fonetike i svakodnevnih konverzacija. Na audio kasetama su za beleženi tekstovi za čitanje, dijaloz i poznate muzičke melodije. Na kursu je korišćeno i elektronskim izdanjem *New Headway English Course-a* na Internetu, sa zadacima, gramatikom i rečnikom.

Reč korisnika

„Zahvaljujući znanju, strpljenju predavačice i njenom poverenju u polaznike kursa, uspešno su savladane sve teškoće i nedoumice. Predavačica Gagrčin nam je na lak i razumljiv način prenosila znanje, znajući šta može da predstavlja problem za polaznike, uz insistiranje na čestom ponavljanju osnovnih gramatičkih pravila, u simuliranim situacijama iz svakodnevnog života i međusobnom razgovoru polaznika na engleskom. Imala je strpljenja i našla je vremena da sasluša i razjasni sve probleme koji su se pojavljivali tokom kursa. Treba istaći i smirenu, opuštenu atmosferu za vreme časova, bez požurivanja, koju je naša predavačica diskretno stvorila, a kojoj je svako od polaznika mogao da pokaže i proveri svoje znanje, ili da pita za ono što mu nije bilo potpuno jasno na času“, kaže Vladimir Štumpf, korisnik Centra i polaznik kursa.

Olgica Ilin, korisnica Resursnog centra, smatra da je organizovanje ovakvih edukacija veoma korisna: *“Kurs engleskog jezika, koji smo upravo završili, proširio nam je znanje i vidike, a posebno nam je pružio potrebno samopouzdanje toliko potrebno svima, naročito osobama sa invaliditetom. Pored lepog druženja, stekli smo i zavidno znanje jezika, za šta je, svakako, zaslužna naša predavačica Jelena. Bili smo joj prvi „pravi“ đaci, ali se odlično snašla u ulozi učiteljice. Mislim da bi edukacije ove vrste trebalo i dalje održavati. Predložila bih svima onima, koji žele da upotpune svoje znanje još jednim stranim jezikom, ili kompjuterskim znanjem, da se jave u Resursni centar”.*

„Najpre bih želela da se zahvalim svima iz organizacije što su na ovakav način spojili lepo i korisno i omogućili nam potpuno besplatno pohađanje ovih kurseva.

Edukacija predstavnika organizacija OSI

Učesnici jednog od seminara

Uslovi u Centru i zaposleni u njemu su fenomenalni, naročito naša „tičerka“ Jelena, koja je bila puna razumevanja za naše nestašluke i neurađene domaće zadatke s vremena na vreme. Ponekad smo znali, ukoliko je lekcija teža, da je radimo i po dva časa, samo da bismo je što bolje shvatili i savladali“, kaže Verica Komadinović, polaznica kursa.

Pravno savetovanje

U okviru Resursnog centra za osobe sa invaliditetom Ekumenske humanitarne organizacije, radi i pravno savetovanište, čiji je cilj pružanje još jednog vida podrške osobama sa invaliditetom i njihovim organizacijama.

Podrška se sastoji u pružanju pravnih saveta iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite, uglavnom putem telefona ili imejla (korisnici imaju mogućnost postavljanja pitanja na veb strani Centra) od strane angažovanih i obučanih volontera.

U dosadašnjem radu, uočeni su različiti problemi sa kojima se najčešće suočavaju osobe sa invaliditetom, a najčešća pitanja odnosila su se na oblast penzijskog i invalidskog osiguranja, u vezi sa ostvarivanjem prava na pomoć i negu (tuđa nega i pomoć), te mogućnostima zaposlenja (u kojim oblastima, na kojim poslovima) i ostvarivanja prava na invalidsku penziju.

S obzirom da je oblast kojom se bavi pravno savetovanište veoma osetljiva, postoji konstantna potreba za angažovanim i profesionalnim pristupom u rešavanju problema osoba sa invaliditetom i njihovih organizacija, naročito ako se ima u vidu da potreba za pružanjem takvih vrsta usluga objektivno uvek postoji.

Dosadašnji rad potvrdio je potrebu i neophodnost postojanja takvog vida podrške, ali je za rad u budućnosti neophodna saradnja i stalni kontakt sa stručnim licima – pojedincima i lokalnim i pokrajinskim institucijama, koji se bave istim i/ili sličnim poslovima. To je naročito važno, ako se ima u vidu da volonteri pravnog savetovaništa pri Resursnom centru mogu biti samo posrednik između korisnika i institucije u kojoj se problem može konkretno rešiti, to jest, ono ima samo mogućnost upućivanja na druge pojedince ili institucije. ■

Miodrag Počuć

INICIJATIVA ZA UNAPREĐENJE VOLONTERIZMA

Rasadnik ideja

Kada ljudi okupljeni oko zajedničkog posla požele da nastave da rade zajedno i, pri tom, u svoj krug uključe i druge, aktivne, kreativne mlade ljude – nastaje organizacija kakva je Udruženje građana Ukrštanje

Kada ljudi okupljeni oko zajedničkog posla požele da nastave da rade zajedno i, pri tom, u svoj krug uključe i druge, aktivne, kreativne mlade ljude – nastaje organizacija kao što je Udruženje građana Ukrštanje. Neki od, Statutom definisanih, ciljeva Udruženja jesu unapređenje i razvoj civilnog društva, promocija volonterizma, podsticanje i doprinos razvoju umetnosti i kulture, promocija i doprinos razvoju neformalno obrazovnih aktivnosti. U skladu sa ličnim afinitetima osnivača, Udruženje će težiti da preraste u stecište i rasadnik ideja, inicijativa i građanskog aktivizma.

Zahvaljujući, pre svega, naporima i aktivnostima pojedinaca, osnovano pre godinu dana i nedugo potom registrovano,

Udruženje je pokrenulo rešavanje značajnih pitanja i/ili se uključilo u realizaciju mrežnih programa, projekata i inicijativa, u skladu sa ciljevima.

Građanski aktivizam

Prvi samostalan projekat Ukrštanja, „Mobilizacija građana - aktivizam i volonterizam - iskustva i potencijali“, podržao je Fond za male projekte Ekumenske humanitarne organizacije, a realizuje se uz značajnu pomoć drugih organizacija kao na primer Inicijative IZVoR, čije su članice Pokret gorana, Volonterski centar Vojvodine, Novosadski humanitarni centar, Ekumenska humanitarna organizacija i Udruženje građana Ukrštanje. Projekat se bavi promocijom ideje volonterizma, a, zahvalju-

Tim za razvoj volonterizma

Rad Tima za unapređenje i razvoj volonterizma Gradskog odbora za pomoć osobama sa invaliditetom zasnovan je na jedinstvenoj, unapred utvrđenoj metodologiji, a zadatak Tima jeste da u svojoj oblasti rada utvrdi trenutno stanje, pravne okvire, strateški cilj, specifične ciljeve, plan aktivnosti za postizanje ciljeva, potencijalne nosioce aktivnosti, vremenski okvir i način praćenja i ocene uspešnosti nakon realizacije planiranih aktivnosti.

Prateći tu metodologiju, Tim za unapređenje volonterizma je, za potrebe utvrđivanja stanja, odnosno, procene broja volontera i načina njihovog angažovanja u organizacijama za pomoć osobama sa invaliditetom, putem upitnika prikupio podatke sa oko 50 adresa. Upitnik je distribuiran elektronskom poštom, faksom, ali i ličnim, volonteriskim angažovanjem članova Tima, koji su intervjuisali predstavnike relevantnih organizacija.

Na taj način, Tim je došao do rezultata koji govore o dobrim namerama organizacija za brigu o osobama sa invaliditetom, ali i o problemima koji prate njihov rad. Naime, skoro sve ispitane organizacije nameravaju da u narednom periodu pokrenu programe zasnovane na volonteriskom radu, da u organizacije uključe nove ljude – volontere. Ipak, re-

zultati ispitivanja, pokazuju da gotovo dve trećine organizacija ne ume da organizuje volonterski program/projekat, ne zna kako se upravlja volonteriskim programima, kako doći do volontera željenog profila, i ne poznaje načine da volontere zadrži, nagradi i tome slično. Rezultati pokazuju potrebu članova organizacija za obuku u oblasti planiranja i pisanja predloga projekta i, u najvećoj meri, obuku za organizovan volonterski rad – volonterski menadžment. Takođe, organizacije predlažu, kao jedan od načina za prevazilaženje navedenih problema, organizovanje centra koji bi predstavljao resurs volontera za sve organizacije – berza volontera i poslova za njih.

Tim za unapređenje i razvoj volonterizma je navedene predloge usvojio kao plan aktivnosti, a, kao ciljeve, odredio je najpre promociju, unapređenje i razvoj volonterizma. To, dalje, znači rad na podizanju nivoa svesti članova organizacija, institucija i drugih zainteresovanih strana i svih građana o uticaju organizovanog volonteriskog rada na rešavanje problema u lokalnoj zajednici. Pokretanje i razvoj programa i projekta, koji odgovaraju kako na potrebe specifičnih organizacija, kao što su organizacije osoba sa invaliditetom, tako i na potrebe svih stanovnika na teritoriji Grada Novog Sada.

jući partnerima, članicama Inicijative IZVoR, jedan je od pratećih instrumenata javnog zastupanja i zagovaranja Inicijative za zakonsko rešavanje statusa volontera u Srbiji, i tako predstavlja svojevrsnu podršku realizaciji Inicijative. Cilj projekta, osim promocije volonterizma, jeste da uključi predstavnike grupa koje su manje obuhvaćene uobičajenim tokovima u trećem sektoru, kao što su predstavnici političkih organizacija, državnih institucija, jedinica lokalne samouprave, preduzetništva, u inicijativu za rešavanje statusa volontera u Srbiji. Takođe, kroz prezentaciju, učesnici se upoznaju sa iskustvima u organizovanom volonterском radu organizatora volonterskih programa u zemlji i inostranstvu, kao i sa mogućnostima koje organizovani volonterски programi pružaju u procesu razvoja lokalne zajednice i naročito u rešavanju problema u zajednici. Rezultati projekta će ukazati i na nivo potreba za obukom u oblasti organizovanog volonterskog rada, u svim ciljnim grupama koje su projektom obuhvaćene.

Udruženje je uključeno u aktivnosti Tim za unapređenje i razvoj volonterizma, Gradskog odbora za pomoć osobama sa

invaliditetom, Grada Novog Sada u oblasti zaštite osoba sa invaliditetom.

Osim u oblasti volonterizma, Udruženje je aktivno i u promociji neformalnog obrazovanja. Zahvaljujući iskusnom trenerskom timu, ono je spremno da ponudi i realizuje kvalitetne seminare i radionice iz svih oblasti relevantnih za rad nevladinog sektora, ali i edukacije iz oblasti socijalne inkluzije osoba sa invaliditetom, te muzičke i likovne radionice. Kroz neformalno-obrazovne aktivnosti, seminare i radionice organizacija, krajem 2005. godine, započet je projekat „Centar za promociju neformalnog obrazovanja“. On je planiran kao dugoročni, razvojni projekat. Njegova realizacija odvijaće se u više faza, a prvu fazu, fazu definisanja minimuma kriterijuma kvaliteta u neformalno-obrazovnim aktivnostima i ispitivanja stepena zastupljenosti neformalno-obrazovnih aktivnosti u organizacijama mladih u Vojvodini, pod radnim naslovom „Korice knjige“, koja se već realizuje, podržava Pokrajinski sekretarijat za sport i omladinu. Planirano je da se segment koji se odnosi na organizacije mladih, u partnerstvu i u saradnji sa drugim organizacijama, realizuje najpre na području Vojvo-

dine. Kao partneri u realizaciji druge faze projekta, koja se bavi promocijom neformalnog obrazovanja, stvaranjem baze podataka i mogućnostima za prepoznavanje i priznanje neformalnog obrazovanja, kao i minimumom kriterijuma kvaliteta takvog obrazovanja u organizacijama mladih, prihvaćeni su Forum Syd i Omladinski klub iz Novog Sada. Konačni cilj projekta jeste prepoznavanje i priznanje (verifikacija) neformalnog obrazovanja u Srbiji.

Organizacija, za sada minimalnim tehničkim resursima, podržava i projekat „Muzika iz Špajza“. Reč je o projektu grupe mladih muzičara, multiinstrumentalista. Njihov cilj je unapređenje muzičke kulture mladih. Projekat se bavi i promocijom angažovanog korišćenja i osmišljavanja slobodnog vremena mladih. U okviru projekta, u partnerskim organizacijama, biće organizovane muzičke večeri, a muzika nastala u procesu realizacije projekta će biti zabeležena i sačuvana.

Građanski aktivizam kroz volontersko angažovanje, podsticanje ličnog razvoja i napretka kroz neformalno obrazovanje i aktivno učešće mladih, za sada su samo inicijative, ideje i aktivnosti „ukrštene“ u Ukrštanju. Dobrodošle su i druge, nove i drugačije. ■

Melanija Kološnjai Nenin

FORMIRAN RESURSNi CENTAR DELO

K(a)o drugi

Brojne predrasude i stereotipi o osobama sa mentalnim i višestrukim smetnjama u razvoju u lokalnoj sredini, značajan su faktor, koji otežava njihovu integraciju u društvenu sredinu

Škola za osnovno i srednje obrazovanje sa domom, „Vuk Karadžić“, iz Sombora, ustanova je sa tridesetogodišnjim iskustvom u radu sa decom i omladinom sa mentalnim i višestrukim smetnjama u razvoju i jedna od retkih tog tipa u Srbiji, koja je izradila Strateški plan razvoja i uspešno ga primenjuje već tri godinu. Do uspostavljanja vizije, ustanova je ostvarivala planirane zadatke i ciljeve projektnim aktivnostima i inicijativama.

U protekloj godini, uspešno su realizovani projekat uspostavljanja produženog boravka za učenike osnovne škole i projekat pod nazivom „K(a)o drugi“. Ovaj drugi finansiraju Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije i Svetska banka, kao i lokalna samouprava. Traje ukupno 12 meseci i trenutno je u toku šesti mesec realizacije aktivnosti.

Brojne predrasude i stereotipi o osobama sa mentalnim i višestrukim smetnjama u razvoju u lokalnoj sredini, značajan su faktor, koji otežava njihovu integraciju u društvenu sredinu. Prepoznajući problem,

procenjeno je da je neophodno da se, u okviru projekta, sprovede medijska kampanja sa zadatkom da se afirmišu sposobnosti osoba sa mentalnim i višestrukim smetnjama u razvoju i da se promovise kapacitet ustanove u stručnom delovanju na ovom polju.

U okviru realizacije projekta, osnovan je i otvoren Resursni centar Delo. Formiranje tog centra predstavlja uspostavljanje novog oblika stručnog defektološkog rada i komunikacije sa svim interesnim grupama van ustanove škole. Tako usmerena organizaciona jedinica vaspitno-obrazovne ustanove prvi je konkretan korak ka decentralizaciji i otvaranju ustanova za širi krug korisnika. To je mesto na kojem svi zainteresovani građani mogu dobiti informacije i usluge iz oblasti stručnog defektološkog savetovanja, instruktivnog rada, terenskog rada, informacije o postojećim oblicima podrške, posredovanje sa ustanovama pri ostvarivanju prava i u povezivanju udruženja, institucija i pojedinaca. Ponuda Centra podrazumeva i kompletne,

besplatne, dvojezične defektološke i servisne usluge iz oblasti ostvarivanja prava i afirmacije osoba sa bilo kojim vidom i stepenom ometenosti. Kancelarija Centra nalazi se u prostorijama škole, gde svakodnevno volontira po jedan od ukupno 15 diplomiranih defektologa iz naše ustanove, u vremenu od 12 do 17 časova. Ona je prilagođena i pristupačna za sve građane.

Od otvaranja, decembra meseca 2005. godine, do danas, Centar je bio u prilici da pruži svoje usluge mnogim građanima: roditeljima dece sa smetnjama u razvoju, studentima, volonterima, poslodavcima, profesionalcima i drugima. Osim toga, Centar prikuplja informacije i podatke i sprovodi istraživanja, u cilju formiranja opsežne baze podataka od značaja za sve osobe sa invaliditetom i profesionalce.

Resursni centar Delo, koji predstavlja primer dobre prakse u širenju spektra usluga i decentralizaciji rada svih vaspitno-obrazovnih ustanova, radiće do juna 2006. godine u okviru realizacije projekta „K(a)o drugi“, a, po isteku planiranog rada i na osnovu pregleda ostvarenih usluga, stručni tim škole pripremiće obrazloženje, na osnovu kojeg će verujemo Centar biti verifikovan od nadležnih organa i biti u mogućnosti da nastavi sa redovnim, svakodnevnim radom u okviru obrazovne ustanove. ■

Marinela Šćepanović

PROF. DR RADMILA MARINKOVIĆ NEDUČIN, REKTORKA UNIVERZITETA U NOVOM SADU

Obrazovanje je pravo

Izuzetno važan cilj, koji smo sebi postavili, obavezuje nas da i dalje kontinuirano radimo na ostvarivanju daljeg poboljšanja položaja studenata sa invaliditetom i da nastavimo da ulažemo još veće napore kako bi se on ostvario

Već poznata činjenica našeg opšteg obrazovnog sistema o veoma malom učešću osoba sa invaliditetom u nastavnom procesu, nije zaobišla ni visoko obrazovanje. Univerzitet u Novom Sadu, među prvima je shvatio da problem nije samo u potencijalnim studentima, već mnogo više u nepostojanju adekvatnih uslova, u smislu pristupačne literature, nastavnih metoda rada, adekvatnih servisa podrške, pa sve do fizički neprilagođenih fakultetskih objekata, na čijem se obezbeđivanju danas sve više radi.

Da li se Univerzitet u Novom Sadu u proteklom periodu bavio problemima osoba sa invaliditetom i na koji način?

Univerzitet u Novom Sadu svojom misijom i vizijom razvoja, iako autonomna društvena institucija, nije okrenuta samo potrebama i zahtevima studenata, nastavnog i nenastavnog osoblja zaposlenih na Univerzitetu, nego svoje aktivnosti usmerava na način da se profilira i kao institucija od šireg društvenog značaja. S druge strane, upravo ta, zakonom zagarantovana autonomija, pruža Univerzitetu mogućnost da relativno samostalno, a u interakciji sa svojom okolinom, radi na ostvari-

U pogledu studiranja, na prepreke se uglavnom nailazi u domenu različite fizičke dostupnosti mnogih fakultetskih sadržaja, gde su neki od njih dostupni, ali ima i onih nedostupnih

vanju ciljeva visokog obrazovanja, među kojima je i pružanje mogućnosti pojedincima da pod jednakim uslovima steknu visoko obrazovanje.

Kao visokoobrazovna institucija, trudimo se da, uz uvažavanje demokratskih vrednosti i poštovanje ljudskih prava i građanskih sloboda, među kojima je i zabrana diskriminacije po bilo kojoj osnovi,

izađemo u susret raznovrsnim potrebama naših studenata kojih danas ima oko 39.000, a među kojima ima i studenata sa invaliditetom.

Naša briga o potrebama te grupe studenata pre svega se ostvaruje kroz saradnju sa Novosadskim udruženjem studenata sa invaliditetom. Stoga je Univerzitet, 2001. godine, podržao osnivanje tog, za Univerzitet, veoma značajnog udruženja i od tada aktivno podržava njegove aktivnosti i raznovrsne projekte koje ono realizuje. Pravni fakultet je ustupio jednu kancelariju na trajno korišćenje Novosadskom udruženju studenata sa invaliditetom, na Filozofskom fakultetu je održan najveći broj aktivnosti Udruženja, Fakultet tehničkih nauka je bio partner u projektima poboljšanja fizičke pristupačnosti fakulteta studentima sa invaliditetom, a sa Medicinskim fakultetom je realizovan projekat saradnje sa Udruženjem, u okviru vežbi iz predmeta Socijalna medicina. Između ostalog, Univerzitet je podržao kampanju „Hoću i ja na faks!“ 2001. godine, početkom 2002. godine na Univerzitetu je, po prvi put, održan kurs gestovnog govora, koji je prerastao u Školu gestovnog govora „Hoću da ti kažem!“, koja se održava od tada svake godine. Univerzitet je podržao organizaciju konferencije „Obrazovanje je pravo“, kampanju „Literatura za sve“, organizaciju seminara o univerzalnom dizajnu, počev od 2003. godine. obaranje ivičnjaka u kampusu Univerziteta u saradnji sa Zavodom za izgradnju grada, postavljanje rampe na Fakultetu tehničkih nauka itd. U Centralnoj biblioteci Univerziteta, nalazi se srpsko-engleski rečnik na Brajevom pismu. Zalaganjem Univerziteta omogućeno je da dva regruta u okviru Programa civilnog služenja vojnog roka budu raspoređena u Novosadsko udruženje studenata sa invaliditetom.

Koliko mi je poznato to Udruženje saraduje i sa drugim studentskim organizacijama, kao što su Studentska unija i Klub studenata psihologije TraNSfer.

Šta, zapravo, otežava studiranje osoba sa invaliditetom?

Kada govorimo o otežanoj mogućnosti studiranja osoba sa invaliditetom, pre svega polazimo od toga da su razni siste-

Univerzitet u Novom Sadu je dobitnik povelje AP Vojvodine

mi u društvu, gde je jedan od njih i sistem visokog obrazovanja, kreirani da pre svega odgovaraju potrebama ljudi bez invaliditeta.

Uopšteno rečeno, život osoba sa invaliditetom otežava nekoliko različitih grupa faktora. Tu, pre svega, mislim na socijalne, političke, ekonomske i fizičke prepreke. S jedne strane, danas se takve osobe, na žalost, još uvek susreću sa problemom prihvatanja i nedovoljnim stepenom tolerancije u lokalnoj zajednici, nejednakim mogućnostima zapošljavanja i učestvovanja u društveno-kulturnim dešavanjima, nedovoljno definisanim i slabo realizovanim politikama poboljšanja kvaliteta života takvih osoba, a koje su u ingerenciji republičkih ministarstava itd. Pored toga, ekonomska strana ove problematike odnosi se između ostalog i na potrebu dodatnih novčanih izdataka u pogledu izlazenja u susret potrebama ovih osoba u zavisnosti od vrste i stepena invalidnosti. I naravno, fizičke prepreke usled kojih su mnogi društveni sadržaji nedostupni ili manje dostupni osobama sa invaliditetom.

U pogledu studiranja, na prepreke se uglavnom nailazi u domenu različite fizičke dostupnosti mnogih fakultetskih sadržaja, gde su neki od njih dostupni, ali ima i onih nedostupnih. Pored toga, prepreka mogu biti i učila koja se koriste u nastavnim procesima, a koja su u manjoj meri prilagođena raznim potrebama, počev od knjiga i kompjutera, preko fakultetskih obaveštenja i slično. Moraju se uzeti u obzir i celokupni troškovi studiranja, koji u

svojoj strukturi i veličini sigurno nisu isti kao u slučaju osoba bez invaliditeta. Prisutan je u jednoj meri i problem društvenog prihvatanja studenata sa invaliditetom.

Kako prevazići, ili makar ublažiti, poteškoće studenata sa invaliditetom tokom studiranja?

Kao što sam već navela, Univerzitet je već nekoliko godina unazad angažovan na rešavanju problema prevazilaženja mnogih prepreka tokom studiranja, i to, pre svega, u saradnji sa Novosadskim udruženjem studenata sa invaliditetom, angažovanjem na uklanjanju fizičkih prepreka, obaranjem ivičnjaka, postavljanjem rampi na ulaze u fakultete, podrškom raznim aktivnostima koje izgrađuju i oplemenjuju društvenu svest o postojanju poteškoća i tako dalje. U pogledu troškova studiranja, zvaničnom odlukom Univerziteta uvedena je mogućnost oslobađanja od školarine ukoliko stepen invalidnosti studenta iznosi više od 60 odsto. Moram naglasiti da se svakako radi o dugoročnom procesu iskustvenog učenja i uviđanja potreba studenata, u kombinaciji sa trenutnim mogućnostima Univerziteta. Kontinuirane aktivnosti, na polju podizanja društvene svesti, informisanja, edukacije i konkretne akcije koje unose promenu u akademsku i širu društvenu zajednicu, doprinos su rešavanju problema poboljšanja kvaliteta života ovih osoba.

Ima li Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije osmišljen model za obrazovanje osoba sa invaliditetom u visokoškolskim ustanovama?

U donošenju nove zakonodavne regulative, uz učešće svih univerziteta i Ministarstva, i zakonski su definisana opredeljenja o jednakoj dostupnosti i iskazane specifičnosti koje proizilaze iz određenih potreba osoba sa invaliditetom. Time je, i

u Zakonu o visokom obrazovanju, preuzeta nesumnjiva obaveza svih aktera u visokom obrazovanju, a posebno državnih organa, da se opredeljenja sprovedu u stvarnost.

Kontinuirana praksa Ministarstva, počev od 2001. godine, zasnovana je na uvažavanju potreba osoba sa invaliditetom, ali ona sama ne može zameniti izra-

Prof. dr Radmila Marinković Nedučin

du celovite strategije i obezbeđivanje potrebnih sredstava da se neosporni ciljevi ostvare. Zato je potrebno angažovanje i Ministarstva i Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje i kulturu, ali i saradnja Univerziteta i udruženja studenata, kako bi se došlo do optimalnog modela i utvrdili prioriteta, a zatim i obezbedila sredstva za njihovu realizaciju.

Da li nov zakonodavni okvir o visokom obrazovanju u Republici Srbiji doprinosi da veći broj osoba sa invaliditetom upisuje studije?

Zakon o visokom obrazovanju, usvojen u septembru mesecu 2005. godine, pruža institucionalni okvir, gde je jedan od proklamovanih ciljeva visokog obrazovanja upravo pružanje mogućnosti pojedincima da, pod jednakim uslovima, steknu visoko obrazovanje i da se obrazuju tokom čitavog života. Neki od principa visokog obrazovanja, koji su utkani u taj zakon, jesu i uvažavanje humanističkih i demokratskih vrednosti evropske i nacionalne tradicije i poštovanje ljudskih prava i građanskih sloboda, uključujući zabranu svih vidova diskriminacije. Utvrđeno je i zakonom zagarantovano pravo na visoko obrazovanje za sva lica sa prethodno stečenim srednjim obrazovanjem „bez obzira na rasu, boju, kože, pol, seksualnu orijentaciju, etničko, nacionalno ili socijalno poreko, jezik, verispovest, političko ili drugo mišljenje, status stečen rođenjem, postojanje senzornog ili motornog hendikepa ili imovinsko stanje”.

Kako stimulisati srednjoškolce sa invaliditetom da nastave fakultetsko obrazovanje u Novom Sadu?

Na prvo mesto stavila bih važnost potrebe za dobrom informisanošću o postojećim mogućnostima i o nastojanju da se

ti uslovi postepeno poboljšavaju. Činjenice, da postoji ne samo opredeljenje na papiru, nego i značajni vidljivi pomaci koji su ostvareni tokom poslednjih godina, kao i da su prisutne sistemske promene koji obezbeđuju mogućnost ostvarivanja njihovih prava, važni su za odluku mladih ljudi da ostvare svoje želje da studiraju i predstavljaju deo naše poruke njima da se pridruže akademskoj zajednici, jer neće biti prepušteni sami sebi.

Imate li saznanja kako se školuju osobe sa invaliditetom na univerzitetima u Evropskoj uniji?

Na evropskim univerzitetima postoje visoki standardi u obezbeđenju jednakih prava u studiranju osoba sa invaliditetom. Dostupnost objekata, elementi enterijera sa rampama koje obezbeđuju pristup svim prostorima i brojni drugi elementi, odmah su uočljivi na većini tih univerziteta. Visoki standardi u poštovanju ljudskih prava prisutni su i u ovoj oblasti, a razvijeno je i donatorstvo, koje uz stalnu brigu države, omogućuje realizaciju prava studenata sa invaliditetom i to na visokom nivou. Ta iskustva su dragocena i svakako ih treba imati u vidu prilikom izrade sopstvene strategije i planova.

Kakav će ubuduće biti položaj studenata sa invaliditetom na fakultetima Univerziteta u Novom Sadu?

Sigurno će biti sve bolji. Iako treba biti realan u pogledu vremenskog perioda u kojem se ovakvi planovi mogu realizovati, izuzetno važan cilj, koji smo sebi postavili, obavezuje nas da i dalje kontinuirano radimo na ostvarivanju daljeg poboljšanja položaja studenata sa invaliditetom i da nastavimo da ulažemo još veće napore kako bi se on ostvario. ■

Miodrag Počuč

Nedostupno u poželjnoj meri

Uslovi, običaji i trenutna opšta situacija u našem obrazovnom sistemu ne idu na ruku ostvarivanju prava na obrazovanje i ispunjavanju te obaveze, kada se radi o učenicima sa invaliditetom

Pravo na obrazovanje Ustavnom poveljom imenovano je kao osnovno ljudsko pravo, a osnovno obrazovne zakonom je propisano kao obavezno za sve.

Osnovno obrazovanje

Izdvojeni kapaciteti za osnovno obrazovanje učenika u razvoju, u Vojvodini, obuhvataju škole za obrazovanje učenika sa mentalnim smetnjama u razvoju i učenika sa oštećenjem sluha. Osnovno obrazovanje učenici sa mentalnim smetnjama u razvoju mogu steći u jednoj od postojećih 11 škola, a učenici sa oštećenjem sluha u nekoj od 2 škole u Vojvodini. Škole za obrazovanje učenika sa mentalnim smetnjama u razvoju nalaze se u Novom Sadu, Sremskoj Mitrovici, Bačkoj Palanci, Somboru, Subotici, Kikindi, Bečeju, Zrenjaninu, Staroj Pazovi, Pančevu i Vršcu. Škole za obrazovanje učenika sa oštećenjem sluha nalaze se u Novom Sadu i Subotici. Ne postoje izdvojene, specijalne škole za učenike sa drugim vrstama invaliditeta, kao što su oštećenja vida, motorički poremećaji ili višestruke smetnje u razvoju. Deca iz ove grupe, uključena su, zato, u opšti osnovnoškolski sistem, koji, u Vojvodini, obuhvata 344 osnovne, 22 muzičke i 3 baletske škole.

Nema adekvatne evidencije i valjanih podataka u vezi sa učenicima sa invaliditetom koji su uključeni u sistem opšteg osnovnoškolskog obrazovanja. Oni ostaju neprepoznati u sistemu i time uskraćeni za neophodnu stručnu podršku tokom osnovnoškolskog obrazovanja.

Najveći problem predstavlja evidentiranje dece sa invaliditetom koja uopšte nisu uključena u obrazovni proces, njihovog broja i vrsti invaliditeta koji imaju. Uzrok tome, između ostalog, leži u neslaganju oko toga da li dete „sa invaliditetom“, dete „sa poremećajem“ i dete „sa smetnjama u učenju“ pripadaju istoj osnovnoj grupi dece kojoj je potrebna „posebna“ podrška u procesu obrazovanja?

Pokušaji utvrđivanja ukupnog broja dece sa invaliditetom se, kod nas, svode na grube procene i aproksimacije, na osnovu kvota koje su opšteprihvaćene od organizacija i institucija u svetu. Izveštaj *European Agency for Development in*

Special Needs of Education iz 2002. godine, može da posluži da se razmotre mogućnosti za pronalaženje modela pomoću kojeg bi se mogao utvrditi broj dece sa invaliditetom. U Izveštaju se navodi da evropske zemlje izveštavaju o broju dece u kontekstu obrazovanja u rasponu od 2 do 18% ukupnog broja učenika, zavisno od kriterijuma i osnova po kojem se učenici u različitim zemljama ubrajaju u ovu kategoriju.

Anketa

Rezultatima ankete koju je sproveo Resursni centar Delo iz Sombora, u periodu od 15. januara do 15. februara 2006. godine, pokazuje da škole opšteg sistema osnovnog obrazovanja nisu spremne da odgovore na učestale zahteve koje postavlja broj učenika sa invaliditetom tokom celokupnog njihovog školovanja. Anketa je sprovedena u svim osnovnim školama Zapadno-bačkog okruga (ukupno 42 opšte osnovne škole u sve 4 opštine okruga - Apatin, Odžaci, Kula i Sombor), u cilju prikupljanja podataka za formiranje baze podataka značajnih za poboljšanje vaspitno-obrazovnog procesa dece i omladine sa smetnjama u razvoju. Anketa je sprovedena pismenim putem. U obzir su uzeti odgovori iz 33 anketirane škole, što čini

Kod nas se postavljanje pristupnih rampi i obezbeđivanje pristupačnog rasporeda časova u školama još uvek doživljavaju kao vest od značaja za objavljivanje u medijima. Zar to nije pitanje organizovanja procesa nastave u cilju ispunjavanja zakonom propisanih obaveza škola?

78,57% od ukupnog broja škola, te se dobijeni podaci smatraju relevantnima, jer su dobijeni na reprezentativnom uzorku.

Rezultati

Rezultati su pokazali da se, u 79,41% škola, roditelji dece sa raznim vrstama invaliditeta obraćaju sa zahtevom da upišu svoje dete u školu opšte populacije. U svega 47,06% škola, postoji znanje na koga je potrebno uputiti roditelje, ukoliko se smatra da data škola ne može da ispuni uslove za školovanje deteta. U anketi iz 88,24% škola postoji tvrdnja da učenici ometeni u razvoju pohađaju njihovu ustanovu, dok nijedna opšta osnovna škola nema u timu stručnog saradnika defektologa. Škole prepoznaju 4,83% svih svojih učenika kao decu sa raznim vrstama invaliditeta (sa oštećenjem vida, oštećenjem sluha, sa motornim invaliditetom, sa mentalnim smetnjama u razvoju, sa poremećajima u ponašanju i drugo). Najveći broj svojih učenika sa smetnjama u razvoju, škole ubrajaju u kategoriju učenika „sa poremećajem u ponašanju“, što čini 1,23% ukupnog broja učenika. Prosenjuje se da su poremećaji u većoj meri prisutni kod učenika viših razreda, za 6,72% češće neko kod učenika nižih razreda. Značajan procenat učenika sa smetnjama u razvoju, škole ubrajaju u kategoriju „drugo“. Ti poremećaji su za 3% češće prisutni kod učenika nižih razreda i najčešće se odnose na „poremećaje u čitanju, pisanju, govoru i motorici“.

Imajući u vidu rezultate ankete, naročito onih o broju, uzrastu i kategoriji dece sa smetnjama u razvoju u osnovnim školama, stručnjaci Resursnog centra Delo konstatuju da opšte osnovne škole prepoznaju izvestan broj takve dece među svojim učenicima i to na osnovu njihovog ispoljavanja, naročito ispoljavanja neuspeha u praćenju nastave i savladavanju nastavnog gradiva. Evidentiranje dece sa smetnjama u razvoju ne sprovodi se organizovano i sistematski. Ona nemaju adekvatnu stručnu podršku za prevazilaženje poteškoća na koje nailaze u opštim osnovnim školama.

Preporuke

Na osnovu uvida u postojeće stanje, preporuke se odnose na obraćanje Centru za savete, instrukcije, uputstva i intervencije, u bilo kom vidu rada sa učenicima sa smetnjama u razvoju i u učenju. Neophodno je konsultovanje sa dostupnim stručnjacima – defektolozima za svaku pojedinačnu poteškoću koja se pojavi u procesu

vaspitanja i obrazovanja deteta. Neophodno je organizovanje radionica i edukacija, sa ciljem upoznavanja sa osnovnim elementima prepoznavanja, procene i rada sa decom sa smetnjama u razvoju. Informativni sadržaji i programi mogu se dobiti i od samog Centra. S druge strane, potrebno je dosledno poštovanje prava na kvalitetno obrazovanje i to u skladu sa sposobnostima svakog pojedinačnog deteta, što, između ostalog, nalaže Zakon o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja.

Između obaveze i volje opštih osnovnih škola da decu sa smetnjama u razvoju obuhvate svojim radom i iznalaženja adekvatnog rešenja za probleme na koje se nailazi u tom procesu, vlada nesklad. Opšti i specijalni osnovnoškolski obrazovni sistem deli oštra linija, koju bi ublažilo ili čak izbrisalo reformisanje programa. Reformske koraci trebalo bi da obezbede povezivanje sistema i povećanje kvaliteta obrazovnih usluga i podrške učenicima, bez obzira na mesto gde se obrazovanje kao usluga pruža. Idući u susret tim pomacima, neophodno je činiti napore na prikupljanju podataka o postojećim primerima dobre prakse i formiranju mape resursa potrebnih za unapređenje obrazovanja dece sa smetnjama u razvoju kod nas.

Srednje obrazovanje

Značajno je i uključivanje osoba sa invaliditetom u sistem srednjeg, naročito srednjeg stručnog obrazovanja, jer ima za cilj da pripremi i osposobi osobu za samostalan život i rad sticanjem znanja i veština za izvođenje, vršenje ili obavljanje određenih radnji, operacija ili zanimanja. Krajnji cilj toga procesa jeste uključivanje osobe u svet rada i postizanje ekonomske samostalnosti.

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, u članu 2, o delatnosti obrazovanja i vaspitanja, između ostalog, nalaže sledeće: „Sistemom obrazovanja i

vaspitanja obezbeđuje se: ... 4. obrazovanje i vaspitanje koje odgovara stepenu razvoja i uzrastu deteta, odnosno učenika; 5. jednaka mogućnost za obrazovanje dece i učenika sa smetnjama u razvoju; ...“. Isti Zakon ističe da svi imaju pravo na obrazovanje. Ipak, glavna karakteristika srednjeg obrazovanja i vaspitanja jeste neobaveznost i uslovljenost stečenim osnovnim obrazovanjem. U našoj sredini su postojeći uslovi i mogućnosti za srednje/srednje stručno obrazovanje i radno osposobljavanje osoba sa invaliditetom ograničeni fizičkim, komunikacionim i psihosocijalnim barijerama. Uključivanje osobe sa invaliditetom u srednje/ srednje stručno obrazovanje, u velikoj meri, zavisi od vrste i stepena invaliditeta i volji šire i uže sredine. Afiniteti, sklonosti i sposobnosti osoba sa invaliditetom nemaju gotovo nikakav značaj i uticaj na njihovo uključivanje u proces srednjeg obrazovanja i radnog osposobljavanja.

Analiza postojećih uslova, kapaciteta i broja postojećih srednjih škola (Tabela) pokazuje da je nivo srednjeg obrazovanja osobama sa invaliditetom nedostupan u dovoljnoj meri i adekvatnim uslovima. Iako za učenike sa smetnjama u mentalnom razvoju postoji 8 srednjih škola, a za učenike sa oštećenjem sluha 1 srednja škola, učenici nisu u mogućnosti da izvrše širi izbor zanimanja, jer su teritorijalno usmereni ka najbližoj školi. Učenici sa oštećenjem vida, sa motornim invaliditetom, ili sa višestrukim smetnjama u razvoju, nemaju na raspolaganju srednje škole u izdvojenim uslovima. Pretpostavka je da se oni, iz tog razloga, uključuju u opšti sistem srednjeg obrazovanja, to jest, da pohađaju neku od ukupno 118 srednjih škola opšteg tipa u Vojvodini.

Nažalost, podaci o broju tih učenika koji su uključeni u srednje obrazovanje opšteg sistema nisu dostupni, budući da se u školama o njima ne vodi evidencija, jer ne postoji ta obaveza. Iz istog razloga, u srednjim školama nije obezbeđena

stručna podrška za te učenike. Iskustvo pokazuje da se uključivanje učenika sa invaliditetom svodi na pojedinačne uspehe upornih roditelja i pojedinačno razumevanje direktora škola. Poseban problem, pri tom, imaju učenici sa motornim invaliditetom, za koje se smatra da nisu u stanju da pohađaju nastavu u određenoj srednjoj školi.

Radno osposobljavanje

Zakonom je radno osposobljavanje definisano kao aktivnost koja se sprovodi i u posebnim preduzećima (privrednim društvima) za radno osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Podaci dobijeni od preduzeća govore da se taj proces odvija u nedovoljnom obimu i bez očekivane i adekvatne stručne pripreme, praćenja i realizacije. Značaj radnog osposobljavanja daleko prevazilazi njegovu evidentiranu prisutnost. Tim procesom bilo bi moguće osposobiti veći broj osoba sa invaliditetom za obavljanje određenih operacija i sticanje veština kroz praktičnu obuku, u prilagođenim uslovima i bez zahteva za širim teorijskim znanjima.

U toku 2004. godine, u 12 preduzeća za radno osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom u Vojvodini, sa ukupno 561 zaposlenom osobom, sprovedeno je 182 pojedinačna radna osposobljavanja i praktične nastave. Ne postoje podaci o tome da li su se osobe koje su prošle kroz radno osposobljavanje nakon toga i zaposlile, ili su preduzeća sprovodila taj proces samo za sopstvene potrebe.

Radnim osposobljavanjem i zapošljavanjem u preduzećima mogu biti obuhvaćeni deca i omladina koja ne mogu steći vaspitanje i obrazovanje po planovima i programima za učenike sa smetnjama u razvoju, deca i omladina koja stiču vaspitanje i obrazovanje po planovima i programima za učenike sa smetnjama u razvoju, osobe koje su invaliditet stekle na radnom mestu, koje ne mogu da se prekvalifikuju i dokvalifikuju, to jest, da se zaposle pod opštim uslovima, te osobe sa invaliditetom koje poseduju radnu sposobnost, koje, međutim, ne mogu da se obrazuju ili zaposle pod opštim uslovima. Zakonski osnov i ovde ide u prilog procesu osposobljavanja osoba sa invaliditetom ali, kao i u slučaju srednjeg obrazovanja, nije adekvatno iskorišćen.

U očekivanju donošenja novog zakona o radnom osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom i doslednoj primeni odredbi postojećeg Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, osobe sa invaliditetom imaju na raspolaganju samo onoliko kapaciteta za radno osposobljavanje i srednje obrazovanje za koliko se samostalno u svojoj sredini izbere. ■

Škola	Broj	%
Srednje škole opšteg sistema	118	92,19%
Srednje stručne škole	78	60,94%
Srednje stručne škole sa domom	2	1,56%
Gimnazije	31	24,22%
Gimnazije sa domom	1	0,78%
Muzičke škole	5	3,91%
Baletske škole	1	0,78%
Srednje specijalne škole	10	7,81%
ŠOSO* za učenike sa lakšim smetnjama u mentalnom razvoju	8	6,25%
ŠOSO* sa domom za učenike sa lakšim smetnjama u mentalnom razvoju	1	0,78%
ŠOSO* za učenike sa oštećenjem sluha	1	0,78%
Ukupno	128	100%

* Škole za osnovno i srednje obrazovanje

Postojeće srednje škole

Marinela Ščepanović

ŠKOLA ZA OSNOVNO I SREDNJE OBRAZOVANJE „MILAN PETROVIĆ“

Prateći reformske procese

U Novom Sadu postoji duga tradicija podrške deci sa smetnjama u razvoju. Za „bolešljivu i slabašnu decu“ osnovana je daleke 1920. godine takozvana Šumska škola. Prva pomoćna odeljenja pri redovnim školama formiraju se 1932. godine. Ratni vohor 1941. godine privremeno prekida rad škole. Godine 1946. obnavlja se rad pomoćnih odeljenja pri osnovnim školama „Vasa Stajčić“, „Ivo Lola Ribar“ i „Ivan Gundulić“. Na inicijativu Društva defektologa grada, 1958. godine, osniva se samostalna pomoćna škola, koja 1960/1961. godine dobija ime „Dr Milan Petrović“. Uvažavajući i prateći stručna dostignuća, ta škola razvija svoje programe i danas.

Školu za osnovno i srednje obrazovanje „Milan Petrović“ pohađa 879 korisnika. Programi se realizuju na srpskom i mađarskom jeziku, a koristi se i neguju i slovački i romski jezik. Deca oštećenog vida imaju mogućnost da uče engleski i francuski jezik. Škola predstavlja školski centar pod čijim okriljem se realizuju mnogobrojni programi. Radi lakšeg funkcionisanja, u zavisnosti od nadležnosti i načina finansiranja, u okviru škole formirane su organizacione jedinice, kao što su predškolski tretman, osnovna škola, srednja škola, dnevni boravak, radni centar, ser-

Aktuelni razvojni programi nisu više usmereni samo na nastavni proces, nego izlaze iz okvira klasične nastave i ulaze u život lokalne zajednice

ili kod kuće, imaju mogućnost posećivanja individualnih tretmana, gde im stručnjaci Škole pružaju podršku i pripremaju ih za školu.

Osnovna škola nudi raznolike programe. Deci sa umerenim mentalnom smetnjama u razvoju podrška je omogućena u objektu škole u Ulici braće Jovandić br. 13, deci sa autizmom, u objektu u Temerinskoj ulici br. 61, deci sa lakom mentalnom ometenošću, deci sa telesnom invalidnošću, deci sa oštećenjem vida i deci sa višestrukim smetnjama u razvoju, u objektu u Ulici braće Ribnikar br. 32.

Škola je otvorila i svoja odeljenja u Beočinu, Kaču, Kisaču, Sremskim Karlovcima, Šangaju, Šajkašu, Mošorinu i Bačkom Jarku. Za one, koji nisu u mogućnosti da dolaze u školu na osnovu mišljenja lekara specijalista, organizuje se kućna nastava, a iz servisnog centra škole pruža se podrška i onoj deci kojoj je potrebna dodatna podrška u redovnim školama. Jedanaestoro dece koja su pohađala našu školu, uz velike pripreme, stvarajući inkluzivnu kulturu i negujući inkluzivnu praksu, uključena su u nastavu u ostalim redovnim novosadskim školama. Svi programi u okviru nastavnih i vannastavnih aktivnosti imaju za cilj upoznavanje deteta i stimulanje njegovih sposobnosti koje će doprineti njegovoj socijalnoj integraciji.

Veliku podršku deci, stručnjacima i roditeljima, pružaju specijalizovana pomagala i učila kojima škola raspolaže. Deca oštećenog vida stižu saznanja o životu, a mogu i sama bolje da se izraze uz pomoć aparata-fotokopira koji proizvodi taktilne slike, reljefnih globusa, pribora za geometriju, kompjutera sa zvučnim karticama, brajehvih mašina, pomagala za orijentaciju u prostoru i doživljaj vremena i prostora i mnogih drugih predmeta i učila.

Deci sa motornom invalidnošću sigurnost u realizaciji programa pružaju kompjuteri sa pomagalima, pomoću kojih mogu da koriste računare. Kvalitetnijoj realizaciji nastavnih programa doprinosi i interna televizija koja je nastala kao produkt razvojnog plana škole definisanog projektom „Školski informacioni sistem“.

Bogat vannastavni život škole odvija se kroz rad mnogobrojnih sekcija, klubova i radionica, dečjih likovnih kolonija i pozorišnih grupa. Organizuju se đački izleti u prirodu, posete manifestacijama u gradu, ekskurzije, letovanja i nastava u prirodi.

Tokom osmogodišnjeg školovanja, sa težištem u završnom razredu, odvija se profesionalna orijentacija učenika.

Pored nastavnika, u odeljenju sa decom rade i nastavnici za individualni tretman i stručni saradnici. Takav rad definisan je individualnim planom podrške za svako pojedinačno dete. Član tima je i roditelj deteta. Poštujući želje roditelja, mišljenje i nalaz multidisciplinarnog tima stručnjaka iz ustanove, i ostalih potrebnih stručnjaka koji rade van ustanove, koji su

Radovi učenika izloženi su u školskoj prodavnici

propisani zakonom, deca se, nakon završene osnovne škole, upućuju u srednju školu ili u dnevni boravak Škole.

Srednja škola

Poštujući zakonske okvire, a imajući u vidu mogućnosti učenika, školovanje u srednjoj školi se odvija na više različitih nivoa. Za učenike sa lakšim mentalnim smetnjama u razvoju program se realizuje u okviru jednogodišnjeg, dvogodišnjeg ili trogodišnjeg osposobljavanja za rad, nakon čega učenici dobijaju zvanje manipulant u oblasti za koju su se opredelili. U srednju školu, pored učenika iz osnovne škole „Milan Petrović“ dolaze i učenici iz 24 naselja iz Vojvodine. Razlog za to jeste široka ponuda programa koju u matičnim sredinama nemaju. Učenici se školuju za zanimanja molera, muškog i ženskog frizera, autolimara, bravara, cvečara, pekara, konfekcijskog šivača, šivača obuće, ručnog tkača, pomoćnika knjigovesca, sitoštampara, grnčara, pripremača namirnica i izrađivača drvne galanterije. Tokom 2006. godine, u ponudi će biti i obrazovni profili pakera i autoperača-podmazivača.

Programi se odvijaju u vidu teoretske i praktične nastave. Zakon daje prednost praktičnoj nastavi.

Radno angažovanje u stolarskoj radionici

visni centar i zdravstvena stanica. U zavisnosti od samih korisnika, programi se realizuju u više objekata u gradu kao i u pojedinim dislociranim odeljenjima van Novog Sada.

Predškolski i osnovni nivo

Na uzrastu do polaska u osnovnu školu, deci se pruža podrška u vrtiću koji se nalazi na Bulevaru vojvode Stepe br. 133. Podrška putem servisa u kući pruža se deci do 3 godine života i njihovim roditeljima. Deca koja nisu uključena u vrtić Škole, već su u nekom od vrtića u gradu,

Učenici su angažovani i u plasteniku na Čeneju

Teoretska nastava se odvija u školskoj zgradi u Ulici Bore Stankovića br. 25, a praktična u više objekata Škole u gradu i kod poslodavaca u otvorenoj privredi.

U školskim radionicama dislociranima po gradu, radi šire senzibilizacije javnog mnjenja za potrebe i mogućnosti osoba sa invaliditetom, odvija se, takozvano, rano osposobljavanje. Neke od radionica nude svoje usluge i građanstvu, jer je Škola registrovana za pružanje usluga trećem licu.

Obučarska radionica nalazi se u prostorijama u Gagarinovoj ulici br. 4, frizerski salon u Futoškoj ulici br. 30, tkačka i krojačka radionica u Železničkoj br. 26, grnčarska i stolarska u Ulici braće Ribnikar br. 32, grafička, kulinarska, pekarska i bravarska u Ulici Bore Stankovića 25. Poljoprivredna radionica smeštena je u objektu škole na Čeneju, na Međunarodnom putu br. 238.

Praktična nastava odvija se zahvaljujući saradnji sa preduzećima u otvorenoj privredi, kao što su DES, Javno gradsko saobraćajno preduzeće, Pobjeda Zara, i više privatnih zanatskih radnji. Program realizuju nastavnici teoretske nastave, defektolozi, profesori predmeta, inženjeri užestručnih predmeta, nastavnici praktične nastave, pomoćni nastavnici, stručni saradnici i nastavnici za individualni tretman. Nakon završetka srednje škole učenici se prijavljuju na tržište rada.

Učenici sa oštećenjem vida i smanjenim intelektualnim sposobnostima srednjoškolsko obrazovanje nastavljaju u Zemunu, dok oni sa očuvanim intelektualnim potencijalima srednju školu nastavljaju u inkluzivnim programima u novosadskim srednjim školama i gimnazijama.

Za učenike sa motornom invalidnošću ne postoji srednjoškolsko obrazovanje u Novom Sadu, niti u Republici Srbiji, nego samo u Podgorici. S obzirom da se u Školi na osnovnoškolskom nivou nalazi više

učenika sa motornom invalidnošću, Škola je preduzela ozbiljne aktivnosti na izradi programa i za tu grupu učenika.

Dnevni boravak

Na osnovu rešenja Centra za socijalni rad, deca sa umerenim mentalnim i višestrukim smetnjama se, nakon završetka osnovne škole, uključuju u Dnevni boravak Škole, gde ostaju do dvadeset i sedme godine života.

Program se realizuje u Ulici Doža Đerđa br. 18 i Ulici Branka Baijića br. 10. Pored vaspitno-obrazovnih aktivnosti i svakodnevnog treninga životnih veština, korisnici se redovno angažuju u okviru velikog broja radionica. Omogućeno je da se radno angažuju u plastičarskoj, metalskoj, poljoprivrednoj, kulinarskoj, krojačkoj, tkačkoj, grnčarskoj, voskarskoj radionici, radionici veza i radionici papirne galanterije.

Radni i servisni centri

U tom cilju, uz podršku regije Emilija Romanja, grada Modene iz Italije i Gradske Uprave za socijalnu zaštitu i zdravstvo, formiran je Radni centar pri Školi. Ideja o formiranju Radnog centra nastala je iz potrebe da se pruži podrška mladim ljudima sa invaliditetom koji završavaju

Školu, a nalaze se na tržištu rada. Centar čini pet radionica. U radionicu za usluge pranja i peglanja veša uključeno je petoro mladih sa invaliditetom, starosti preko 27 godina života, koji su bili korisnici dnevnog boravka. Radionica se nalazi u objektu u Ulici braće Ribnikar br. 32. Naplaćivanje usluga obezbeđuje platu korisnicima Radnog centra. Radionica za šivenje i radionica za tkanje nalaze se u objektu u Ulici Branka Baijića br. 10. U radionicama trenutno radi desetero mladih koji su završili programe Srednje škole. Poljoprivredna radionica nalazi se u objektu na Čeneju, gde se korisnici radionice bave cvečarstvom. U planu je formiranje grnčarska radionica u okviru Radnog centra krajem 2006. godine. U Radni centar će, do kraja 2006. godine, biti uključeno ukupno 25 mladih sa invaliditetom.

Prateći reformske procese u svetu i u našoj zemlji, zahvaljujući kojima ovakve škole prerastaju u resursne centre, škola „Milan Petrović“ nije više usmerena samo na nastavni proces, nego izlazi iz okvira klasične škole i ulazi u život lokalne zajednice. Formirani su servisi za ranu intervenciju, za pružanje podrške deci u inkluzivnoj školi, za podršku roditeljima, za pružanje podrške pri zapošljavanju, za trening veština za život i za pripremu za samostalni život uz podršku.

Sa ciljem pružanja kvalitetnije zdravstvene zaštite korisnika Škole, osnovana je i zdravstvena stanica, koja se nalazi u školskoj zgradi u Ulici braće Ribnikar br. 32. Stanica obuhvata pedijatrijsku, stomatološku i psihijatrijsku ordinaciju.

Male kućne zajednice

Kućne zajednice predstavljaju alternativni oblik trajne podrške samostalnom stanovanju odraslim osobama sa invaliditetom. Gradska uprava za socijalnu zaštitu i zdravstvo podržala je formiranje dve kućne zajednice u Novom Sadu. U zavisnosti od samih korisnika kućnih zajednica, stručnjaci škole pružaju podršku u vođenju domaćinstva, u zdravstvenoj zaštiti, potrebi za društvenim životom, zapošljavanju ili pružanju podrške na radnom mestu.

Senzorna bašta

Školski objekat sa okućnicom, u kojoj je uređena senzorna bašta, nalazi se u Čeneju, na Međunarodnom putu br. 238. On je osposobljen za realizaciju različitih aktivnosti, kao što su praktična nastava za učenike Srednje škole, radno angažovanje korisnika dnevnog boravka, nastava u prirodi, priprema za podršku samostalnom stanovanju, vikend programi, organizovanje rekreativnih aktivnosti, letnjih i zimskih kampova, inkluzivnih programa, trening veština za život, edukacije nastavnika, te realizacije projekata sa različitim tematikom. ☐

Slavica Marković

Škola za osnovno i srednje obrazovanje "Milan Petrović"

Braće Ribnikara 32
21000 Novi Sad
Telefon: 021/6616-366
faks: 6621-253
E-mail: skolamp@ns.sbb.co.yu

www.smp.edu.yu

OBRAZOVANJE OSOBA SA OŠTEĆENJEM SLUHA

Širok spektar mogućnosti

Deca sa oštećenjem sluha u našoj zemlji danas pohađaju ili specijalne ili redovne škole, što zavisi prvenstveno od stepena oštećenja njihovog sluha. Odnos stepena oštećenja sluha i edukativnih mogućnosti, na osnovu klasifikacije koju je izdao Komitet za sluh i ravnotežu Američke akademije za oftalmologiju i otorinolaringologiju, dat je u tabeli. Ta klasifikacija je sveobuhvatna i praktična, ali je ne treba prihvatiti kao imperativ. Pored stepena oštećenja sluha, mogućnosti edukacije u velikoj meri zavise i od nivoa intelektualnih sposobnosti, od dobi u kojoj je došlo do oštećenja sluha, od pravovremenog početka rehabilitacije, od porodičnog miljea i niza drugih faktora.

mali jubilej i slave 30 godina postojanja. Počela su sa radom 16. oktobra 1976. godine, pri Osnovnoj školi „Vasa Stajić“. Vremenom je broj dece i njihovih nastavnika prevazišao prostorne kapacitete ove škole, pa su, 1. septembra 1983. godine, odeljenja prešla u adaptirani prostor Škole „Jovan Popović“, u Ulici dr Ilije Đuričića br. 2, gde se nalazi i danas. Deca sa oštećenjem sluha dele ovaj prostor sa ostalom decom prvog i drugog razreda osnovne škole.

Trenutno, nastavu u odeljenjima pohađa četrdeset jedno dete sa oštećenjem sluha, a od toga broja devetoro je u predškolskim grupama. Nastavu, koju izvodi dvanaest defektologa, odvija se u toj školi

skog uzrasta. Rad u predškolskom periodu organizuje se kroz dve uzrasne grupe, to jest na mlađu, gde se deca uključuju već sa tri godine starosti, i stariju grupu. Kada je u pitanju najmlađa grupa, deca ovog uzrasta najčešće dolaze u školu bez glasova i pojmova, a, samim tim, i bez mogućnosti da komuniciraju sa okolinom. Najteži zadatak, ali i najveći uspeh defektologa, jeste izazivanje prvih voljnih glasova i reči i usvajanje prvih pojmova. Ono, što dete koje čuje usvaja spontano slušanjem već u prvoj godini života, kod deteta koje ima oštećenje sluha gradi se kroz naporan rad deteta, defektologa i uz angažovanje roditelja. Prvi svesno izgovoreni glasovi polako se povezuju u reči, a reči dobijaju svoje značenje. Tako se započinje govorno-jezički razvoj i postavlja se osnova za komunikaciju deteta i njegovo kasnije obrazovanje.

Osobe sa oštećenjem sluha uče govor i putem čula vida i čula dodira. Svaki glas koji izgovorimo nema samo svoju zvučnu sliku, već i vizuelnu sliku koja zavisi od položaja usana, položaja jezika i zuba i drugih govornih organa. Pri izazivanju glasova, dete usvaja vizuelnu sliku glasa, a imitiranjem defektologa i ponavljanjem njegovih pokreta nastoji da taj glas pravilno izgovori. Na taj način, još u predškolskom periodu, razvija se veština čitanja govora sa usana. Od sposobnosti osobe da dobro čita govor sa usta sagovornika,

Prag sluha	Edukativne mogućnosti
manji od 40 dB	obrazovanje u redovnoj školi, uz obezbeđeno mesto u prvoj klupi
41-45 dB	obrazovanje u redovnoj školi uz čitanje govora sa usana, nošenje slušnog aparata, rehabilitaciju slušanja i korekciju izgovora glasova
56-70 dB	obrazovanje u redovnoj školi, uz korišćenje slušnog aparata i rehabilitaciju slušanja i govora, ili uključivanje u specijalnu nastavu
71-90 dB	obrazovanje u specijalnoj školi uz rehabilitaciju slušanja i izgradnju govora i jezika
veći od 90 dB	obrazovanje u specijalnoj školi

Edukativne mogućnosti, u zavisnosti od praga sluha

Specifičnosti obrazovanja u, takozvanim, specijalnim školama, odnose se, pre svega, na prilagođen plan i program obrazovanja, na adekvatan pristup osobi sa oštećenjem sluha, na mali broj dece u odeljenju i na edukovan nastavni kadar. U našoj zemlji postoje specijalne škole za decu sa oštećenjem sluha u Subotici, Zemunu, Beogradu, Jagodini, Nišu, Kragujevcu i Užicu. Te su škole, uglavnom, internatskog tipa i obezbeđuju smeštaj i ishranu za učenike.

Izbegavanje segregacije

U blizini novosadske plaže Štrand, na Limanu, okružena soliterima, smeštena je Osnovna škola „Jovan Popović“. Od ostalih novosadskih osnovnih škola, razlikuje se po odeljenjima za decu sa oštećenim sluhom, koja već godinama čine njen sastavni deo.

Ove godine, odeljenja za decu oštećenog sluha u Novom Sadu obeležavaju

pomalo specifičan način, zbog činjenice da deca pohađaju redovnu školu, neinternatskog tipa, zajedno sa decom koja čuju, za razliku od ostalih škola koje funkcionišu zasebno, to jest, kao specijalne škole sa internatima. To znači da ona žive i odrastaju unutar svojih porodica, okružena vršnjacima koji nemaju oštećenje sluha.

Razvoj deteta sa oštećenjem sluha unutar porodice, uz podršku i angažovanje njenih članova, od velikog je značaja za pravilan razvoj ličnosti i uspeh u obrazovanju. Kako su takva odeljenja sastavni deo škole, lakše se ostvaruje inkluzija dece u redovna odeljenja. Takođe, unutar škole pružaju se različite mogućnosti uključivanja u određene segmente redovne nastave i vannastavnih aktivnosti. Na taj način, izbegava se zamka segregacije, koja se dosta često pripisuje specijalnim školama.

U nastavi su zastupljena deca sa oštećenjem sluha predškolskog i osnovnoškolskog

Razvoj deteta unutar porodice, uz podršku i angažovanje njenih članova, od velikog je značaja za pravilan razvoj ličnosti i uspeh u obrazovanju. Kako su takva odeljenja sastavni deo škole, lakše se ostvaruje inkluzija dece u redovna odeljenja

Pored stepena oštećenja sluha, mogućnosti edukacije u velikoj meri zavise i od nivoa intelektualnih sposobnosti, od dobi u kojoj je došlo do oštećenja sluha, od pravovremenog početka rehabilitacije, od porodičnog miljea i niza drugih faktora

**PODESIVI RADNI STO
ZA OSOBE SA INVALIDITETOM**

**KONTAKT TELEFON:011/3473-162;063/8215-727
E-mail:schulz1977@beocity.net**

zavisiće kasnije i njena sposobnost komunikacije sa članovima šire društvene sredine. Naravno, za uspešan razvoj govora i komunikacije, važno je negovati i razvijati preostale ostatke sluha, što se postiže kroz različite vežbe slušne pažnje u predškolskom periodu.

Individualizovani pristup

U izazivanju glasova kod dece oštećenog sluha, značajno mesto dobila je poslednjih godina fonetska ritmika. To je postupak izazivanja glasova kroz makro pokrete tela. Svaki izgovoreni glas ima svoju napetost, intenzitet, dužinu trajanja i druge karakteristike, koje dete lakše usvaja kroz karakteristične pokrete tela. Fonetska ritmika ima svoj značaj i u usvajanju pravilnog govornog ritma, koji je često iskrivljen. Ovakav postupak u radu primenjuje se od predškolskog perioda, a zatim i kroz niže razrede, kao poseban nastavni predmet.

Jedan od najvažnijih zadataka defektologa u predškolskoj nastavi jeste da razvije kod dece što veći pojmovni fond i rečnik. Pritom se počinje od detetu najbližih pojmova, kao što su bliske osobe (mama, tata,...) i stvari iz okoline, a postavljena osnova se, dalje, nadograđuje i obogaćuje tokom školovanja. Put od prvih glasova do reči sa značenjem i smislom ponekad je veoma dug i svaka nova reč na tom putu uspeh je za sebe. Pri usvajanju pojmova, koriste se konkretni predmeti i

Gestovni jezik predstavlja prirodan način komunikacije gluvih osoba, pri čemu se pojmovi-reči prikazuju znacima koji se tvore pokretima ruku. On predstavlja efikasan put za usvajanje novih pojmova, koji se naknadno verbalno imenuju i gestovi se zamenjuju rečima.

bića iz okoline, igračke, fotografije i ilustracije, i princip očiglednosti je jedan od osnovnih principa u radu. Da bi dete usvojilo neki pojam, ono mora predmet da vidi, opipa i upozna ga u svakom obliku.

Rad u predškolskoj grupi sa starijom decom usmeren je na pripremu dece za školu, a deca se tu upoznaju sa brojevima i slovima, uvode se u čitanje, pisanje i računanje.

Predškolske grupe, kao i školska odeljenja, brojučano su male i obično obuhva-

taju do šest učenika, dok je zakonom propisano najviše deset učenika u odeljenju. Na taj način, ostvaruje se individualizovani pristup, pri čemu svako dete napreduje svojim tempom, u skladu sa sopstvenim mogućnostima. To je jedna od osnovnih prednosti takvog vida nastave u obrazovanju dece sa oštećenim sluhom. Na taj način, kod svakog deteta se lakše uočavaju i određene sklonosti i talenti, koji se zatim podstiču i razvijaju. Rad u malim grupama važan je u odeljenjima, jer je tako svakom detetu obezbeđena dobra vidljivost govornih organa nastavnika i uspešnost u čitanju govora sa usana.

Pored rada u grupi-odeljenju, izvodi se i individualna nastava, u vidu slušnih i govornih vežbi. Slušnim i govornim vežbama u odeljenjima obuhvaćena su sva deca, od predškolskog uzrasta, pa do završetka školovanja. Kroz vežbe se utvrđuje govorno-jezički i slušni status učenika, koji se nadalje razvija u skladu sa njegovim individualnim mogućnostima. Redovnim vežbama formiraju se i pročišćavaju usvojeni glasovi, razvija se slušna pažnja i bogati se jezička struktura. Časovi slušnih i govornih vežbi ulaze u nastavni plan i program škole i predstavljaju značajnu dopunu časovima srpskog jezika.

U nastavi za decu oštećenog sluha zastupljeni su isti predmeti kao i u redovnoj nastavi. Izuzetak čine samo časovi muzičkog vaspitanja i stranog jezika, koji

su iz nastave za decu oštećenog sluha izostavljeni. Nastavni sadržaji u predmetima redukovani su i pojednostavljeni, kako bi se deci olakšalo njihovo usvajanje. Svaki nastavnik, međutim, ima slobodu da sadržaje bogati i proširuje, na osnovu individualnih sposobnosti svakog deteta. Na taj način, mnoga deca iz Osnovne škole „Jovan Popović“ nesmetano su nastavila svoje školovanje u redovnim srednjim školama.

U radu se koriste redovne nastavne metode, uz insistiranje na principu očiglednosti. U tom smislu, ilustrativno-demonstrativni metod ovde dobija veći značaj nego u, takozvanoj, redovnoj nastavi. Osnovni cilj metoda jeste da dete shvati nastavne sadržaje, a ne da ih mehanički nauči i reprodukuje. Iako je jedan od osnovnih zadataka škole da kod dece razvije oralni govor, razvoj jezika i sticanje prak-

Ovo je, nažalost, vodilo u verbalizam. Deca su završavala školu sa jasnom artikulacijom, ali sa siromašnim znanjem.

U poslednje dve decenije, međutim, po uzoru na škole u Americi i Evropi, došlo je do promena i kod nas pa se u nastavi sve više prihvata, takozvani, metod totalne komunikacije, koji podrazumeva korišćenje svih dostupnih puteva, kako bi se detetu obezbedilo razumevanje i pojmovni razvoj. U tom smislu, u nastavi se koristi oralni govor, pisanje, ilustracija, gest, mimika i daktilologija. Oralni govor ostaje osnovno sredstvo komunikacije, ali i gestovni jezik dobija svoju vrednost i uvodi se kao pomoćno sredstvo u komunikaciji sa decom oštećenog sluha. Takođe, osnovne gestovnog jezika uvode se i na Defektološki fakultet u Beogradu kao obavezan predmet. Gestovni jezik predstavlja prirodan način komunikacije gluvih osoba, pri čemu se pojmovi-reči prikazuju znacima koji se tvore pokretima ruku. On predstavlja efikasan put za usvajanje novih pojmova, koji se naknadno verbalno imenuju i gestovi se zamenjuju rečima. Kao pomoćno sredstvo u nastavi, koristi se i daktilologija, tj. prstna azbuka, pri čemu je svaki glas (slovo) predstavljen različitim položajem prstiju jedne ili obeju ruka.

Uloga roditelja

U procesu obrazovanja, roditelji deteta imaju veoma značajnu ulogu. U odeljenjima škole, svakodnevni su kontakti roditelja i defektologa-surdoaudiologa, kad roditelji dobijaju i uputstva i smernice za rad sa detetom kod kuće. Roditelj je ravnopravan partner u rehabilitaciji i obrazovanju deteta.

U prostorijama škole smešteno je i Udruženje roditelja dece oštećenog sluha (URDOS). Svojim uslugama i saradnjom sa defektolozima Udruženje doprinosi kvalitetnijem izvođenju nastave.

Uspesno vaspitanje i obrazovanje ne podrazumeva samo sticanje znanja i razvoj govora, nego ima za cilj i svestran razvoj i afirmaciju ličnosti. U tom smislu, teži se da se kod dece razviju različite veštine i skriveni talenti. Značajno mesto u radu zauzimaju priredbe na kojima deca imaju priliku da pokažu šta su naučila i ispolje svoje talente. Na priredbama učestvuju svi učenici ravnopravno, a često se održavaju i nastupi naših učenika na raznim gradskim manifestacijama. To je od naročito značajna za afirmaciju i uključivanje dece u širu društvenu sredinu.

U poslednje vreme, sve veću pažnju stručne javnosti i roditelja, privlači pitanje obrazovanja i rehabilitacije dece kojima je ugrađen kohlearni implantat. Taj problem će, kod nas, tek postati aktuelan u budućnosti, jer se broj dece sa ugrađenim kohlearnim implantatom u našoj zemlji svakim danom povećava. Upravo je ORL klinika u Novom Sadu, pored Beograda,

Osnovna škola „Jovan Popović“

glavni centar za obavljanje ovih operacija u Srbiji i Crnoj Gori. Kohlearni implant, koji se ugrađuje u glavu deteta, zamenjuje slušni aparat i njegova je uloga da pojača prijem zvuka. U određenim slučajevima uz pomoć kohlearnog implantata podiže se prag sluha i do 40 dB. Međutim, za uspeh na tom planu, od presudnog je značaja uspešna rehabilitacija i dobra saradnja roditelja dece sa surdoaudiolozima. U planu je da se, pri odeljenjima škole „Jovan Popović“, organizuje centar za rehabilitaciju dece sa ugrađenim kohlearnim implantatom, gde bi deca dobila odgovarajuću pripremu i dalje se usmerila u redovna odeljenja škole.

Vannastvne aktivnosti

Defektolozi zaposleni u školi aktivni su i van škole u okviru raznih projekata. Trenutno se, u saradnji sa Crvenim krstom Novog Sada, realizuju dva projekta. Projekat „Za lepši svet“, koji okuplja decu sa oštećenim sluhom uzrasta od 5 do 10 godina i članove njihovih porodica, realizuje se već pune tri godine i ima za cilj stvaranje boljih uslova za razvoj dece sa oštećenjem sluha unutar porodice i uspešnije uključivanje u širu društvenu sredinu. Radionice koje se održavaju u okviru projekta izvode se u prostorijama Saveza gluvih i nagluvih Vojvodine i Organizacije gluvih i nagluvih Novog Sada. Drugi projekat, pod nazivom Drugi i ja, realizuje se od marta meseca 2004. godine, u prostorijama Crvenog krsta Novog Sada, a okuplja decu sa oštećenjem sluha i bez njega, uzrasta od 10 do 15 godina. Cilj projekta jeste razvoj tolerancije kroz prevazilaženje konfliktnih situacija sa „čujućom“ sredinom i u međusobnom kontaktu.

U saradnji sa Savezom gluvih i nagluvih Vojvodine, defektolozi iz škole izvode i dodatne slušne i govorne vežbe sa decom oštećenog sluha mlađeg uzrasta. Vežbe se izvode u prostorijama Saveza, a njihov cilj je da se u ključnom periodu deci pruži dodatna podrška u govorno-jezičkom .

Mirela Kljaić

U školama za decu oštećenog sluha u Srbiji, dugo je vladao, takozvani, oralni metod. Osnovni cilj toga metoda bio je da se kod dece dobije što čistiji izgovor glasova, uz što veću razumljivost govora. U tom smislu, zabranjivana je u školama upotreba znakovnog (gestovnog) jezika, jer se verovalo da bi korišćenje gestova kočilo razvoj oralnog (glasovnog) govora. Ovo je, nažalost, vodilo u verbalizam. Deca su završavala školu sa jasnom artikulacijom, ali sa siromašnim znanjem.

tičnih znanja danas se stavlja ispred govornog razvoja. U prošlosti, međutim, nije bilo tako. U školama za decu oštećenog sluha u Srbiji, dugo je vladao, takozvani, oralni metod. Osnovni cilj toga metoda bio je da se kod dece dobije što čistiji izgovor glasova, uz što veću razumljivost govora. U tom smislu, zabranjivana je u školama upotreba znakovnog (gestovnog) jezika, jer se verovalo da bi korišćenje gestova kočilo razvoj oralnog (glasovnog) govora.

Modeli zapošljavanja

U prethodnom broju Linkera objavljen je prevod prvog dela članka o konceptima i iskustvima zapošljavanja i radnog angažovanja osoba sa invaliditetom u Austriji. Ovaj broj donosi nastavak originalnog teksta koji je napisala stručna saradnica u ogranaku organizacije Dijakonija Austrije, sa rehabilitacionim kompleksom Dijakonije, u mestu Gallneukirchen, Mag. dr. Saskia Dyk. Originalni tekst na nemačkom jeziku može se pročitati na veb sajtu Resursnog centra

Dijakonija Austrija je organizacija koja već mnogo godina uspešno radi na području invaliditeta i koja vodi velike ustanove, poput Dijakonijskog centra u *Gallneukirchenu*. Trenutno se realizuju dva koncepta zapošljavanja i radnog angažovanja osoba sa invaliditetom u *Gallneukirchenu*. Oni obuhvataju 400 radnih mesta u Gornjoj Austriji i predstavljaju pokušaj da se kreiraju individualno krojena radna mesta za osobe sa invaliditetom, sa različitim stepenom otvorenosti ka spolja. Jedan od ovih koncepta je nov – Radionica IT u *Hagenbergu*, i u toj oblasti su iskustva još uvek ograničena. Drugi koncept, koji se pokazao veoma uspešnim je, takozvani „Kulinarium” i on traje već pet godina.

Inovacije i izazovi

Radionica IT je osnovana januara meseca 2005. godine u mestu *Hagenberg*, 20 km udaljenom od *Gallneukirchena*. Ona predstavlja najnoviji projekat Dijakonije u oblasti rada i okupacionog tretmana

osoba sa invaliditetom. Iznikla je iz rehabilitacionog kompleksa u *Gallneukirchenu*, ali je smeštena u prostorijama prestižnog Koledža za tehniku i informacione tehnologije u *Hagenbergu*, što je istovremeno i inovacija i izazov.

Radna grupa Radionice funkcioniše kao samostalna jedinica u okviru zgrade i postoji plan da se ostvare veze sa spoljnim naručiocima posla. U ovom trenutku, Radionica zapošljava 12 ljudi sa invaliditetom, koji rade prvenstveno na unosu i obradi podataka, obradi teksta i grafičkom dizajnu. Planira se, da se dalje nude jednostavne usluge, kancelarijski poslovi, kao što su kovertiranje, lepljenje etiketa, sortiranje dokumenata u fascikle i sl. Za rad na kompjuteru postoji posebno adaptiran hardver.

Radionica u *Hagenbergu* se još uvek razvija. Svaki pojedini radnik je individualno i pažljivo pripremljen i edukovan za rad i tek nakon perioda prilagođavanja na posao, može biti utvrđen kapacitet i očekivani učinak radionice, kao i profil usluga

Radnici u kulinarijumu

Stolarska radionica

koje se nude spoljnjem tržištu. Za sada se porudžbine ograničavaju samo na interni sektor Dijakonije, najčešće u vezi sa dizajnom pozivnica na razne događaje i slično.

U celini, čitav budući razvoj Radionice veliki je i zanimljiv izazov, kako za osoblje tako i za korisnike. S obzirom na sveopšti brz razvoj informacionih tehnologija, ona, kao koncept, postavlja trendove u radu sa osobama sa invaliditetom.

Trening za posao

Koncept „Kulinarium” dizajniran je 2000. godine u okviru Dijakonije, sa ciljem da se kreiraju adekvatna radna mesta za osobe sa invaliditetom. On nudi *ketering* za bifee, školsku užinu i ručkove za klijente u regionu grada Linca. Radnici sa invaliditetom dolaze, uglavnom, iz radne grupe koja je pripremljena u radionica u *Gallneukirchenu*. Pored rada u zaštićenim uslovima, u jesen 2003. godine, razvijen je i takozvani *jobcoaching* program, to jest, trening za posao, koji podrazumeva intenzivno praćenje radnika, rad u otvorenim uslovima, to jest, na regularnom tržištu rada, a dosad su dve osobe prošle kroz taj program.

U „Kulinarium”-u je zaposleno 18 osoba sa invaliditetom, a na osnovu Zakona o osobama sa invaliditetom Gornje Austrije, koji govori o podršci kroz okupaciju. Među njima su mlade osobe sa invaliditetom, koje nakon intenzivne obuke nisu dosad bile zaposlene u otvorenim uslovima i koje na ovaj način imaju priliku da se pripreme za lakši pristup otvorenom tržištu. Takođe, tu su i osobe koje su završile specijalne škole, ili, takozvane, integrativne

Usluge

„Kulinarium” nudi usluge kateringa koji uključuje pripremu i dostavu hrane, to jest, obroka, uz posuđe i osoblje koje posluhuje. Klijenti su uglavnom pojedinci, preduzeća, ali i razne organizacije i kancelarije. Tako se, na primer, tri restorana u Lincu redovno snabdevaju štrudlama Topfenstrudel, tipičnm austrijskim kolačem.

Omogućena je i takozvana zdrava školska užina u regionu Linca, gde „Kulinarium” svakodnevno priprema, dostavlja i prodaje užinu za tri škole, kao i ručak za dve škole i dva zabavišta i za zaposlene u ovim ustanovama.

Ne manje važne aktivnosti jesu i poslovi održavanja i opšti poslovi koji uključuju pranje veša i aktivnosti pre dostave hrane i posle nje.

svakih godinu do godinu i po dana, kada se analizira rad zaposlene osobe i postavljaju individualni ciljevi. U redovnim intervalima rade se i dopunski treninzi, kao što su obuka iz prve pomoći, rukovanje novcem i slično.

Sastanci pedagoškog tima takođe se odvijaju periodično. Tim se trudi da odgovori višestrukim zahtevima, kako bi, s jedne strane, bilo moguće garantovati visok kvalitet kateringa i odgovarajuću podršku zaposlenoj osobi sa invaliditetom, sa druge strane. Kada se porudžbina prihvata, uvek se vodi računa o tome da se održi balans između orijentisanosti na klijenta i izvodljivosti posla od strane zaposlenih.

Perspektiva za budućnost

Iskustva „Kulinarium”-a i Radionice IT pokazuju da su oblasti usluga i tehnologije idealne oblasti za aktivnost osoba sa invaliditetom. Takođe, ona pokazuju da radionice tog tipa apsolutno mogu ispuniti dvostruki zadatak, odnosno, kombinovati invaliditet sa tržištem rada. Radionice pružaju različite mogućnosti radniku sa invaliditetom, da bira između različitih stepena otvorenosti posla ka spolja, od direktnog kontakta sa klijentima, do rada u zaštićenim uslovima. U budućnosti, zadatak institucija koje pružaju socijalne usluge biće razvijanje, upravo, ovakvih poslova za osobe sa invaliditetom.

Ključna stvar u ovakvom konceptu, i njegov glavni kvalitet, jeste insistiranje na profesionalnosti i kvalitetu rada i upravljanja. Pored toga, važan kriterijum uspeha tih projekata su i visoko motivisani radnici sa invaliditetom kojima se mora obezbediti stručna podrška i okvir da realizuju svoje poslovne ideje i potencijale.

Mag. dr. Saskia Dyk
prevod **Tatjana Lazor**

razrede u kojima, kako austrijski zakoni nalažu, pored učenika iz „redovne” populacije, može da bude i najviše četiri učenika sa invaliditetom, i koje su zainteresovane da rade u oblasti kateringa, a za koje inače nema mogućnosti treninga i rada u zaštićenim uslovima.

Poslovi u „Kulinarium”-u osmišljeni su kao dugoročni, ali i kao polazna osnova za kasniju poslovnu karijeru. Radi ostvarivanja tog drugog aspekta, rukovodstvo „Kulinarium”-a saraduje sa ustanovama koje se bave planiranjem karijere i, takozvane, asistencije u radu (eng. *work assistance*).

Integracija i samopoštovanje

„Kulinarium” dokazuje da rad u direktnom kontaktu sa klijentima podstiče integraciju i povećanje samopoštovanja radnika sa invaliditetom. Radnici u komunikaciji sa klijentima dobijaju povratne informacije o svom radu i sebi. To je za njih važan iskorak iz socijalne izolacije, jer na taj način oni mogu da iskuse sebe i svoj rad u širem socijalnom i ekonomskom kontekstu.

Važno je to da je za klijente u prvom planu kvalitet usluge, a ne činjenica da ih pružaju osobe sa invaliditetom, što treba da vodi i primerenijem načinu komunikacije između klijenata i osoba sa invaliditetom.

Svim pojedincima sa invaliditetom koji rade u „Kulinarium”-u ponuđeno je odgovarajuće radno mesto sa više ili manje kontakta sa klijentima. Na taj način, svi radnici mogu da uče i osvajaju, korak po korak, nove oblasti u poslu i nove sposobnosti u zaštićenoj, internoj sferi, na primer kuhinja ili opšti poslovi, zatim u segmentima gde imaju malo kontakta sa klijenti-

ma, pa do poslova gde direktno komuniciraju sa klijentima kada dostavljaju hranu ili posluhuju u bifeima.

Pored mogućnosti za učenje i obavljanje poslova različitog stepena kompleksnosti, korisnici, korak po korak, razvijaju i svakodnevne životne i psihosocijalne veštine. Zaduženo osoblje sprovodi individualno prilagođen program obuke i rada, usklađen sa potencijalima i interesovanjima radnika sa invaliditetom. U svakodnevne aktivnosti ubrajaju se rukovanje novcem, ovladavanje jedinicama za merenje, ili rukovanje kućnim aparatima. Pod radnim veštinama se misli na profesionalno pripremanje obroka, održavanje kvaliteta i nivoa higijene, koji je zakonom propisan, ili profesionalno posluživanje.

Na psihosocijalnom polju, osoba može dobiti podršku, kako bi kompetentnije odgovorila na zahteve koje postavlja struktura jednog radnog dana, komunicirala sa kolegama, nosila se sa zahtevima posla u pogledu koncentracije ili pridržavanja dogovora.

Razvoj ljudskih resursa

Svake četiri nedelje održavaju se sastanci tima, kad se sastaje svo stručno osoblje i radnici. Sastanci služe da bi se koordinirale porudžbine, da bi se osvrnulo na rutinske poslove, a posebna pažnja pridaje se i satisfakciji zaposlenih sa invaliditetom i raznim situacijama koje se dešavaju na poslu. Diskutuje se o problemima i konfliktima i radi se na njihovom rešavanju, a pri tom se vodi računa da se, u što većoj meri, zadovolje želje i potrebe zaposlenih.

Koncept „Kulinarium” podrazumeva i periodične intervjuje sa zaposlenima, na

Umetnička radionica

Izazovi društva

Kako izgledaju rezultati Seminara o promovisanju prava osoba sa invaliditetom i rehabilitacije u Istočnoj i Srednjoj Evropi u organizaciji mreže *Rehabilitation International*?

Medunarodna mreža osoba sa invaliditetom, uslužnog sektora, istraživača, vladinih agencija i zastupnika *Rehabilitation International*, sa sedištem u Njujorku, koja promovise prava, inkluziju i rehabilitaciju osoba sa invaliditetom i radi na njihovom implementiranju, organizovala je, 9. marta, u Beču, Seminar o promovisanju prava i rehabilitaciji u Centralnoj i Istočnoj Evropi.

Cilj skupa bio je da se učesnici upoznaju sa tokom rada na Konvenciji Ujedinjenih nacija o promovisanju prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom i njegovim rezultatima, sa izazovima Vlada i civilnog društva u Centralnoj i Istočnoj Evropi u sprovođenju Konvencije (na konkretnim primerima iz Talina u Estoniji, Nacionalne skupštine u Ukrajini, Skupštine poljskog grada Gdinje, koji je doneo lokalni plan razvoja, lokalne uredbe i formirao fond za podršku razvojnim programima u oblasti invalidnosti na inicijativu civil-

Predavači sa seminara

Cilj skupa bio je da se učesnici upoznaju sa tokom rada na Konvenciji Ujedinjenih nacija o promovisanju prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom i njegovim rezultatima, izazovima Vlada i civilnog društva u Centralnoj i Istočnoj Evropi u sprovođenju Konvencije

nog sektora i u saradnji s njim i svojim primerom utiče na druge gradove i nacionalno zakonodavstvo), sa ulogom zajednice osoba sa invaliditetom u Evropi u promovisanju svojih prava (na primerima rezultata zastupničkog rada i pritisaka organizacija i mreža usmerenih na osobe sa različitim vrstama invaliditeta, kakve su Evropski forum osoba sa invaliditetom

(EDF) i Hrvatski savez udruga tjelesnih invalida (HSUTI)) i sa ulogom profesionalaca u pogledu Konvencije Ujedinjenih nacija. Svoja iskustva i viđenja i svoje uloge mreže, predstavili su *Franc Gundaker*, viši savetnik podregionalne kancelarije Međunarodne organizacije rada za Centralnu i Istočnu Evropu, koji je govorio o ulozi stručnjaka u profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju i nacionalnim politikama i zakonodavstvima, *prof. Dušan Šimšik* iz Slovačke, predsedavajući Evropskog odeljenja Međunarodne komisije za tehnologiju i pristupačnost u okviru *Rehabilitation International*, koji je govorio o tehnološkim mogućnostima, o inovacijama i patentima, ali i o realnim ograničenjima koje uslovljava ekonomska situacija u regionu, usled čega je neophodno kontinuirano planiranje, zajednički rad i razmena iskustava, i *dr Jirži Vitava* iz Češke republike, v.d. potpredsednika *Rehabilitation Internationala* za Evropu, koji je izneo lični osvrt na prednosti i ograničenja, tj. nedostatke mreže.

Seminar su otvorili arhitekta *Majkl Foks* iz Sidneja, predsednik *Rehabilitation*

Internationala i *dr Peter Pils* u ime domaćina, Austrijskog osiguravajućeg zavoda od povreda na radu (*Allgemeine Unfallversicherungsanstalt – AUVA, Austria*), predstavivši organizacije i cilj skupa. Arhitekta *Foks* facilitirao je prvom sesijom, posvećenom načinu na koji Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom može da se primeni u Centralnoj i Istočnoj Evropi. Generalni sekretar *Rehabilitation Internationala*, *Thomas Legerval*, predstavio je istorijat, svrhu, ciljeve, dosadašnji rad na nacrtu teksta Konvencije i ulogu *Rehabilitation Internationala* u celom procesu. Potom je *Robert Behina*, austrijski ministar za socijalnu sigurnost, generacije i zaštitu potrošača, član austrijske državne delegacije pri AD HOC komitetu Ujedinjenih nacija za izradu Konvencije, učesnicima preneo iskustva o radu Komiteta i, s obzirom na polje svog rada, zadržao se na nekoliko spornih tačaka Konvencije, pre svega na član 9, koji se odnosi na pristupačnost, rekavši da moramo biti pažljivi u tumačenju i sprovođenju tog člana imajući u vidu ekonomske prilike u različitim zemlja-

ma. Promovisati pristupačnost za državu kao što je Austrija, na konkretnom primeru, znači obezbediti pristup svim javnim objektima, na taj način što će se sagraditi odgovarajuće rampe, a na mestima gde rampama nije moguće savladati visinu, ugraditi električne liftove, za neku drugu državu, sa lošijim ekonomskim prilikama, ta preporuka u datoj situaciji znači, u skladu sa raspoloživim sredstvima, obezbediti maksimum uslova za nesmetano kretanje. Ministar je pomenuo veće obaveze razvijenih zemalja u odnosu na građane, na međunarodnu zajednicu i njihove obaveze prema zemljama u razvoju.

Ova sesija završena je izlaganjem predsednice Sektora za rano detinjstvo i inkluzivno obrazovanje pri UNESCO-u, *Žil Van den Brul*. Ona je govorila o UNESCO-ovom konceptu inkluzivnog obrazovanja i o važnosti Konvencije sa stanovišta UNESCO-a.

Seminaru su prisustvovali predstavnici *Rehabilitation Internationala* i drugih organizacija iz Australije, Novog Zelanda, Južne Koreje, Kanade, SAD-a, Velike Britanije, Švedske, Holandije, Francuske, Austrije, Estonije, Ukrajine, Poljske, Češke, Slovačke, Mađarske, Hrvatske i Srbije i Crne Gore. Mnogi od prisutnih, kao predstavnici međunarodnih nevladinih organizacija, kao što je *Rehabilitation International*, Međunarodna organizacija rada i Evropski forum osoba sa invaliditetom, rade u nekoj drugoj zemlji u regionu.

Na predlog mr Damjana Tatića, generalnog sekretara Centra za samostalni život invalida Srbije i člana državne delegacije Srbije i Crne Gore pri AD HOC komitetu Ujedinjenih nacija, kome je iz kancelarije *Rehabilitation Internationala* upućen poziv za učešće na seminaru, a koji zbog obaveza sa organizacijom međunarodne konferencije ACCESS 2006, održane krajem februara meseca ove godine, seminaru su, iz Srbije i Crne Gore, prisustvovali Ivan Novković, moj suprug, i ja, kao predstavnici Centra Živeti uspravno - Novi Sad i Biljana Štrbac, saradnica Centra i Novosadskog udruženja studenata sa invaliditetom u ulozi personalne asistentkinje. Budući da je jedan od strateških ciljeva Centra u naredne tri godine, zastupnički rad na formiranju odgovarajućih servisa podrške na lokalnom nivou, smatrali smo da je odlazak na taj skup strateški važan za organizaciju i za ceo pokret.

Podstaknuta izjavom *Žil Van den Brul* da, zahvaljujući UNESCO-ovom i drugim programima koji podstiču inkluzivno obrazovanje, nastavni kadar sve više prihvata realnost da je školovanje svih pod istim uslovima, uz podršku gde je potrebna, pitanje ljudskih prava, pitala sam je koja je poenta govoriti o ljudskim pravima, kada se stručnjaci, u društvima poput našeg, plaše da će, u slučaju zatvaranja

Grupa učesnika seminara

specijalnih škola izgubiti posao i ulogu koju su imali, i kad se, kroz usvajanje odgovarajućeg rečnika i prihvatljivih principa, zapravo, promoviše medicinski model i pronalazi modus za jačanje, čak osnaživanje specijalizovanih škola i institucija. Rečeno mi je da su mnoge države prošle kroz to i da treba sprovesti edukaciju svih zainteresovanih za tu oblast. Na moje pitanje ko bi bili edukatori, s obzirom da se na fakultetima, bez obzira na previranja i sve veću upućenost u novi pristup, stvar čvrsto održava, predložila mi je da ostanemo u saradnji, ne bi li se možda uz projekte postaknute zajedničkom idejom, moglo uticati na promenu stanja i svest ljudi, čije bi mogućnosti bile veće od onih koje sada imaju.

Predsednica *Hrvatskog saveza udruga tjelesnih invalida*, Mirjana Dobranović, dajući presek onoga što je od kraja rata na ovamo u Hrvatskoj urađeno na polju invalidnosti, između ostalog, govorila je i o tome da je, prilikom poslednjeg popisa stanovništva, dobijen podatak da u Hrvatskoj živi 400.000 osoba sa invaliditetom, što predstavlja 10% stanovništva. Pitala sam koji su se podaci vezani za invalidnost prilikom popisa tražili od stanovništva. Rečeno mi je da je jedan podatak bio vezan za broj, a drugi za vrstu invaliditeta. Gđa Dobranović i predstavnica *Rehabilitation Internationala* sa Novog Zelanda obećale su da će poslati svu dokumentaciju koja se tiče popisa u njihovim državama, a *Tomas Legerval* ponudio je Centru mogućnost da postane članica *Rehabilitation Internationala*. Uspostavljen je kontakt sa Udruženjem roditelja

dece sa smetnjama u razvoju Puž (Put u život) iz Zagreba i nacionalne federacije osoba sa invaliditetom iz Mađarske, sa predstavnicima gradova Talin i Gdinja i *Rehabilitation Internationala* iz svih država koje su imale predstavnike.

Zajedničku večeru proveli smo u razgovoru sa *Peterom Pilsom*.

„Doživljaji“ sa puta

Bez namere da ovaj dokument poprimi karakteristike putopisa, moram da se osvrnem na iskustva vezana za samo putovanje i nekoliko doživljaja pre i posle seminara.

U Beč smo krenuli vozom. Informišući se o vremenu i ceni karte, pitala sam za mogućnosti ulaska u voz, s obzirom da suprug i ja koristimo kolica. Uputili su me na šalter za međunarodni saobraćaj, gde mi je rečeno da ne znaju ništa. Zamolili smo jednog saradnika Centra da nam pomogne pri ulasku u voz, ali, imajući u vidu ranije iskustvo, zbog udaljenosti voza od perona i težinu elektromotornih kolica koja koristim, na dan polaska pozvala sam ponovo šalter za međunarodni saobraćaj i pitala službenicu da li može neko da nam pomogne pri ulasku u voz. Dobila sam odgovor: „Mi ne možemo da vam obezbedimo pratnju“. Rečeno mi je da će se na peronu ili u vozu sigurno naći neko da nam pomogne. U voz je ušlo svega nekoliko ljudi, pored nas. Konduktar je bio stariji čovek i jedino što je on objektivno mogao da uradi jeste da nam pokaže u koji vagon treba da uđemo, tako da nas je kolega sam uneo. Putovanje je proteklo u redu, izuzmemo li susret sa našim

carinikom u Subotici, koji nam je rekao da ćemo biti deportovani iz Mađarske, jer nam viza za boravak u Austriji važi samo tri dana, a Mađarska, za boravak duži od tri dana u nekoj drugoj zemlji Šengen sporazuma, zahteva tranzitnu vizu i da ćemo se sresti u vozu za povratak. Pozvala sam odmah Konzulat u Subotici i rečeno mi je da me ne razumeju i da nam nije potrebna tranzitna viza ako već imamo šengensku. Nismo imali problema na ulasku u Mađarsku, niti pri izlasku iz nje. Jedini problem bio je to što su prozori voza bili toliko prljavi, da, bez obzira na to što je bio dan, ništa nismo mogli usput da vidimo.

Na stanici u Beču, dočekala su nas dvojica radnika sa platformom i pomogla nam da sidemo iz voza, a od tada do ulaska u voz za Budimpeštu u povratku metro, svaki autobus, svaki treći tramvaj, sve prodavnice, hoteli, restoran na stanici i javne zgrade, u kojima smo bili i pored kojih smo prošli, bili su pristupačni. Saznali smo da u Beču ima 800 vozila za prevoz osoba sa invaliditetom od vrata do vrata i isto tako smo se uverili da je većina vozača iz Srbije, Bosne ili Hrvatske, a od njih smo saznali i to da veliki broj njih rade kao personalni asistenti i da postoji strepnja da će, ukoliko Beč postane još pristupačniji izgubiti posao, što nam je ukazalo na nedostatak svesti o tome šta se, zapravo, podrazumeva pod samostalnošću i personalnom asistencijom.

Na železničkoj stanici u Budimpešti, prilikom presedanja, angažovana su dvojica ljudi da nam pomognu da pređemo u voz za Novi Sad. Oni su sa sobom dovezli spravu na ručni pogon, kojom su nas spuštali minut po centimetru i pri tome vikali na našu asistentkinju što nismo nedelju dana unapred pismeno najavili dolazak. Kondukter koji je ušao u voz u Subotici najpre nije regovao na moje pitanje da li može neko da nam pomogne na stanici u Novom Sadu, pošto je trebalo da stignemo u pet sati ujutru, a onda je na ponovljeno pitanje od strane asistentkinje rekao da će on biti tu. Kad smo stigli na stanicu, bilo mu je teško da nas sam prenese, pa joj je rekao: „Snajka, pripomozi malo“. Ona je krenula sa stvarima taksijem do stana, a mi smo, s obzirom da moja kolica teško staju u automobil, krenuli peške. Sunce je tek izlazilo, grad je bio čist i miran i lep, a sa prvom svetlosti dana javio se i žestok utisak da nije u redu što se, posle osam sati vožnje i presedanja, peške sa stanice vraćamo kući, u doba kada na ulici nikog nema, samo zato što ne postoji nijedan drugi način organizovanog prevoza, osim da se privatno angažuje neko od kolega ili poznanika koji su u svakom trenutku spremni da dignu teret od 60 kilograma. ■

Milica Mima Ružičić-Novković

ISKUSTVA SA SIMPOZIJUMA U ATINI

Učenje i život

Kako izgleda kulturološki, politički i iskustveni okvir savremenog obrazovanja?

Društvo za cerebralnu paralizu Grčke, u saradnji sa Nacionalnim i Agrionomskim univerzitetom i Međunarodnom organizacijom za cerebralnu paralizu organizovalo je, 24. i 25. februara 2006. godine, u Atini, međunarodni simpozijum na temu „Obrazovanje kao odlučujući faktor u životu svakog čoveka“.

Cilj skupa bio je da se istraže promene i dostignuća u svetu, počinjene greške, naučene lekcije i perspektive u budućnosti. Njemu su, kao učesnici i predavači, prisustvovali ljudi koji se bave obrazovanjem, nastavnici, treneri, edukatori, predstavnici organizacija osoba sa invaliditetom Evrope, Azije, SAD i Australije, predstavnici vlada Grčke i Izraela i novinari. Kroz pet tematskih sesija (Učenje, Obrazovanje, Kultura, Obrazovanje kao najvažniji politički problem, Obrazovanje danas i sutra, Savremeni trendovi u specijalnom obrazovanju i Život i učenje), dat je kulturološki, politički i iskustveni okvir savremenog obrazovanja. Obrađeni su prirodni motivi za učenje i podučavanje, sa primerima prvog i direktnog kontakta između deteta najranijeg uzrasta sa smetnjama u razvoju i učitelja, bez obzira na to da li je reč o roditelju ili stručnjaku, uloga savremene porodice i njeni efekti na decu, promena tradicionalnog modela porodice u novi, koji funkcioniše na potpuno drukčijim principima, mogućnostima i odgovornosti svih koji učestvuju u obrazovanju deteta. Potom je govoreno o obrazovanju kao najvažnijem političkom pitanju, o političkoj degradaciji obrazovanja, o jeziku u javnoj upotrebi koji postaje sve oskudniji, sa fondom od par stotina reči koje se ponavljaju u različitim kontekstima, i na kraju o ulozi medija u savremenom obrazovanju. Igranim filmom „Škola“ autorke *Mariane Ikonomu*, nagrađenim prvom nagradom na međunarodnom festivalu dokumentarnog filma u Solunu 2001. godine, pokazani su rezultati programa istovremene nastave na grčkom i turskom jeziku sa učenicima obeju nacionalnosti u jednom mestu nedaleko od Soluna sa svedočenjima roditelja, nastavnika i samih učenika, a potom je načelnica Odsjeka za specijalno obrazovanje Ministarstva obrazovanja Izraela govorila o promenama u sistemu obrazovanja osoba sa invaliditetom u Izraelu, inkluzivnom modelu, koji je sve više zastupljen i planiranju zasnovanom na principima univerzalnog dizajna,

posle čega je predstavljen model obrazovanja zasnovan na ispitivanjima.

Usađene navike

Sledećeg jutra su održana predavanja „Humanistički i psihosocijalni aspekti u terapijskom radu“ i „Redovno obrazovanje, specijalno obrazovanje“, dva izraza istog cilja, od strane dvojice profesora obrazovanja sa Univerziteta u Atini i Solunu. Predavanja su pokazala je koliko je duboko medicinski model ukorenjen u savremeni civilizacijski obrazac i koliko je teško, bez obzira na dobru nameru, plan i osvešćenost, odreći se usađenih navika, bilo da je reč o odnosu prema osobama sa invaliditetom, jeziku koji se pri tom upotrebljava, ili samoj temi. Većina predavača bez obzira na stručnost i iskustvo, do tog trenutka nije u verbalnom ispoljavanju vlastitih misli i stavova još uvek izašla iz okvira posebnog ili specijalnog kada je reč o osobama sa invaliditetom, na šta sam morala da odreagujem pitanjima, zbog čega takav odnos i ta terminologija, kada su poznati stavovi međunarodnog invalidskog pokreta, te da li postoji efektivna saradnja između pokreta i

Cilj skupa bio je da se istraže promene i dostignuća u svetu, počinjene greške, naučene lekcije i perspektive u budućnosti. Njemu su, kao učesnici i predavači prisustvovali ljudi koji se bave obrazovanjem, nastavnici, treneri, edukatori predstavnici organizacija osoba sa invaliditetom Evrope, Azije, SAD i Australije, predstavnici vlada Grčke i Izraela i novinari.

Panorama Atine

stručnjaka koji svojim radom utiču na društveni položaj osoba sa invaliditetom i ako ne, da li je ona moguća. Ne mogu da kažem da sam dobila konstruktivan odgovor, osim potvrdnog klimanja glavom nekolicine učesnika skupa. Neki od njih su mi kasnije prišli izražavajući razumevanje i podršku.

Nakon ovog dela skupa, prisutne je pozdravila ministarka obrazovanja i religije Grčke, a nakon toga su usledila tri izlaganja na istu temu samo iz drugog ugla. Dvoje predavača iz Australije i Engleske, prof. Simon Haskel i Margaret Pol, stručnjaci za specijalno obrazovanje, govorili su o „specijalnoj deci” u redovnom obrazovanju i o učiteljima za „posebnu decu” ili o učiteljima za „decu sa posebnim teškoćama”, evidentirajući sve dileme, pristup većine prema manjini, upotrebu jezika, ne toliko termina koliko samog jezika kojim se ljudi kategorišu i odvajaju u prvom slučaju i o dilemi koju stručnjak ima, bez obzira na znanje i iskustvo u odnosu na konkretne situacije u praksi u drugom slučaju. Poslednje predavanje bilo je posvećeno kvalitetu obrazovanja dece sa teškoćama u razvoju, pri čemu je data shema procene kvaliteta imajući u vidu sve indirektno faktore koji na njega utiču, kao što je nepostojanje tačnih podataka o broju i strukturi osoba sa invaliditetom, siromaštvo i slično.

Na poslednjoj sesiji, naslovljenoj „Život i učenje”, izneta su iskustva podučavanja i učenja kroz umetnost i kreativnost. Gđa Vali Majer, profesor plesa i pokreta iz centra Leban u Londonu, govorila je o svom dugogodišnjem radu sa osobama sa invaliditetom na polju plesa i pokreta i efektima koje je ta vrsta rada imala na razvoj njenih učenika i njen lični, posle čega je prikazan film „Leteti visoko”, koji je snimljen od segmenata međunarodnih umetničkih skupova u organizaciji Asocijacije za cerebralnu paralizu Grčke (nekadašnje Društvo spastičara Atine) od 1999. godine do sada. Imala sam sreću da učestvujem, istražujem, stvaram i učim na nekima od njih. Deo materijala nastao na tim skupovima objavljen je u časopisima Stanje stvari (2000.), Trenutak (2003.) i Heretikus (2005.).

Prof. Lori Kostadero sa Univerziteta Kolumbija (SAD) predstavila je svoj rad sa decom predškolskog uzrasta u oblasti obrazovanja muzikom kroz slušanje, pevanje i ples. Na kraju, gđa Dafni Ikonomu, pozorišni reditelj, predsednica Društva za cerebralnu paralizu Grčke, do nedavno predsednica Međunarodne organizacije za cerebralnu paralizu i jedna od sto kandidatkinja za Nobelovu nagradu za mir u 2005. godini, prenela je učesnicima lično iskustvo roditelja deteta sa invaliditetom kroz tekst na temu „Učeći od deteta”. U

planu je da se taj tekst prevede na srpski jezik u toku leta.

Otvorena vrata

Nakon simpozijuma, u Centru Otvorena vrata, u kome se nalazi sedište Društva, organizovana je svečanost povodom završetka simpozijuma. Plesna grupa Omladinskog kluba Društva izvela je tačku „Stvaranje”, a dramska grupa, formirana od strane Društva, koja se već godinama sastaje utorkom i otuda joj i naziv Pozorište Utorkom (*Tuesday Drama Group*), izvela je komad „Nedovršena pesma” na osnovu priče *Dore Vurlumi*, koja je zaveštala prostor za izgradnju Centra, i kojoj je bio i posvećen ceo skup.

Suprug i ja, kao predstavnici Centra Živeti uspravno - Novi Sad i Novosadskog udruženja studenata sa invaliditetom, koje je 2002. godine učestvovalo u umetničkom projektu EUROLINE u organizaciji Društva spastičara Atine i Udruženja za Cerebralnu paralizu u Portu, i jedini predstavnici iz Srbije i Crne Gore, bili smo pozvani na skup i bili smo gosti Centra Otvorena vrata u okviru kojeg funkcioše škola, rehabilitacioni program, štamparija i radionica za izradu poklona. Centar ima plesnu dvoranu i pozornicu, u kojima rade dve umetničke grupe, i svoj vozni park za prevoz članova. U njegovim programima u toku rada učestvuje 200-250 članova,

korisnika i saradnika svih uzrasta, uključujući i 8 članova koji su smešteni u gostinjskoj kući. Centar je građen po principima univerzalnog dizajna, po projektu arhitekta *Vasilisa Zgutasa*, bivšeg predsednika Međunarodne unije arhitekata, s kojim smo se upoznali i koji mi je, kad sam mu rekla da mi u Srbiji imamo mnogo, takozvanih, neprilagodljivih zgrada, rekao da mu ne bi predstavljao problem da nas poseti.

Pošto smo let za Beograd imali 26. februara, osoblje Centra se potrudilo da nam u Atini pokaže sve što smo želeli i što je za relativno kratko vreme bilo moguće videti. Vozili smo se metroom, obišli sve stadione u gradu i luku, popeli se liftom na Akropolj. Atina se od 2002. godine u svakom smislu promenila. Imali smo osećaj da smo pronašli novi dom, ili makar mesto na koje ćemo se vraćati.

Ukus kerozina

Sve bi bilo, moglo bi se reći, nestvarno, da kolega iz Resursnog centra za osobe sa invaliditetom koji nas je dovezao do Aerodroma Beograd nije morao vozilo da parkira na mestu na kome piše „samo za hendikepirane”, i da nas na Aerodromu nisu odvojili od drugih putnika i povelu u ambulantu, gde su nam uzeli podatke i kolima hitne pomoći odvezli do aviona, zato što Aerodrom ne poseduje vozilo za prevoz korisnika invalidskih kolica, dok je

Sve bi bilo, moglo bi se reći, nestvarno, da kolega iz Resursnog centra za osobe sa invaliditetom koji nas je dovezao do Aerodroma Beograd nije morao vozilo da parkira na mestu na kome piše „samo za hendikepirane”

jedan putnik na nosilima čekao da dođu po njega ili nju. Burno sam odreagovala na ovu situaciju, zato što sam 2003. godine, na putu za Ljubljanu doživela istu situaciju, s tim što su tom prilikom tražili podatke o dijagnozi. Pozvala sam se na to da smo mi putnici, a ne pacijenti, da uz podršku Skupštine Grada predstavljamo organizaciju, grad i državu na međunarodnom skupu i da će izveštaj o našem boravku, uključujući i ovu situaciju biti poslat svim resornim ministarstvima, što će i biti učinjeno. U povratku je nađen pris-

tupačan ulaz (ako se takvom može smatrati zgrada sa visokim stepenikom), ali nije radio lift u novom delu zgrade, tako da smo morali da idemo okolo.

Tome treba dodati događaj na Aerodromu u Atini, kada nam je službenica na prijemu prtljaga tražila lekarsko uverenje da možemo da putujemo. Kolega iz Centra Otvorena vrata koji nas je pratio objasnio joj je da mi stalno putujemo i da to niko nikada nije tražio od nas niti je to potrebno, ali je u tome prošlo prilično vremena i avion je već počeo da se kreće kad smo došli do njega.

Na nacionalnom seminaru o invalidnosti u organizaciji Evropskog foruma za osobe sa invaliditetom, održanog 9. i 10. maja u Beogradu, slučajno sam saznala za odluku IATA-e (Međunarodna asocijacija avio prevoznika) da svi putnici koji imaju neko oboljenje ili invaliditet, moraju da imaju potvrdu lekara da smeju da putuju i uz kakav tretman, s tim što se od onih, čiji su oboljenje i invaliditet golim okom uočljivi, dokumentacija na većini aerodroma traži, a, od onih kod kojih se ove karakteristike ne primećuju, ne, ukoliko ih oni sami ne predaju. Sve u svemu, ja još uvek pamtim ukus kerozina i nedostatak kiseonika tik uz avion koji tutnji, dok aerodromski radnici u panici unose mog supru-
ga. ☒

Milica Mima Ružičić-Novković

centar za volontere

centar za volontere

Ćirila i Metodija 21
Novi Sad

Tel: 021/ 506 007, 504 296 lok. 108 i lok. 121

Od 9:00 do 18:00h

volonter@ehons.org

center.volunteer@gmail.com

Hajde da... učimo

Često se šalimo govoreći da „NFO nije NLO“, jer se ponekad čini da ljudi o neformalnom obrazovanju znaju toliko, koliko i o neidentifikovanim letećim objektima. Počela sam ljudima da govorim da radim u obrazovanju. Zatim, oprezno spomenem reč neformalno, pa se strpljivo i hrabro upustim u objašnjavanje šta je to, ustvari. O čemu je, zapravo, reč i zbog čega Grupa „Hajde da...“ neformalnom obrazovanju pridaje tako veliki značaj?

Na vratima naše kancelarije nalazi se poduži spisak imena „Haj De da“, „Hajde de“, „Hajde daj“, „Ka ko da“, „Hajde dva“ i drugi, koja su nam tokom godina davali na raznim šalterima, u prodavnicama, na benzinskim pumpama, od ljudi koji (za) nas ne znaju. S druge strane, oni koji (za) nas znaju, znaju i naše pravo ime - Grupa „Hajde da...“ - piše se velikim početnim slovom, odvojeno, pod navodnicima i sa tri tačkice na kraju. Na smisao te tri tačke vratimo se kasnije...

Slični, smešni i manje-više besmisleni nazivi nizali su se i pre tačno sedam godina, dok smo, sa željom da ono bude najlepše na svetu, smišljali ime za našu organizaciju, koju smo osnovali vođeni potrebom da menjamo svet oko sebe ili, rečeno jezikom odraslih, što smo u međuvremenu i postali, da budemo proaktivni u društvu i vremenu u kome živimo.

Naša boja je narandžasta. Vesela! Takva nam je i kancelarija – šarena, bućna, puna života i ideja. Njeni zidovi su puni slika, fotografija i plakata. Neki od njih su proizvod naših aktivnosti, a neki su plod višegodišnje saradnje i druženja sa drugim organizacijama.

Sa leve strane od ulaznih vrata nalazi se plakat, uspomena na omladinski kamp na Goču (leto 2001.). Do njega, plakat kampanje za podršku aktivizmu mladih u lokalnoj zajednici – „Ne smaraj se, uradi nešto!“ (2004.), koja je bila deo projekta „Zato što je meni važno“, a koji je, već od naredne godine, zaživeo kao svojevrsna tradicionalni događaj, pod novim nazivom „Mladi u akciji“. Zatim, slika koju je, u idiličnoj brvnarici, negde u slovenačkim Alpima, naslikala jedna učesnica omladinske razmene „Kukavičja jaja“ (2002.). Tu su i fotografije koje ilustruju aktivnosti na radionicama, edukativne posete, maskenbal i druga dešavanja u okviru projekta „Zato što je različito“ (2005.). Gledajući sve njih, vidimo na desetine mladih, iz desetak gradova u Srbiji i Crnoj Gori, iz Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine i drugih evropskih zemalja, sa kojima smo se uzajamno podsticali na akciju, s kojima smo na razne načine odrastali, družili se,

Učesnici na jednom od brojnih seminara

tragali za kreativnim rešenjima problema koji nas okružuju.

Druga prostorija gleda na Resavsku ulicu, gde naše ideje i akcije trenutno žive. Na zidu, do prozora, nalazi se plakat, koji smo sa ponosom izlagali „pogledima miliona“, na promociji našeg prvog crtanog serijala za decu i ostale – „Uaaa nepravda!“, decembra 2004. godine. Crtač se prigodno nadovezao na tematiku „Bukvara tolerancije“, koji važi za jedan od naših zaštitnih znakova. Taj program je, kao i „Bukvar osećanja“, od ciklusa radionica za decu, narastao do seminara za nastavnice i nastavnike osnovnih škola. Tako nam je, zahvaljujući saradnji sa više od 15 škola širom Srbije, preko 200 nastavnica i nastavnika pomoglo svojim direktnim radom, da vrednosti, koje naši programi promoviraju, dopru do nekoliko hiljada dece. Podršku u tome pružalo nam je i Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije, prepoznavši kvalitete i vrednosti „Bukvara tolerancije“ i „Bukvara oseća-

nja“, te su oni našli svoje mesto u katalogu akreditovanih programa za stručno usavršavanje nastavnika.

Na zidu, levo od vrata, pogled pada na kućicu od plute – Trening centar. Iz „odžaka“ se „vije dim“ – radi se punom parom. Na kućici-tabli okačen je kalendar, na kojem su obeleženi datumi zakazanih treninga. Neki od njih realizovaće se u našim prostorijama, a zbog nekih ćemo putovati, gde god da bude potrebno, u zemlji, u regionu i dalje. Podaci o svih 26 trenera i trenerica (11 iz unutrašnjeg trenerskog tima i još 15 iz spoljnog) nalaze se na stolu, u žutom folderu, čija debljina ukazuje na količinu iskustva koju smo stekli, na broj i raznovrsnost oblasti kojima se bavimo, na broj realizovanih programa, ali i ideja za nove treninge, seminare, radionice i na meru entuzijazma i želje da učimo – u oba pravca – da učimo druge i od drugih!

Možemo se pohvaliti i bogatom bibliotekom. Našim trenerima/-cama i sarad-

nicima/-cama na raspolaganju su domaće i strane knjige i časopisi iz oblasti mirovnog obrazovanja, interkulturalnog učenja, psihosocijalne podrške, razvoja omladinske politike, ljudskih prava, aktivnog građanstva, menadžmenta, psihologije i drugih oblasti. Posebno smo ponosni na publikacije koje su naših ruku delo, bilo da smo autori ili ekskluzivni prevodioci i priređivači za Srbiju i Crnu Goru. Među prvima je, u saradnji sa Savezom izviđača Srbije i Crne Gore, nastao priručnik iz oblasti mirovnog obrazovanja, namenjen izviđačkim vodnicima „Mir – saradnja – nenasilje“ (2002.). Zatim sledi „Uaaa diskriminacija!“ (2003.), knjižica u kojoj su sabrane izjave dece učesnika u radionicama u okviru „Bukvara tolerancije“, u vezi sa pojmovima diskriminacije, tolerancije i predrasuda. Kada su se u radionice uključili i nastavnici/-ce, osmislili smo priručnik na srpskom i mađarskom jeziku, sa idejom da im olakšamo izvođenje radionica sa decom. Konačno, preveli smo dva T-kita (*Training kit*) na temu „Osnove treninga“ i „Interkulturalno učenje“.

Celoživotni fleksibilni proces

Često se šalimo govoreći da „NFO nije NLO“, jer se ponekad čini da ljudi o neformalnom obrazovanju znaju toliko, koliko i o neidentifikovanim letećim objektima. Počela sam ljudima da govorim da radim u obrazovanju. Zatim, oprezno spomenem reč neformalno, pa se strpljivo i hrabro upustim u objašnjavanje šta je to, ustvari.

O čemu je, zapravo, reč i zbog čega Grupa „Hajde da...“ neformalnom obrazovanju pridaje tako veliki značaj?

Nasuprot mišljenju, koje je dosta rasprostranjeno, kako je jedno naše istraživanje pokazalo, neformalno obrazovanje

Svi se sećamo sveske sa uskim i širokim linijama, radosti i ponosa zbog prve „pčelice“ koju smo dobili za uredno napisan domaći zadatak, ali i prozivanja i upisivanja ocena u dnevnik i neopravdanog izostanka koji smo zaslužili, jer smo, umesto da budemo na času, proveli jedan od zavodljivih aprilskih dana sa drugarima u školskom parku

Timski rad je osnova uspeha

nije ništa neregularno, zabranjeno, „preko veze“, nema veze sa kupovinom diplome, niti bilo šta tome slično. Kako mu samo ime govori, neformalno obrazovanje (u daljem tekstu NFO) se odvija van formalnog obrazovnog sistema, tek kao dopuna formalnom obrazovanju, ali ne i njegova suprotnost. Definišući NFO, treba da imamo u vidu da se radi o organizovanim i planiranim obrazovnim aktivnostima, koje podstiču individualno i društveno učenje, sticanje različitih znanja i veština u kojima se učestvuje dobrovoljno, a dizajnirane su i izvedene od strane obučanih i kompetentnih edukatora/-ki.

Pored formalnog i neformalnog vida, obrazovanje ima i svoj treći vid, koji je označen pojmom informalnog obrazovanja. Šema i primeri koji slede, približiće i pojašniće čitaocu međusobni odnos te tri vrste obrazovanja. Svi se sećamo sveske sa uskim i širokim linijama, radosti i ponosa zbog prve „pčelice“ koju smo dobili za uredno napisan domaći zadatak, ali i prozivanja i upisivanja ocena u dnevnik i neopravdanog izostanka koji smo zaslužili, jer smo, umesto da budemo na času, proveli jedan od zavodljivih aprilskih dana sa drugarima u školskom parku. Sećamo se, dakle, formalnog obrazovanja. A, verovatno, većina vas se upisala ili na engleski, balet, kurs za rad na računaru, ili u izviđačku sekciju, ili ste išli na neku omladinsku razmenu, na seminar iz nenasilne komunikacije, geštalt psihoterapije i sl. Možda tada niste bili svesni da ste uključeni u proces neformalnog obrazovanja! Možda toga niste svesni ni dok ujutru čitate novine uz kaficu, ili noću tragate po Internetu, ili rešite da veče provedete u bioskopu, da odete na odmor u Tunis i ručate u restoranu tradicionalne domaće kuhinje. Nećete verovati, ali i ta-

da učite! Informalno. Očigledno je da će znanja, veštine i informacije uvek pronaći put do onoga ko je spreman da uči! I to – bilo gde na kugli zemaljskoj – tokom celog života!

Odnosi formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja, prikazani su u šemi celoživotnog obrazovanja.

Šema celoživotnog obrazovanja

Na treningu za trenere, koji je Grupa „Hajde da...“ organizovala u julu 2005. godine, utvrđene su relevantne karakteristike neformalnog obrazovanja koje ga najbliže definišu. NFO se zasniva na dobrovoljnom učešću, težnji ka ličnom i profesionalnom razvoju, mogućnosti učenja sa grupom, od grupe i u grupi, u fleksibilnoj strukturi, s naglaskom na procesu učenja, gde je odgovornost za rezultate učenja podeljena između voditelja i kvalifikovanih i kompetentnih edukatora, zatim, na programu kreiranom na osnovu potreba društva i učesnika, uz poštovanje demokratskih vrednosti, a sve u cilju osnaživanja učesnika.

Osim gore navedenih karakteristika, treba naglasiti da se za NFO često kaže da je celoživotno obrazovanje (eng. *life-*

long learning) i da je, pored pomenute fleksibilnosti u strukturi, ono fleksibilno i u pogledu fizičkog konteksta u kome se učenje može odvijati, to jest, može se učiti na praktično bilo kom mestu (eng. *life-wide learning*).

Zbog velike i mnogostrane fleksibilnosti, NFO je dostupno svima, svugde i uvek! Taj vid obrazovanja ni na koji način ne diskriminiše nijednu ciljnu grupu. Tokom godina, neformalno-obrazovna metodologija je sa velikim uspehom primenjena u radu Grupe „Hajde da...“ sa osobama sa raznim vrstama invaliditeta, izbeglim i interno raseljenim licima, štice-nicima/-cama doma za decu bez roditeljskog staranja, kao i decu i omladinu sa poremećajima ponašanja i, uopšte, sa decom osnovnoškolskog uzrasta, mladima, studentima, aktivistima/-kinjama nevladinih organizacija, predstavnicima/-cama zvaničnih institucija, pripadnicima etničkih manjinskih populacija i mnogim drugim ciljnim grupama. Za sve te grupacije, iako se one po mnogo čemu međusobno razlikuju, teme su često bile slične ili čak identične. Veštine nenasilne komunikacije, transformacija konflikata, tolerancija i prihvatanje različitosti, promovisanje građanskog aktivizma i demokratskih vrednosti, multikulturalnost, ali i rodna ravnopravnost, ljudska prava, leaderske veštine, upravljanje projektima i organizacijama, izgradnja tima i slično, samo su mali deo tema iz širokog spektra, koje se mogu obraditi kroz neformalno-obrazovne metode. Naravno, sa svakom grupom radi se na drugačiji način. Suština NFO i jeste u tome da se nađe najprikladniji modus da se određeni fenomen približi ciljnoj grupi, imajući u vidu sve njene osobenosti.

Septembra meseca 2005. godine, Grupa „Hajde da...“ postala je jedna od kontakta tačaka za „Program OMLADINA“ (*YOUTH Programme*), za Srbiju i Crnu Goru. Taj program Evropske unije nudi mladim ljudima priliku za pokretljivost i aktivno učešće u izgradnji evropskog društva. Program doprinosi izgradnji „Evrope znanja“ i stvaranju evropskog prostora za saradnju u razvoju omladinske politike, zasnovane na neformalnom obrazovanju. „Program OMLADINA“ teži da ostvari i održi ravnotežu između ličnog razvoja mladih i podsticanja proaktivnosti, prevashodno uzimanjem učešća u kreiranju različitih aktivnosti. Sve one imaju za cilj lakše uključivanje mladih ljudi u društvo i ohrabrivanje za preuzimanje inicijative, sticanje znanja, veština i sposobnosti, kao i prepoznavanje vrednosti takvog iskustva. Mladi se, kroz „Program OMLADINA“, uče izražavanju solidarnosti, borbi protiv rasizma i ksenofobije, boljem međusobnom razumevanju različitosti koje postoje u okviru naše zajedničke evropske kulture, zajedničkom nasleđu i vrednostima, elimi-

Najlakše se uči uz igru

naciji diskriminacije i uspostavljanju principa ravnopravnosti.

S obzirom da učešće u nekoj od akcija u okviru Programa Omladina, mogu uzeti svi mladi ljudi uzrasta od 15 do 25 godina, možemo reći da je ovaj program izvrsna prilika kako za neformalno obrazovanje/učenje, tako i za upoznavanje sa ljudima i zemljama pre svega u Evropi, ali i šire. O tome se više informacija može naći na veb strani www.hajdeda.org.yu/omladina.

Univerzalne potrebe

Termin osobe sa posebnim potrebama odavno je označen kao neadekvatan, kada se govori o osobama sa invaliditetom. U tom smislu, ne postoje osobe sa „posebnim potrebama“! Svi imamo iste potrebe, a razlikujemo se samo u načinu na koji ih svakodnevno zadovoljavamo. Jedna od tih univerzalnih potreba je potreba za učenjem, razvojem i ostvarivanjem sopstvenih potencijala. Niti jedan od gore pomenuta tri vida obrazovanja ne može tu potrebu u potpunosti da zadovolji samostalno, tj. bez uključivanja i druga dva vida učenja. I formalno i neformalno i informalno obrazovanje imaju i prednosti i mane. Njihovim kombinovanjem umanjujemo efekte loših strana, odnosno, pojačavamo učinak dobrih. S obzirom da je jedna od stvari na koje NFO računa i koje podržava, proaktivnost i lična odgovornost, koristimo ovu priliku da pozovemo čitaoca da bude smeo u stremljenjima, da svoje ciljeve postavlja visoko, da eksperimentiše sa različitim načinima učenja i pronađe onaj koji mu najviše prija i na koji najbolje uči.

Nevidljiva snaga društva

Iza Grupe „Hajde da...“ sada je već i devetomesečni projekat „Neformalno obrazovanje u Evropi“. Preteča te inicijative jeste publikacija „Neformalno obrazovanje – nevidljiva snaga društva“, izdata 2003. godine. Iz tog, najnovijeg projekta na ovu temu, proistekao je zbornik članaka domaćih i evropskih stručnjaka iz oblasti obrazovanja „Neformalno obrazovanje u Evropi – korak ka prepoznavanju u SCG“ i „Set preporuka za prepoznavanje neformalnog obrazovanja u SCG“. Sve tri publikacije mogu se dobiti u našoj kancelariji, ili se preuzeti sa veb strane Grupe: www.hajdeda.org.yu. Pogledajte ih! Možda ćete, na informalan način, saznati nešto novo. Možda će vas inspirisati ili pokrenuti na neku akciju. A možda će vas samo dobro zabaviti.

I, da se vratimo na tri tačke, sa početka teksta. Sve ono, o čemu ste do sada čitali, stalo je u njih. Počelo je od jednog programa i preraslo u tri programske linije. Počelo je od osmoro studenata psihologije, a sada grupu čine desetoro psihologa, jedna socijalna radnica, jedan menadžer i jedna ekonomistkinja. Počelo je... i još traje. Dok niste pročitali ovaj tekst, sigurno niste verovali da su te tri tačke toliko velike i da u njih može toliko toga da stane.

A, znate šta? Naše tri tačke nisu konačne – one mogu pružiti još prostora, za nove ljude i programe, za rast u svakom smislu, za nove plakate i fotografije!

Hajde da se kladimo! ■

Jelena Ranković

Živeti samostalno

Kreiranje i primena alternativnih oblika trajne podrške odraslim osobama sa autizmom

Kreiranje i primena alternativnih oblika trajne podrške odraslim osobama sa autizmom omogućuje im da žive život dostojan čoveka, kao punopravni građani društva. Specifičnim oblicima podrške osobama sa autizmom, kroz program samostalnog života uz podršku, utičemo na smanjenje vulnerabilnosti i stepena socijalne isključenosti osoba sa autizmom.

Stručni tim Organizacione jedinice za tretman dece sa autizmom, u okviru ŠOSO „Milan Petrović“, uviđa potrebu da se programi za tretman dece sa autizmom usmeravaju u pravcu pripreme za samostalni život uz podršku. Takav način rada pozitivno utiče, ne samo na osamostaljivanje dece i sticanje novih iskustava i znanja, nego i postepeno navikavanje dece na što duži boravak van kuće, bez prisustva roditelja, što je prvi korak u pripremoj fazi za samostalni život uz podršku u malim kućnim zajednicama kojima težimo.

Krajem školske 2003/2004. godine, ŠOSO „Milan Petrović“ dobila je na korišćenje zgradu stare škole na Čeneju. Objekat je renoviran i adaptiran za izvođenje raznih povrtlarskih i voćarskih aktivnosti, a postavljanjem velikog plastenika omogućeni su i uslovi za sađenje i uz-

gajanje cveća. Unutrašnjost objekta prilagođena je za boravak dece, ne samo tokom dnevnih aktivnosti, nego i tokom vikend programa, budući da su obezbeđeni uslovi za pripremanje hrane, kupatilo, kutak za dnevni odmor i fizički izdvojen prostor za spavanje.

Početkom školske 2004/2005. godine, terapeuti iz Centra za tretman dece sa autizmom došli su na ideju da, u tako adaptiranom objektu, realizuju iskustvenu nastavu za decu sa autizmom u vidu vikend programa. Tim vidom nastave obuhvaćeno je ukupno 12 najstarije dece, uzrasta od 10 do 18 godina. Ideja terapeuta jeste da se vikend programi sprovede jednom mesečno tokom čitave školske godine.

Vikend program

Servis za pripremu za samostalni život uz podršku odvija se kroz svakodnevne aktivnosti u objektu koje su usmerene na osamostaljivanje deteta u obavljanju kućnih poslova. Vikend programi na Čeneju predstavljaju praktičnu nastavu i primenu već usvojenih životnih aktivnosti. Deca su angažovana oko nabavke hrane, pripreme hrane, održavanje higijene objekta i lične higijene i ona se podstiču na osamostalji-

vanje u obavljanju svih ostalih svakodnevnih aktivnosti bez prisustva roditelja i u ambijentu van kućnih uslova. Usvajanje socijalnih veština i korigovanje ponašanja kroz socijalne interakcije podstičemo kroz odlaske u grad, u prodavnicu, na pijacu i razna druga mesta, koja čine sastavni deo svakodnevnih životnih situacija. Paralelno sa navedenim aktivnostima realizuje se i edukacija o seksualnosti kojom su obuhvaćeni, kako roditelji, tako i deca, u cilju razvijanja svesti o sopstvenom polnom identitetu, razvijanju pozitivne slike o sebi i svesti o socijalno prihvatljivim i neprihvatljivim oblicima ponašanja. Takvom vrstom edukacije roditeljima pomažemo da se suoče sa poteškoćama puberteta njihove dece i da ih prevaziđu na što lakši način.

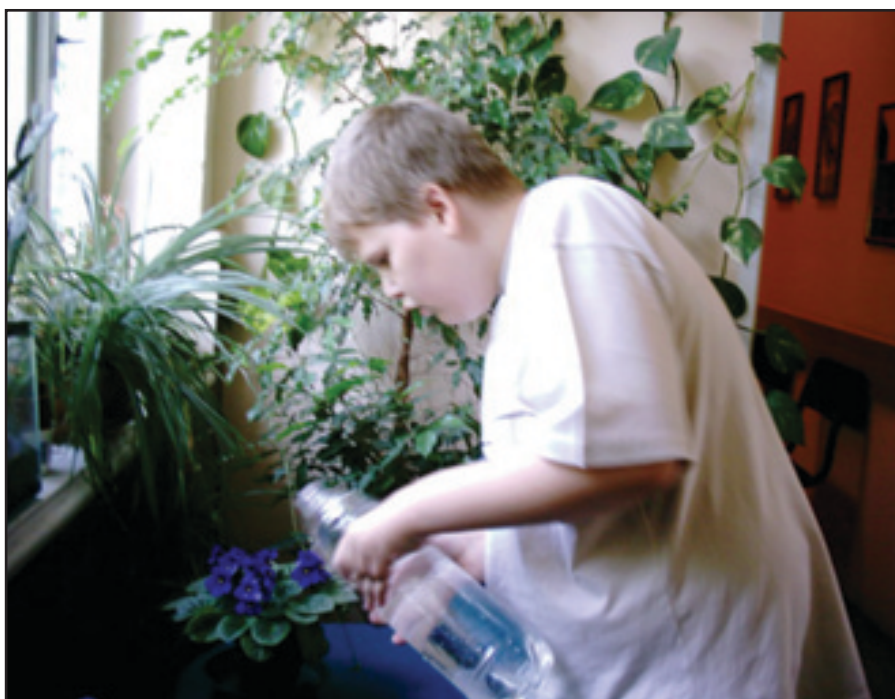
Iskustvena nastava

Pomenute aktivnosti se utvrđuju i uvežbavaju kroz celodnevne izlete, letnju školu tokom letnjeg raspusta i rekreativno iskustvenu nastavu koja podrazumeva višednevni boravak dece sa autizmom sa terapeutima, bez pratnje roditelja, na planini, ili u banji.

Veliku podršku realizaciji programa pruža Društvo za pomoć osobama sa autizmom Grada Novog Sada, koje pojedine oblasti programa uvrštava u svoje programske aktivnosti, putem kojih Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike Republike Srbije finansijski podržava program.

Cilj programa jeste usvajanje radnih navika, kroz upoznavanje raznih vrsta materijala, jednostavnih alata i radnih tehnika i uvežbavanje pojedinih radnih operacija iz raznih proizvodnih procesa. Sticanje iskustava u kolektivnom životu i razvijanje tolerancije u međuljudskim odnosima omogućavaju pripremu dece za društveni život i rad i samostalni život uz podršku u malim kućnim zajednicama.

Programom pripreme za samostalni život uz podršku utičemo na podsticanje socijalnih kontakata između korisnika i okruženja što utiče na emocionalno blagostanje korisnika i njihovo samoodređenje, a ujedno pružamo podršku primarnoj porodici i razvijamo pozitivne stavove u lokalnoj zajednici. Svojim aktivnostima dajemo doprinos razvijanju podrške samostalnom stanovanju odraslim osobama sa autizmom, kao trajnom obliku podrške odraslim osobama sa invaliditetom. ■

Zalivanje cveća je jedna od svakodnevnih aktivnosti korisnika

Daniela Tamaš

Inkluzija za sve

Kako stvoriti društvo koje pruža izjednačene mogućnosti za dostojanstven i aktivan život osobama sa invaliditetom i svim drugim članovima društvene zajednice?

Centar za razvoj inkluzivnog društva (CRID) je nevladina organizacija, čija je misija da se stvore uslovi za inkluzivno društvo putem primene integrativnog modela invalidnosti. Osnovana je u junu mesecu 2005. godine, iz potrebe nekolicine osoba sa različitim vrstama invaliditeta i bez invaliditeta da se bave pitanjima fokusiranim na preduslove za inkluzivno društvo, sa akcentom na mesto osoba sa invaliditetom u njemu. Na osnivačkoj Skupštini, okupilo se petnaest osoba sa invaliditetom, roditelja dece sa invaliditetom, osoba bez invaliditeta – svi sa istovetnom vizijom. Danas je CRID organizacija koja okuplja osobe sa svim tipovima invaliditeta, (eng. *cross disability*), a posebno se zalaže za ostvarivanje prava i pružanje podrške ženama sa invaliditetom.

Samozastupanje

Osnovni pravac razvoja inkluzivnog društva jeste rad na ostvarivanju potpune integracije osoba sa invaliditetom kroz poštovanje osnovnih ljudskih prava i kroz njihovo slobodno, izbornu zapošljavanje kao najviši oblik inkluzivnog društva. S tim u vezi, naglašene aktivnosti CRID-a jesu samozastupanje osoba sa invaliditetom, jer je to ključna pretpostavka u procesu zastupanja prava i jednakih mogućnosti za osobe sa invaliditetom.

Osnivači CRID-a su svoja iskustva stekli kroz saradnju sa različitim nevladinim organizacijama osoba sa invaliditetom i međunarodnim organizacijama koje se bave ovim pitanjima. Osnovna ideja organizacije jeste da se putem projekata treba raditi na stvaranju slike o osobama sa invaliditetom koje ne žele izolovan život,

Prostora za izgradnju inkluzivnog društva ne može biti, sve dok osobe sa invaliditetom budu predstavljane kao pasivni primaoci pomoći od države samo na osnovu svoje invalidnosti

Sa tribine Centra održane u Paracinu

nego prava na izbor i na preuzimanje odgovornosti za svoje odluke. Prostora za izgradnju inkluzivnog društva ne može biti, sve dok osobe sa invaliditetom budu predstavljane kao pasivni primaoci pomoći od države samo na osnovu svoje invalidnosti.

Jedno od važnih polja aktivnosti CRID-a jeste zastupanje filozofije nenasilne akcije u borbi za poboljšanje uslova života i procesa stvaranja inkluzivnog društva, takođe je, jer iskustvo iz aktivističkog angažovanja pokazuje da je nasilje najčešće korišćen odgovor na konflikt. U najvećem broju slučajeva, ono vodi spirali nasilja, od jedne strane ka drugoj i obrnuto, i kulminaciji svih vrsta nasilja, koje je teško zaustaviti i koje donose strašne posledice. Stoga je, u pokretu osoba sa invaliditetom, neophodno raditi na razumevanju i prevenciji nasilja i razvoju alternativnih, konstruktivnih i miroljubivih načina za transformaciju i razradu konflikata, jer je to jedini put da građansko društvo podrži proces inkluzije svih svojih članova.

Strateški pravci

Jedan od ciljeva CRID-a jeste taj da utiče na poboljšanje životnog standarda osoba sa invaliditetom, na taj način što će raditi na omogućavanju pristupa prekvalifikacijama, doedukacijama, razvoju kon-

cepta celoživotnog učenja, neformalnom i formalnom obrazovanju i mogućnostima za zaposlenje. Takođe, važan segment rada obuhvata i oblast pristupa novim tehnologijama, informacionim sistemima i fizičkoj sredini, koja bi trebalo da bude planirana, ili prilagođena tako, da postane pristupačna svima i to bi trebalo da bude pitanje dugoročne politike. Neophodno je dati podršku donošenju zakonskih propisa, kojima će se eliminisati diskriminativna praksa.

U strateškoj orijentaciji, aktivnosti CRID-a su fokusirane na četiri segmenta, koja čine celinu u stvaranju vizije inkluzija za sve, a to su edukativni projekti, unapređenje zakonodavstva, podrška zapošljavanju i medijsko promovisanje invaliditeta kao ljudskog prava.

Edukativni projekti i servisi imaju za cilj da razviju veštine, znanja, stavove, vrednosti i kreativna dela, koji su neophodni za razvoj individualnih i organizacionih kapaciteta na putu društvenih promena. U tom cilju, organizuju se različite konferencije, okrugli stolovi i treninzi sa organizacijama osoba sa invaliditetom i predstavnicima lokalne uprave, kao što su konferencija o univerzalnom dizajnu i dizajnu za sve, servisi o primeni univerzalnog dizajna u praksi, ples osoba koje za kretanje koriste invalidska kolica,

pristupačan javni prevoz, treninzi za poslodavce u vezi sa mogućnostima i potencijalima osoba sa invaliditetom u procesu rada i zapošljavanja, škola demokratije i ljudskih prava, antikorupcija, nasilje i diskriminacija nad osobama sa invaliditetom i mnogi drugi.

Unapređenje zakonodavstva podrazumeva uvođenje peer counselling, ili takozvane prazne stolice za odbornike sa invaliditetom, kao i savete za osobe sa invaliditetom u svakoj opštini u Srbiji, lobi grupa u Narodnoj skupštini Republike Srbije, formiranje jedinstvene nacionalne strategije za osobe sa invaliditetom, podrška usvajanju zakona za zapošljavanje i zakona protiv diskriminacije nad osobama sa invaliditetom.

Podrška zapošljavanju osoba sa invaliditetom ostvarivaće se putem istraživanja o motivaciji za zapošljavanje osoba sa invaliditetom, pokretanjem projekata kampanje za podizanje svesti društva u vezi sa slobodnim izborom posla, promovisanjem biznis inkubatora i modela za smanjenje procenta nezaposlenosti osoba sa invaliditetom i povećanje procenta zainteresovanih za zapošljavanje i samozapošljavanje, formiranjem sopstvenih preduzeća sa osvrtnom na osobe sa invaliditetom i mentalno nedovoljno razvijene osobe.

Medijsko promovisanje invaliditeta kao ljudskog prava podrazumeva povećanje svih vidova informisanja o aktuelnim pitanjima u društvu i pokretu osoba sa invaliditetom. U tu svrhu, planira se izdavanje *Newslettera*, tj. biltena, veb prezentacije (www.crid.org.yu), na kojoj će biti predstavljene aktivnosti CRID-a i drugih organizacija osoba sa invaliditetom na srpskom i engleskom jeziku, zatim, konferencije za novinare u Medija centru povodom različitih aktivnosti, edukacije za novinare u vezi sa društvenim modelom pristupa marginalizovanim grupama, sa akcentom na bontonu i terminologiji invalidnosti.

Informacija je ključni element u označavanju pokreta osoba sa invaliditetom, CRID će se truditi da omogući interaktivni informacioni sistem, koji će pružati sve informacije korisne organizacijama osoba sa invaliditetom u njihovim aktivnostima, baze podataka o organizacijama osoba sa invaliditetom u Srbiji i na međunarodnom nivou. Biće oformljena i biblioteka domaćih i stranih dokumenata i publikacija koji promovišu prava osoba sa invaliditetom.

Buduće aktivnosti

CRID trenutno realizuje formiranje mreže partnerskih organizacija u Beogradu, Nišu, Leskovcu, Zaječaru, Zrenjaninu, Pirotu i Šapcu, koje će zajedno činiti Koaliciju za inkluzivno društvo. Na taj način, CRID će se ujediniti u regionalni pokret osoba sa invaliditetom, a partner-

Iako se još od 2002. porodično nasilje tretira kao krivično delo, a ne kao remećenje javnog reda, u našem društvu ono se i dalje smatra privatnim problemom

stvom između različitih organizacija u regionu biće stvoreni uslovi za dugoročne društvene promene - promena stavova u zajednici, društvu i kod državnih vlasti, kako bi se stvorilo okruženje gde osobe sa invaliditetom imaju jednake mogućnosti.

Diskriminacija je nasilje

Tokom septembra i oktobra meseca 2005. godine, u pisanim medijima Večernje novosti, Dnevnik i Građanski list, pod naslovom „Paraćinska zabava“ opisan je incident nasilja nad mentalno nedovoljno razvijenim mladićem. Taj incident bio je povod mnogobrojnih rasprava o tome, koliko ima istine u tekstu novinara, ili ko je ovde kriv, a ko nije?

Povodom pomenutog incidenta nasilja i u cilju podrške Zakonu protiv diskriminacije nad osobama sa invaliditetom i edukacije osoba sa invaliditetom, o tome da nasilje nije samo po sebi normalna pojava zbog nečijeg invaliditeta, CRID je, marta meseca 2006. godine u Paraćinu, održao tribinu „Diskriminacija je nasilje - Nasilje nije privatni problem“.

Sigurno je da se osobe sa invaliditetom svakodnevno suočavaju sa mnogobrojnim različitim preprekama u svom životu i borbi za jednakost. One nailaze na segregaciju, diskriminaciju i često su žrtve strukturnog ili ličnog nasilja.

Veliki broj građana ima strah od nepoznatog. Današnji čovek je opterećen stereotipima i predrasudama koji ga sputavaju u svakodnevnoj komunikaciji sa osoba-

ma sa invaliditetom. S druge strane, osoba sa invaliditetom često ne dobija podršku usmerenu na sopstvene potrebe, nego je prinuđena da prihvata nametnutu podršku od strane onih koji mogu da joj je pruže. Tada ona, uglavnom, prihvata date okolnosti kao deo svoje invalidnosti, ne shvatajući, vrlo često, da postaje žrtva nasilja, bilo strukturnog i/ili ličnog. Čak i kada su svesni da nešto nije u redu, osobe sa invaliditetom često trpe svoju ulogu žrtve nasilja, jer im je teško da to prevaziđu i potraže pomoć. Po pravilu, žrtvama se retko veruje, a posebno u tako sofisticiranim oblicima nasilja, kad se ne vidi ko nasilje vrši, a ono sigurno postoji.

Nasilje nije privatni problem

U Srbiji svaka druga osoba sa invaliditetom doživi neki oblik psihičkog nasilja, a svaka treća trpi i fizičko nasilje. Retka istraživanja, koja su rađena na populaciji žena sa invaliditetom, pokazala su da je ovakva situacija i po nekoliko puta gora. Podaci beogradske Grupe „Iz kruga“ prikupljeni u periodu od 1997. do 2004. godine, putem rada na SOS telefonu za žene žrtve nasilja, govore da je diskriminacija žena sa invaliditetom oko pet puta veća nego kod muškaraca sa invaliditetom. Sem toga, vidovi diskriminacije žena sa invaliditetom su raznovrsniji i agresivniji, nasilničko ponašanje je češće, dok u preko 80% slučajeva nasilni subjekt potiče iz neposrednog okruženja, pre svega uže porodice (65%).

Iako se, još od 2002. godine, porodično nasilje tretira kao krivično delo, a ne kao remećenje javnog reda, u našem društvu, ono se i dalje smatra privatnim problemom. Upravo je, zbog toga, put izlaska iz uloge žrtve nasilja dugotrajan i trnovit, a ponekad i nemoguć, naročito u slučaju kada osoba koja je žrtva ne prepoznaje da se nad njom vrši nasilje, jer nema spoznaju o tome šta se sve podrazumeva pod nasilnim ponašanjem - da li samo tuča, ili situacija u kojoj takista odbija da obračuna popust, jer je prevozio ne samo nas, nego i naša invalidska kolica! ■

Vesna Bogdanović

Nauka u službi komunikacije

Bilten upoznaje čitaoca sa aktivnostima i rezultatima Škole gestovnog govora i samom njenom misijom, analizira položaj osoba sa invaliditetom u Srbiji i prikazuje specifičnu adaptaciju osoba sa oštećenjem sluha u socijalnoj sredini, te uvodi u bogati svet neverbalne komunikacije

Škola gestovnog govora, treća po redu, održana od marta do juna meseca 2005. godine, u organizaciji Novosadskog udruženja studenata sa invaliditetom (NSUSI) i Kluba studenata psihologije TraNSfer-a, krunisana je biltenom „Hoću da ti kažem!“, u izdanju NSUSI-ja, uz finansijsku podršku Gradske uprave za kulturu Grada Novog Sada.

Bilten je štampan sa idejom da se na jednom mestu prikažu iskustva celokupnog rada Škole u protekle tri godine i predstavlja izbor seminarskih radova polaznika Škole i tekstova Tima za učenje, promovisanje i proučavanje gestovnog govora u okviru NSUSI-ja prilagođenih za taj vid izdavanja.

Sistematično izučavanje

Zamisao treće Škole realizovana je u saradnji sa Omladinskom organizacijom gluvih Novog Sada. Organizovane su radionice na temu komunikacije, emocija, položaja i prava osoba sa oštećenjem sluha. Prateće aktivnosti u okviru Škole bile su direktno usmerene na istraživački rad - sprovedena je anketa o informisanosti nastavnika osnovnih i srednjih škola u Novom Sadu u vezi sa obrazovanjem učenika sa oštećenjem sluha i/ili govora i prikupljane su informacije u vidu literature, članaka, veb stranica, popisa organizacija i institucija u zemlji i u svetu koje se bave proučavanjem datih tema, što je rezultiralo formiranjem baze podataka. Takođe, realizovana je i kampanja informisanja učenika osnovnih i srednjih škola u Novom Sadu o položaju gestovnog jezika kod nas, a tom prilikom, u okviru manifestacije Svetini dani u gimnaziji „Svetozar Marković“, održana je radionica gestovnog jezika za radoznale srednjoškolce. Svim osnovnim i srednjim školama u Novom Sadu podeljeno je ukupno hiljadu video priručnika gestovnog jezika.

Sve aktivnosti u Školi praćene su i individualnim istraživačkim radom polazni-

ka, koji je rezultirao tekstovima sabranima u biltenu Škole. Namera uredništva biltena jeste da se, prezentovanjem rezultata tih skromnih istraživačkih aktivnosti, putem esejiističkih i naučnih tekstova, približe javnosti položaj osoba sa oštećenjem sluha i status gestovnog jezika u našoj zemlji, s ciljem da se na taj način podstaknu sistematičnija i potpunija izučavanja tih tema, koja bi dovela do pozitivnih promena. Teme koje bilten obuhvata pripadaju različitim aspektima izučavanja gestovnog jezika - sociološkom, lingvističkom, medicinskom, pravnom i dr. Bilten upoznaje čitaoca sa aktivnostima i rezultatima Škole gestovnog govora i samom njenom misijom, analizira položaj osoba sa invaliditetom u Srbiji i prikazuje specifičnu adaptaciju osoba sa oštećenjem sluha u socijalnoj sredini, te uvodi u bogati svet neverbalne komunikacije. S jedne strane, on objašnjava medicinske uzroke gubljenja sposobnosti sluha i govora i opisuje razvoj jezika i govora osoba

Namera uredništva biltena jeste da se, prezentovanjem rezultata tih skromnih istraživačkih aktivnosti, putem esejiističkih i naučnih tekstova, približe javnosti položaj osoba sa oštećenjem sluha i status gestovnog jezika u našoj zemlji

Naslovna strana biltena

sa oštećenjem sluha, a s druge strane, on prikazuje gestovne jezike u svetu u sinhronoj i dijahronoj perspektivi i analizira konceptualizaciju gluvoće i nemosti u srpskom jeziku.

Gotovo svi tekstovi u biltenu Škole sadrže bibliografiju knjiga i članaka u papirnoj ili elektronskoj formi, koji su dostupni u javnim i visokoškolskim bibliotekama ili na internetu na stranici www.hocudatikazem.uns.ac.yu. Na taj način, skromno je predstavljena raznovrsna baza podataka o gestovnim jezicima u svetu i kod nas, što pokazuje da je naučnoistraživački pristup toj tematici moguć i poželjan.

Put ka standardizaciji

Naučni pristup gestovnom govoru jeste jedan od načina da se široj javnosti predstave i približe, kako sam gestovni jezik, tako i mnoge druge teme u vezi sa položajem osoba sa oštećenjem sluha u našoj zemlji. To je jedan od puteva ka osveščivanju društva u vezi sa postojećom situacijom i on vodi ka uključivanju grupe ljudi sa oštećenim sluhom u sve društvene tokove, kroz zajedničku borbu za jednaka prava. Jedna od osnovnih ideja, koja se provlači od samih početaka Škole do izdavanja jedne ovakve publikacije, jeste ulaganje napora u stvaranje uslova za standardizaciju gestovnog jezika, te uvođenje gestovnog jezika na Univerzitet, a time i stvaranje mogućnosti za učenje i proučavanje gestovnog jezika na akademskom nivou. ■

Milica Bracić

Znanje je moć

Informatičko društvo, sa brzim razvojem informatičkih tehnologija i sa velikom količinom nakupljenih informacija i saznanja, zahteva drugačije zasnovani obrazovni proces, jer informatička tehnologija omogućava pristup širokom spektru informacija i tako omogućava nastajanje novih izvora znanja

Kada govorimo o učenju, obično pomislimo samo na ono, koje se stiče u formalnim institucijama, odnosno, školama, a nismo svesni toga da, ustvari, učimo neprestano i na svakom mestu, kroz ceo život. Često se, pod pojmom učenja podrazumeva obrazovanje. Međutim, u ovom tekstu, učenje se posmatra kao širi proces, a obrazovanje kao njegov deo, koji se javlja u formalnom i neformalnom vidu. Od učenja se obrazovanje najviše razlikuje po tome što je ono obično unapred usmereno ka cilju pridobijanja željenog znanja, ponašanja ili spret-

ušao u područje obrazovanja, uglavnom kod obrazovanja na daljinu, koje se već u osnovi zasniva na posrednoj komunikaciji i postaje jedan od načina i alata da se sa uspehom smanji udaljenost između učenika i mentora. Takav način obrazovanja može da smanji vreme potrebno za obrazovanje čak i do 60 odsto u odnosu na klasičan način obrazovanja, jer su obično obrazovanje na daljinu i e-obrazovanje detaljno i unapred pripremljeni i namenjeni određenoj ciljnoj grupi.

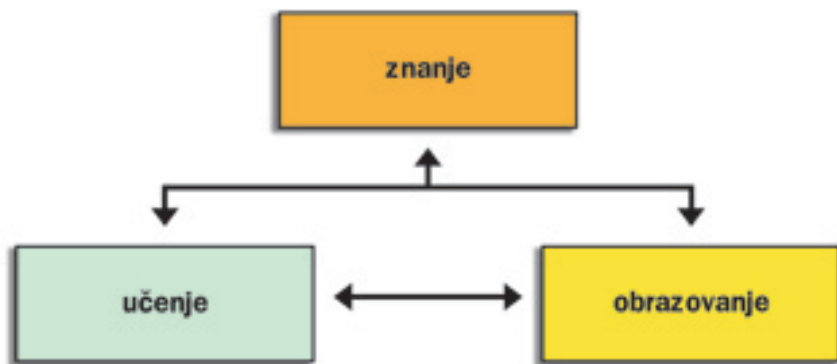
Na našem prostoru je obrazovanje na daljinu relativno nov proces, tako da ova

nja) i kako im odgovara. Pored ovih osobina, učesnik može takođe da bira mesto gde će vršiti obrazovanje (kući, na poslu, u biblioteci, obrazovnom centru, školi...). Jedna od prvih definicija obrazovanja/učenja na daljinu jeste da je ono sistematično organizovan oblik samoobrazovanja, kod kojeg se student savetuje sa svojim izabranim mentorom, a sva gradiva za učenje su mu posredno dostupna uz pomoć različitih medija.

Obrazovanje na daljinu uopšteno razumemo kao oblik posrednog obrazovanja, za koje je bitno da su profesor i student tokom samog obrazovnog procesa prostorno, a moguće i vremenski odvojeni. Takav oblik obrazovanja učesnicima omogućava da dođu do određenih znanja ili kompletnog obrazovanja, čak i da nisu prešli prag bilo koje obrazovne institucije („*university without walls*“ - univerzitet bez zidova). Mentor, odnosno tutor, ima glavnu ulogu u sprovođenju proveravanja i praćenja znanja učesnika, a nastavnom gradivu se pristupa na daljinu pomoću različitih medija u štampanom ili elektronskom obliku. Jedan od osnovnih uslova za uspešnost i efikasnost tog vida obrazovanja jeste da se obezbedi posebno projektovano nastavno gradivo prilagođeno za samostalno obrazovanje.

Obrazovanje na daljinu obično znači namensko, smišljeno, planirano i organizovano obrazovanje. Smišljeno je, jer unapred određuje koliko znanja treba učesnici da steknu. Planirano je, jer se nastavno gradivo bira i razvrstava po logičnim i vremenski određenim celinama, kao i zbog toga jer se održava po predviđenim metodama i tehnikama i usmereno je ka određenom, svesno postavljenom obrazovnom cilju, odnosno, planu. Organizovano je, jer se obavlja u određenoj ustanovi.

Navedene definicije obrazovanja na daljinu, u određenoj meri, opisuju i značaj e-obrazovanja. Međutim, kod razdvajanja ta dva koncepta, treba obratiti pažnju na obrazovanje pomoću klasičnih oblika i sredstava komunikacije (predavanja, video i audio materijal, udžbenici u štampanom obliku, radio, televizija i slično) i obrazovanja koje podržava internet tehnologija („*onlajn*“ udžbenici, forumi i četovi, testovi znanja na internetu).

Znanje je učinak učenja i obrazovanja

nosti. Obrazovanje je moguće razumeti kao proces učenja, ali samo onog učenja koje je normativno ciljno opredeljeno.

U najširem smislu, obrazovanje predstavlja dugotrajn i planski proces razvijanja znanja, sposobnosti i navika pojedinaca, koji omogućavaju uključivanje u društveni život i rad, kao i oblikovanje naučnog pogleda na svet. Sastavljeno je od pripremljenih strukturiranih i organizovanih položaja, u kojima pojedinac uči i prima informacije. Obrazovanje predstavlja celoviti skup radnji, postupaka, uloga i predvidljivih rezultata, koji se izražavaju znanjem pojedinaca.

Informatičko društvo, sa brzim razvojem informatičkih tehnologija i sa velikom količinom nakupljenih informacija i saznanja, zahteva drugačije zasnovani obrazovni proces, jer informatička tehnologija omogućava pristup širokom spektru informacija i tako omogućava nastajanje novih izvora znanja. Internet, kao najrašireniji alat informacione tehnologije, duboko je

terminologija još uvek nije ustaljena. Obrazovanje na daljinu pojavilo se sa pojavom informaciono komunikacione tehnologije, tako da postoje pojmovne razlike i razlike u interpretaciji između „obrazovanja na daljinu“ i „e-obrazovanja“. U mnogim situacijama, obrazovanje na daljinu poistovećuju sa e-obrazovanjem, čime se zanemaruje kompletna dimenzija koncepta e-obrazovanja, jedne od alternativa obrazovanja na daljinu. Za bolje razumevanje potrebno je te pojmove razgradi, jer oni predstavljaju dva različita koncepta. Obrazovanje na daljinu odnosi se na status učesnika, a e-obrazovanje proizilazi iz tehnološke podloge, koja omogućava drugačiju metodologiju obrazovanja.

Obrazovanje na daljinu predstavlja oblik fleksibilnog obrazovanja koje omogućava najrazličitijim učesnicima učenje kad god to žele (periodičnost, vremensku usklađenost i trajanje obrazovanja) na bilo koji način (metode i oblike obrazova-

E-obrazovanje predstavlja obrazovni proces podržan informaciono-komunikacionom tehnologijom, odnosno, globalnom mrežom računara. To omogućava drugačije, fleksibilnije i interaktivno organizovano nastavno gradivo, otvara nove mogućnosti i dimenzije za komunikaciju između grupa učesnika i mentora, kao i mogućnost ulaska u virtuelni nastavni prostor („virtuelnu učionicu“) sa svih lokacija koje imaju pristup internetu. Održava se odvojeno od mesta predavanja, zahteva specifične tehnike planiranja obrazovnih gradiva, učenje i komunikaciju uz pomoć informacionih i telekomunikacionih tehnologija, kao i posebne pristupe kod uređivanja svih organizacionih i administrativnih radnji.

Postoje razni oblici e-obrazovanja, od kojih su neki dostupni i na domaćem tržištu. Prvi takav oblik kod nas su multimedijalni kursevi (obično na CD mediju), tematski raznolikih, od učenja jezika, fizike i istorije, do rada sa tekst procesorima i sl. Multimedijalni kursevi postaju dostupni i putem interneta, čime podaci dobijaju na ažurnosti. Sastavni deo takvih kurseva su razne provere znanja, koje mogu biti i vrednovane dobijanjem sertifikata na različitim nivoima. Najpoznatiji primeri takvih provera su testiranja za razne Microsoft-ove sertifikate, a njihov značaj zavisi od ugleda institucije koja ih izdaje.

Objedinjavanjem velikog broja kurseva stvaraju se elektronski univerziteti, koji mogu biti potpuno nezavisni, ili služiti kao podrška postojećim univerzitetima.

Polaganjem ispita predviđenih programom na elektronskim fakultetima stiže se zvanje kao i na nekom od „stvarnih“ fakulteta. Treba imati na umu da, za ove svršene studente, mogućnost zapošljavanja i izbora firmi i poslova jednako zavisi od rejtinga fakulteta, kao i u slučaju diplomaca na klasičnim univerzitetima.

Do pre nekoliko godina, uvođenje obrazovanja na daljinu u naše sisteme predstavljalo bi problem, ali danas je sve više elektronskih publikacija na srpskom jeziku. Među izdavačima su i državna preduzeća, poput Zavoda za izdavanje udžbenika. Na elektronske univerzitete ćemo morati da pričekamo, ali proces se polako pokreće. Značajni podsticaj razvoju e-obrazovanja trebalo bi da daju velike domaće kompanije, koje imaju potrebu za stalnim školovanjem svojih zaposlenih. Već kursivima za rad sa osnovnim programima, poput programa za radne tabele ili Internet pretraživače, mnoga preduzeća mogu imati značajne koristi. U svakom slučaju, pred elektronskim obrazovanjem je budućnost, što opominje da zarad „domaće“ budućnosti, u njega već sada treba investirati. ■

Igor Ristić

ZNAČAJ GOVORNIH TEHNOLOGIJA U PROCESU OBRAZOVANJA

U korak sa svetom

Tehnološki razvoj u gotovo svim segmentima života i društva ne mimoilazi ni pomagala, pa su ona danas unapređena i u većoj meri prilagođena ergonomiji osoba sa invaliditetom

Obrastovanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom predstavljaju nezaobilazan element socijalne politike svake države. Položaj osoba sa invaliditetom, u tim i u mnogim drugim oblastima, uređen je brojnim zakonskim i podzakonskim aktima. Oni nalažu da deca sa invaliditetom bilo kog stepena treba da budu pravno izjednačena sa svojim vršnjacima, odnosno da im se pruži mogućnost da se u skladu sa svojim sposobnostima obrazuju i školuju. Takav pravni okvir predstavlja dobru osnovu za rad na ovom polju, ali nije dovoljan da sam po sebi praktično obezbedi ono što je u njemu predviđeno. Za njegovu praktičnu realizaciju potrebno je, pored adekvatnog prostora i visoko stručnog osoblja, obezbediti i odgovarajuća pomagala, jer su upravo ona presudna za poboljšanje kvaliteta života osoba sa invaliditetom. Ona pomažu da se invaliditet prevaziđe i da se osoba lakše uključi u svakodnevni život društvene zajednice koja je okružuje.

Tehnološki razvoj u gotovo svim segmentima života i društva ne mimoilazi ni pomagala, pa su ona danas unapređena i u većoj meri prilagođena ergonomiji osoba sa invaliditetom. Napredak u toj oblasti doprineo je osamostaljivanju osoba koje ih koriste, a time i značajno uticao na podizanje njihovog samopouzdanja i osećaja društvene korisnosti. I kod nas je ta oblast uređena zakonom, ali trenutno ne postoje mogućnosti da se prate pozitivne promene i da se adekvatno odgovori na potrebe korisnika, najčešće iz finansijskih razloga.

U razvijenim zemljama, primena potpuno novih pomagala imala je veliki uticaj na rezultate koji su postignuti u obrazovanju osoba sa invaliditetom i njihovom osposobljavanju za rad. Za mnoge od njih postala su dostupna i neka nova zanimanja. Isto tako, pojava govornih tehnologija (prepoznavanje i sinteza govora), u poslednjih nekoliko godina, dovela je do prave revolucije u obrazovnom sistemu osoba sa oštećenjem vida. Pomoću računara i sintetizatora govora, njihovih osnovnih po-

magala, uspešno se uklanjaju prepreke u pristupu informacijama, koje zajedno sa preprekama slobodnom kretanju predstavljaju najveće barijere za osobe sa oštećenjem vida.

Računar kao govorna mašina

Osobe sa oštećenjem vida veoma lako koriste računar koji podržava govorne tehnologije i za njih čak ni klasična tastatura ne predstavlja nikakav problem. Ipak, postoji i alternativna, Brajeva tastatura, umesto klasične, a umesto govornih softvera, Brajevi redovi. Njih može da koristi samo manji broj onih, koji poznaju Brajevo pismo. To pismo najčešće ne poznaju one osobe koje su stekle oštećenje vida u starijoj uzrasnoj dobi, te ga teže prihvataju u novonastaloj situaciji. Upravo iz tih razloga govorne tehnologije su imale tako značajan uticaj na pretvaranje računara u govornu mašinu koja je našla svoju svrhu kao pomagalo osoba sa oštećenjem vida. Zahvaljujući čitaču ekrana, računar može neprekidno da obaveštava korisnika o situaciji na ekranu i tako mu olakša navigaciju, a kada je u pitanju obiman tekst na maternjem jeziku korisnika, neophodan je sintetizator govora za njega. U razvijenim zemljama, za čije jezike je razvijen sintetizator govora, u školama za decu sa oštećenjem vida, obavezna je obuka rada na računarima sa govornim softverom, biblioteke su opremljene govornim soft-

verom, a prilagođen je i veb prezentacija- ma od posebne važnosti. Posebno je in- teresantno da veb strane nude moguć- nost da se njihov celokupan sadržaj pred- stavi samo u tekstualnom formatu bez slika, što osobama koje ne vide olakšava navigaciju i pristup takvom sajtu.

Kod nas je situacija nešto drugačija, ali se neke promene, ipak, dešavaju. Raz- voj govornih tehnologija za srpski jezik po- čeo je pre desetak godina na Fakultetu tehničkih nauka u Novom Sadu, gde je grupa stručnjaka uspeła da reši probleme pred kojima su ostali timovi sa ovih pros- tora poklekli. Danas, zahvaljujući naporima stručnjaka sa Fakultetu i iz preduzeća „AlfaNum“ i podršci od strane Ministar- stva nauke i zaštite životne sredine Re- publike Srbije, možemo se pohvaliti gov- ornim tehnologijama razvijenim za srpski jezik. Rezultati saradnje pokrenuli su niz projekata i otvorili mogućnost za mnoge druge primene. Svi projekti bili su us- mereni ka poboljšanju procesa edukacije, odnosno, omogućavanju pristupačnosti informacija.

Prvobitni cilj bio je da se osobe sa oštećenjem vida upoznaju sa funkci- onisanjem sintetizatora glasa *anReader*, na osnovu teksta na srpskom jeziku. Slaba materijalna situacija korisnika dodatno je otežala ovaj proces, ali su, kroz veliki broj projekata, obezbeđeni pri- mercima *anReader*-a i računari u mnogim savezima, tako da danas članovi svako- dnevno mogu da ih koriste. Na taj način

Pravni okvir predstavlja dobru osnovu za rad na ovom polju, ali nije dovoljan da sam po sebi praktično obezbedi ono što je u njemu predviđeno. Za njegovu praktičnu realizaciju potrebno je, pored adekvatnog prostora i visoko stručnog osoblja, obezbediti i odgovarajuća pomagala, jer su upravo ona presudna za poboljšanje kvaliteta života osoba sa invaliditetom.

se udvostručio broj korisnika tako prilagođenih računara u našoj zemlji, a u poje- dinim regionima i utrostručio.

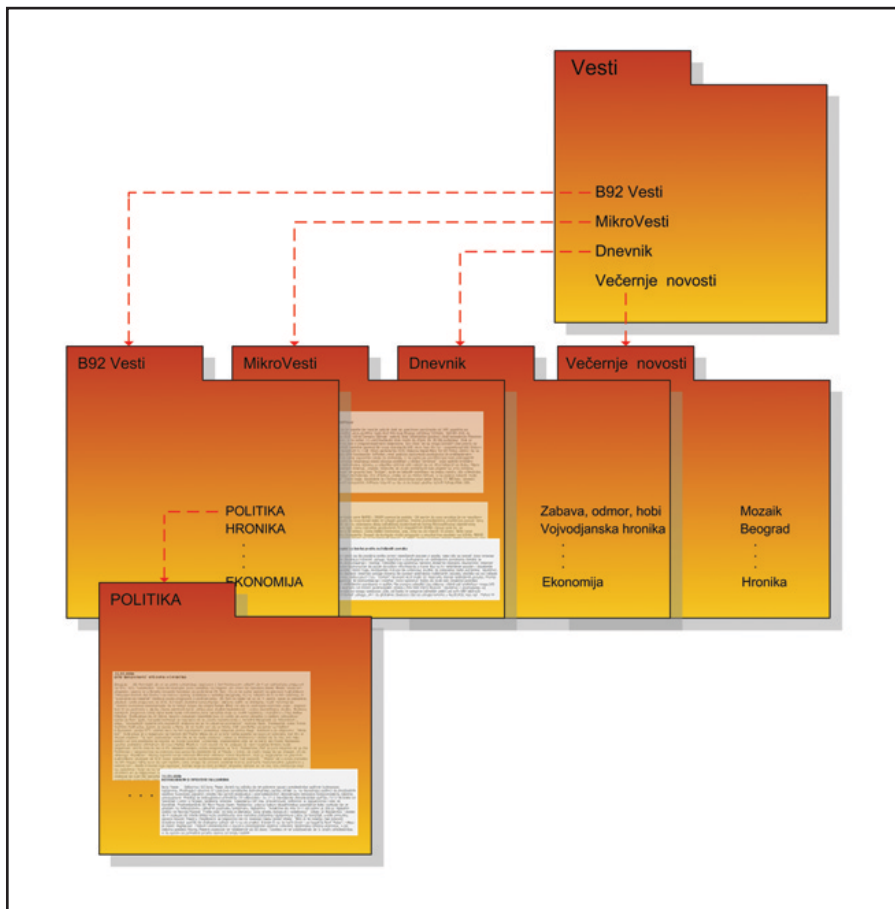
Audio biblioteka

Kako je broj korisnika sa oštećenim vidom koje se služe računarima, ipak, još

uvek znatno manji nego što bi mogao biti, razmišljalo se i o drugim načinima koji bi im omogućili lakši pristup informacijama, pogotovo u obrazovnim ustanovama. U školi „Veljko Ramadanović“ u Zemunu, najvećoj školi za obrazovanje dece sa oštećenjem vida, krajem prošle školske godine završen je projekat „Audio bibliote- ka za slepe i slabovide“ (ABSS). Do reali- zacije tog projekta, pisane informacije neophodne za obrazovanje, učenicima su bile su dostupne pomoću sintetizatora govora skromnog kvaliteta, ili na Brajevom pismu, ili u vidu zvučnih zapisa. Za većinu učenika slušanje neprirodnog sintetizo- vanog govora sa pogrešnom intonacijom i akcentima bilo je isuviše zamorno, a knjige na Brajevom pismu i u audio for- matu nisu zadovoljavale potrebe škole. Upravo iz tih razloga razmišljalo se o no- vom, kvalitetnijem rešenju, koje će una- prediti obrazovni proces u toj ustanovi. Cilj izrade audio biblioteke za učenike bio je da se prevaziđu navedeni problemi i u to- me se i uspelo. Stvorena je baza udžbeni- ka, knjiga, časopisa i drugih pisanih infor- macija u tekstualnom formatu, koja se jeftino arhivira na disku računara servera, lako proširuje novim naslovima, a po potrebi se, pomoću *anReader*-a, pretvara u glasan, mnogo prijatniji i razumljiviji sin- tetizovani govor. Istom sadržaju može istovremeno da pristupa veći broj učenika, a pristup biblioteci je obezbeđen preko svih računara u školi. Za korišćenje audio biblioteke nije neophodno da korisnik zna da radi na računaru, jer administratori bib- lioteke svakom učeniku mogu da umnože željeni naslov u audio formatu. Korist od izgradnje audio biblioteke trenutno imaju samo učenici ove škole, a u planu je i proširenje projekta, koje treba da omogući i pristup biblioteci preko Interneta, uz po- dršku Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike Republike Srbije, u cilju da navedene mogućnosti dopru do što više osoba sa oštećenim vidom u našoj zemlji.

Mesto na internetu

Značajnu ulogu u opštem obrazovanju igraju i štampani mediji. Do skoro su infor- macije iz novina i časopisa osobama sa oštećenjem vida bile krajnje nedostupne, a jedini način da one dođu do njih, bio je da im ih prenesu druge osobe iz okru- ženja. Uviđajući taj problem, stručnjaci sa Fakulteta tehničkih nauka i preduzeća „AlfaNum“ pokrenuli su i projekat „Kon- takt“, koji upravo ulazi u završnu fazu. „Kontakt“ predstavlja servis na Internetu, kojem se može pristupiti i preko Interneta i putem telefona, što znači da ga mogu koristiti sve osobe oštećenog vida, bez obzira na to da li poseduju računar ili ne. Servisu se preko Interneta pristupa klasično, koristeći *web browser*, a preko telefona izgovaranjem odgovarajućih ko-

mandi, koje sistem automatski prepoznaje. Sadržaj se u oba slučaja iščitava pomoću sintetizatora govora. Trenutno su korisnicima na raspolaganju članci sa veb strane kuća „B92“, „Večernjih novosti“, novosadskog lista „Dnevnik“, kao i „Mikro vesti“. Planira se da vremenom budu dodati i novi sadržaji iz oblasti prava osoba sa invaliditetom, zabave itd. Veb prezentacije su u potpunosti prilagođene korisnicima sa oštećenjem vida, na taj način što su sve informacije zabeležene isključivo u tekstualnom formatu, to jest, ne postoje propratne slike, a kretanje kroz linkove krajnje je pojednostavljeno. Prilikom dizajna sajta prvenstveno se vodila briga o vizuelnoj funkcionalnosti i jednostavnosti korišćenja, u odnosu na sam izgled sajta. Internet adresa portala je <http://www.alfanum.ftn.ns.ac.yu/kontakt>.

Ako korisnik ovom portalu pristupa putem telefona, prvo mu se prezentuju TEME, a izgovaranjem željene TEME ulazi se u meni NASLOVA koji su vezani za datu TEMU. Izgovaranjem komande PRVI, SLEDEĆI/DALJE, PRETHODNI i POSLEDNJI, bira se iščitavanje NASLOVA koji su na raspolaganju korisniku. Sam sadržaj u vezi sa naslovom iščitava se na govornu komandu ČITAJ izrečenu neposredno nakon što je taj naslov pročitan. Čitanje se prekida komandom STOP, ili nakon

Pomoću računara i sintetizatora govora, osnovnih pomagala osoba sa oštećenjem vida, uspešno se uklanjaju prepreke u pristupu informacijama, koje zajedno sa preprekama slobodnom kretanju predstavljaju najveće barijere za osobe sa oštećenjem vida

čitavanja celokupnog sadržaja. Nakon prekida čitanja, nastavlja se čitanje naslova, počevši od naslova koji sledi neposredno nakon naslova čiji je sadržaj pročitan. U toku čitanja sadržaja, validne komande su POČETAK (sadržaj se čita od početka), NAPRED (čitanje sadržaja se prekida i nastavlja od sledeće rečenice) i NAZAD (čitanje se prekida i nastavlja od prethod-

ne rečenice). Naravno, korisnik u svakom trenutku može reći POMOĆ, a računar će mu objasniti pomoću kojih govornih komandi može doći do željenog teksta. Tako organizovan servis nudi potpunu samostalnost pri korišćenju servisa, što je i bio jedan od osnovnih ciljeva projekta, a u planu je da, zahvaljujući razumevanju preduzeća „Telekom Srbija“, pozivi za korisnike budu besplatni. Dodavanje novih sadržaja u budućnosti imaće za cilj da od servisa stvori tačku oslonca za osobe sa oštećenjem vida.

Iz prethodno rečenog, možemo zaključiti da i mi sada imamo priliku da u našoj sredini, u korak sa razvijenim svetom, pomognemo osobama koje ne vide da obogate svoj znanja i aktivno se uključe u društvenu zajednicu. Od velike je važnosti i to da su prvi koraci napravljeni u najvećoj obrazovnoj ustanovi za odoobe sa oštećenjem vida u našoj zemlji, kao i u njihovim savezima, što predstavlja i osnovni pokazatelj zainteresovanosti za nove vrste pomagala. Naravno, prvi koraci su napravljeni, ali neophodno je još mnogo rada i ličnog zalaganja svih nas da bi čitav proces u punoj meri zaživeo. ☐

**Nataša Vujnović
Prof. dr Vlado Delić
Mr Milan Sečujski**

POZIV ČITAOCIMA

Pristupačnost i lična mobilnost

Linker poziva sve zainteresovane pojedince i organizacije da pošalju svoje tekstove za naredni broj časopisa, čiji će fokus biti na pitanjima pristupačnosti i lične mobilnosti za osobe sa invaliditetom.

Pristupačnost podrazumeva sve ono što osobama sa invaliditetom omogućava da samostalno žive i učestvuju u svim aspektima života, na jednakoj osnovi kao i drugi građani. Ona obuhvata pristup fizičkoj sredini (javni sadržaji, odnosno, objekti javne namene - škole, bolnice, ustanove kulture, pošte, banke i slično), pristup saobraćajnicama, prevozu i prevoznim sredstvima, pristup informacijama i komunikacijama i informacionim i komunikacionim tehnologijama i sistemima.

Lična mobilnost podrazumeva postojanje individualnih službi podrške koje su potrebne osobama sa invaliditetom, kako bi one mogle nesmetano da funkcionišu, kao što su adekvatne službe podrške, personalna asistencija, proizvodnja, servis i distribucija pomagala, pristup određenim uslugama i rehabilitacija.

Značajan doprinos novom broju daće i tekstovi iz oblasti zakonodavstva, ljudskih prava i diskriminacije, tekstovi o kon-

ceptu univerzalnog dizajna i dizajna za sve, o pojmovima slobodnog kretanja osoba sa invaliditetom, neprekinutoog lanca kretanja, o aktuelnim edukacijama stručnjaka u oblasti pristupačnosti, standarda pristupačnosti, studijama slučaja i slično, sve do izveštaja o lobiranju, zagovaranju i promovisanju akcija koje imaju za cilj podizanje nivoa svesti građana o ovom pitanju.

Uslovi slanja

Tekstovi na srpskom ili engleskom jeziku, u *Microsoft Word* formatu, do 20.000 karaktera, mogu se poslati najkasnije do 29. septembra 2006. godine. Uz tekst, poželjno je poslati i adekvatne fotografije (u jpeg ili tif formatu, rezolucije 300 dpi).

Molimo sve zainteresovane da tekstove i radove šalju na imejl adresu infores@ehons.org, ili na CD-u, putem obične pošte na adresu EHO - Resursni centar za osobe sa invaliditetom, Bate Brkića br. 12, 21000 Novi Sad.

Izlaženje sledećeg broja Linkera planirano je za novembar mesec 2006. godine.

Hvala na saradnji!

KONKURS

Novo zapošljavanje

Opšti uslovi

Podsticanje novog zapošljavanja osoba sa invaliditetom ostvaruje se kroz realizaciju programa novog zapošljavanja, kojima se stvaraju uslovi za zapošljavanje nezaposlenih osoba sa invaliditetom, koja se nalaze na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje.

Subvenciju mogu ostvariti i udruženja, državni organi, organizacije i drugi budžetski korisnici.

Podsticanje novog zapošljavanja lica sa invaliditetom ostvaruje se kroz opremanje radnog mesta u iznosu od 90.000,00 dinara i izbor jedne od sledeće dve mogućnosti:

1. učešće u finansiranju zarada u trajanju od 12 meseci, u visini do 80% od prosečne mesečne zarade po zaposlenom ostvarene u Republici, odnosno u opštini ili gradu, ako je to za njih povoljnije, prema poslednjem objavljenom podatku republičkog organa nadležnog za poslove statistike za mesec koji prethodi mesecu za koji se vrši isplata, uvećane za iznos poreza i doprinosa za obavezno socijalno osiguranje, koji se obračunavaju i plaćaju na zakonom propisani način, ili

2. subvencionisanja doprinosa za obavezno socijalno osiguranje na teret poslodavca u trajanju od 36 meseci.

Subvencija se odobrava poslodavcu koji zasnjuje radni odnos na neodređeno vreme sa punim radnim vremenom sa nezaposlenom osobom sa invaliditetom sledećih kategorija:

1. osoba sa invaliditetom sa utvrđenom preostalom radnom sposobnošću,

2. ratne vojne osobe sa invaliditetom, mirnodopske, civilne žrtve rata ("civilni invalidi rata"),

3. kategorisana omladina i kategorisane osobe sa invaliditetom,

4. ostale nekategorisane osobe sa procenjenom radnom sposobnošću (na osnovu nalaza i mišljenja nadležne zdravstvene ustanove - medicine rada o vrsti i stepenu smanjene radne sposobnosti sa procenjenom radnom sposobnošću za radno mesto koje je navedeno u biznis planu).

Poslodavac ostvaruje subvenciju za svakog zaposlenog posebno.

Uslovi za dodelu subvencije poslodavcu

- da prema poslodavcu nije pokrenut niti otvoren stečajni, odnosno likvidacioni postupak;

- da je nezaposleno lice sa invaliditetom prijavljeno na evidenciju NSZ.

Dokumentacija koju poslodavac dostavlja prilikom podnošenja zahteva

- popunjen obrazac zahteva za opremanje radnog mesta lica sa invaliditetom (obrazac ZNZ),

- popunjen obrazac zahteva za subvencionisanje doprinosa obaveznog socijalnog osiguranja koje plaća poslodavac, ili za učešće u finansiranju zarade lica sa invaliditetom (obrazac ZRZ);

- spisak nezaposlenih lica sa invaliditetom po zahtevu (obrazac SL);

- kopiju rešenja iz Registra privrednih subjekata;

- popunjen biznis plan (obrazac BP);

- izveštaj o solventnosti korisnika sredstava od strane poslovne banke za poslednja 3 meseca;

- kopiju overenih OD obrazaca za poslednja tri meseca, koji prethode mesecu u kome je zahtev podnet;

Dokumentacija za lica za koja se traži subvencija

- izvod iz evidencije nezaposlenih za nezaposlena lica sa invaliditetom sa naznakom kategorije invalidnosti;

- rešenje o invalidnosti izdato od strane nadležnog državnog organa i dokaz o procenjenoj radnoj sposobnosti ili

- diploma završene specijalne škole;

- za lica koja nemaju navedenu dokumentaciju i procenjenu radnu sposobnost - nalaz i mišljenje nadležne zdravstvene ustanove - medicine rada o vrsti i stepenu smanjene radne sposobnosti sa procenjenom radnom sposobnošću za radno mesto koje je navedeno u biznis planu

Obaveza poslodavca

- da zasnjuje radni odnos sa nezaposlenim licem sa invaliditetom na neodređeno vreme sa punim radnim vremenom; zaključi ugovor sa NSZ u roku od 60 dana od dana donošenja odluke o odobravanju sredstava i obezbedi da radni odnos traje najmanje 2 godine počev od dana zasnivanja radnog odnosa za programe kojima su odobrena sredstva za opremanje radnog mesta;

- da dostavi dokaz o namenskom korišćenju sredstava NSZ u roku od 30 dana od dana prenosa sredstava, za programe kojima je odobrena subvencija u jednokratnom iznosu za opremanje radnog mesta;

- da redovno vrši isplatu zarade iz svojih sredstava, redovno uplaćuje doprinose za obavezno socijalno osiguranje i da istekom kalendarske godine dostavi

НАЦИОНАЛНА СЛУЖБА
ЗА ЗАПОШЉАВАЊЕ

dokaz o godišnjoj uplati doprinosa za lica iz ugovora (obrazac M4);

- ukoliko licu koje je obuhvaćeno programom subvencije prestane radni odnos njegovom voljom ili krivicom, korisnik sredstava dužan je da zasnjuje radni odnos sa drugim nezaposlenim licem sa invaliditetom za preostalo vreme utvrđeno ugovorom;

- ako korisnik sredstava licu koje je zasnovalo radni odnos otkáže ugovor o radu bez krivice zaposlenog pre isteka ugovorenog roka, dužan je da vrati celokupan iznos subvencije uz pripadajuću zakonsku kamatu, u roku od 30 dana od dana otkaza i

- da obavesti NSZ o svakoj promeni koja je od uticaja na realizaciju ugovornih obaveza.

Ostale informacije

Konkurs za podsticanje novog zapošljavanja osoba sa invaliditetom otvoren je do 31.10.2006. godine, odnosno do ispunjenja planirane kvote za područje filijale, u skladu sa Programom rada za 2006. godinu.

Podnošenje zahteva vrši se u najbližoj organizacionoj jedinici Nacionalne službe za zapošljavanje prema sedištu poslodavca, odnosno prema mestu rada osoba koja se zapošljavaju.

Obrazac zahteva za opremanje radnog mesta osobe sa invaliditetom, obrazac zahteva za subvencionisanje doprinosa obaveznog socijalnog osiguranja koje plaća poslodavac, ili za učešće u finansiranju zarade lica sa invaliditetom i obrazac biznis plana može se dobiti u najbližoj organizacionoj jedinici Nacionalne službe za zapošljavanje ili ih preuzeti na našem sajtu u pdf formatu.

Nepotpuna i nepravovremeno dostavljena dokumentacija neće se uzimati u razmatranje.

Odluku o odobravanju subvencija donosi nadležni organ Nacionalne službe za zapošljavanje, u skladu sa dinamikom priliva sredstava za ovu vrstu programske aktivnosti.

Sve dodatne informacije mogu se dobiti u najbližoj organizacionoj jedinici Nacionalne službe za zapošljavanje. ☒

Preuzeto sa sajta
Nacionalne službe za zapošljavanje

НАЦИОНАЛНА СЛУЖБА ЗА ЗАПОШЉАВАЊЕ

Београд, Краља Милутина 8

Потражите нас на интернету!

Ако сте послодавац,
тражите посао или желите
да промените радно место,
интернет сајт:

www.rztr.co.yu

ПРАВА АДРЕСА ЗА ВАС!

ПОСЛОВИ

Огласне новине Националне службе за запошљавање

Сваког уторка, највећа понуда слободних радних места
на територији целе Србије,
могућност бесплатног оглашавања,
прави водич за проналажење посла!

e-mail: novine@rztr.co.yu

ВАШ
ПОСАО
ЈЕ
НАШ
ПОСАО!

Life Tool

Komunikacija pomoću kompjutera

NOVI SAD
Bate Brkića 12
Srbija i Crna Gora
Tel./fax: +381 21 400 204
+381 21 479 0072
+381 21 479 0073

www.lifetool.org
E-mail: alen.s@lifetool.org

www.resursnicentar.ehons.org
E-mail: natres@ehons.org

www.lifetool.at
E-mail: office@lifetool.at

A - 4020 Linc
Hafenstraße 47-51
Tel. +43 (0) 70 / 9015 - 5200
Fax. +43 (0) 70 / 9015 - 5201

A - 9020 Klagenfurt
Horbacherstraße 70
Tel. +43 (0) 463 / 318 - 590
Fax. +43 (0) 463 / 318 - 589

A - 1050 Wien
Bräuhausgasse 62
Tel./Fax: +43 (0) 1 / 971 75 04

A - 90429 Nürnberg
Praterstraße 3
Tel. +49 (0) 911 277 45 61
Fax. +43 (0) 911 277 45 62

Logistik
Stifterstraße 12
Tel. +43 (0) 70 / 782 - 438
Fax. +43 (0) 70 / 782 - 438 - 4
E-mail: logistik@lifetool.at

**NAPREDNA TEHNOLOGIJA
U FUNKCIJI OBRAZOVANJA OSOBA SA INVALIDITETOM**

A close-up, black and white photograph of a person's ear. A hearing aid is visible, partially inserted into the ear canal. The background is a plain, light color.

oticon
Slušni aparati

Audiovox d.o.o.

Novi Sad, Radnička 24
Tel: 021 / 45 - 94 - 94